

Review article

UDC 316 [455 + 622.2] : 371.124-055.2 : 321.64 : 94

Juliane Gleitze¹, Lidia Chorna², Ryan Gorman¹

¹MSc Global Health Vrije University, Amsterdam, Netherlands

²Institute for Social and Political Psychology, NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).258](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).258)

SYSTEMIC VULNERABILITY OF SCHOOLTEACHERS: A SCOPING REVIEW TO COMPARE THE SYSTEMIC PRESSURES FACED BY TEACHERS IN COUNTRIES WITH AND WITHOUT A TOTALITARIAN PAST

ABSTRACT

Introduction. The systemic vulnerability that teachers experience is influenced from pressures arising from ecological environments originally described by Bronfenbrenner (1979). The pressure on teachers has its peculiarities in countries with a totalitarian past and without it. Regardless of cultural context, pressure effects many teachers' ability to be comfortable with the demands of their daily tasks, and their willingness to feel proud of their profession. Therefore, identifying factors of systemic vulnerability of teachers in different contexts and levels of social environment is relevant.

The aim of the study is to evaluate publications that reveal systemic factors of schoolteachers' vulnerability with the help of Scoping review.

Methodology. Initially, 4,810 publications from four databases (Scopus, ERIC EBSCO, PsycINFO, and Web of Science) were involved. At the stage of full texts' analysis 22 articles were considered. The research presents a wide range of geographical regions, which indicates the degree of generalization in conclusions about the sources of systemic pressure on teachers in different countries.

Results. In this article, for the first time, the factors of systemic vulnerability of teachers at the micro-, meso- and macro-levels of social environment are highlighted. Societal and cultural expectations are the biggest sources of pressure on the macro-level. Pressures on the macro-level may affect the micro-level, that is, for the psychological well-being of teachers, since they themselves are a part of the cultural and societal systems. This can contribute to "self-imposed" pressure by teachers that has not been the focus of research until now. Parents and the school environment are the biggest sources of pressure on teachers at the meso-level. Much of the conflict between parents and teachers is stimulated by opposing views of what a 'good education' means. Government overregulation of work conditions, requirement to maintain responsibilities other than teaching, pressure from administrators, insufficient levels of wages and resources of the education system, heavy school workload, insufficiently developed curriculum are sources of systemic pressure on teachers. Lack of public control over school administration' decision-making

and lack of autonomy of educational institutions correlates with political and governmental pressures. Burdensome governmental pressure whether due to reform, policy change, or cultural expectations related to political past forms the social representation of the teacher as having a low professional status, as well as social ideas about mismatch between teacher actions and the expectations of society. The great consensus of research on the sources of systemic vulnerability extends to the countries of Eastern Europe and China that were associated with totalitarianism, as well as to the countries of Western Europe with a strong democratic tradition. Since pay is a determinant of social status, the substantially lower salaries of teachers in Eastern Europe than in Western Europe may be a driving factor behind the prevailing negative perception of their status among Eastern European teachers. The lack of clear differences between factors that cause vulnerability of teachers beyond pay may be explained by the international decline of the status of the teaching profession.

The limitations of this study are the lack of publications on systemic pressure on teachers at the micro-level and on pressure relief factors.

Social consequences and practical significance. The policies to mitigate systemic vulnerability will need to be highly contextualized. Research questions that reveal meso- and macro-level factors can be used for re-Scoping Review, as they point to teachers' systemic vulnerability.

Future work. Future research should focus on ways that parent teacher relationships can be strengthened to a point of healthy co-addiction

KEYWORDS

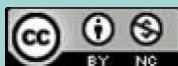
intergroup interaction; social expectations; schoolteachers; parents of pupils; vulnerability; Europe; countries with totalitarian past.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Dr. Lidia Chorna, PhD, Senior Research Fellow, Head of Laboratory of small group psychology and intergroup relationships, Institute for Social and Political Psychology NAES of Ukraine
ORCID 0000-0002-8107-7573 Lidiya.Chorna@ispp.org.ua

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Gleitze, Chorna, Gorman, 2022

Publisher Institute for Social and Political Psychology NAES of Ukraine

doi: <https://doi.org/10.33120/>

Received:
22.02.2022

Revised:
06.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

INTRODUCTION

Burnout and extreme stress are experienced in 10-40% of schoolteachers in European countries (Kristensen et al., 2005). Stress and burnout are primarily attributed to the teachers' own intrinsic characteristics and vulnerabilities, which include low efficacy and low self-confidence in reaching personal goals (e.g. Marques et al., 2020; Pavlidou et al., 2020). However, the high rate of extreme professional stress is not sufficiently explained through an individualistic perspective on the causes of occupational stress. This scoping review assumes that research regarding the wellbeing of teachers neglects systemic factors as contributors to the vulnerabilities of teachers. Systemic factors may include high demands and pressure on teachers as social group. The contradiction of high expectations on teachers by society and the low payment of teachers reflects the low status of the teaching profession (Fuller et al., 2013; Hargreaves & Dworkin, 2009; Phelan et al., 2010; Shen & Hsieh, 1999). Taken together, this professional pressure has severe health consequences for teachers, which include cardiovascular disease, cancer, and negative mental health outcomes (e.g. Liang & Bautista, 2021; Kuwato & Kirano, 2020).

A gap of knowledge exists concerning the systemic vulnerability of teachers. It is important to address this gap because the current focus on teacher's intrinsic vulnerabilities may lead to attribution of unfair blame on individual teachers rather than investigation of the extrinsic, structural factors that threaten the wellbeing of the schoolteachers. The purpose of this review is to uncover structural factors that are most prevalent. The importance of the factors may vary according to region. The context of

Eastern Europe is especially interesting because of its totalitarian past. The totalitarian, specifically communist, past provides reasons to believe that this context may differ from countries with a longer democratic tradition like Western Europe or the United States. Life under communist regimes did have substantial impacts on the values of citizens (Bardi & Schwartz, 2003). Studies of Eastern Europe and China describe communist regimes as systematically restructuring civilian living conditions, such as work, family, leisure, and education (e.g., Kohak, 1992). A context that is shaped by a communist regime likely affects the social representations of schoolteachers and influences the stereotypes and prejudices against schoolteachers. This review will assess whether these hypotheses are correct and address the gap in the literature regarding the systemic factors that threaten the wellbeing of schoolteachers in the context of countries with a totalitarian past.

The knowledge gap is best addressed through a scoping review to compile the existing evidence on systemic factors that contribute to the vulnerability of schoolteachers. The existing evidence derived from other parts of the world is compared to the context of Eastern European countries and China.

PURPOSE

Research objective. The purpose of this scoping review is to accumulate reliable information within the bounds of the criteria listed below to narrow the currently broad understanding of the extent to which societal pressure onto schoolteachers affects teachers' wellbeing. Accumulating a knowledge base rooted under different angle may assist future research in the context of Eastern European schoolteachers

by applying knowledge from other parts of the world. Recognition by using resources outside of the Eastern European context leads to understanding under different circumstances, i.e., values, politics, socioeconomic status, and allows for investigation of the analysis of schoolteacher well-being under varied societal pressures. This literature consists of primary data on several themes. The themes found in the literature can also be conceptualized as sources of pressure on schoolteachers. Sources include pressure from historical forces, pressure from parental expectations, pressure from societal expectations, and pressure from the structural environment and others. These themes will reveal the factors that cause systemic vulnerability on schoolteachers.

Research Question. Based on the mentioned gap in the literature regarding systemic factors leading to systemic vulnerability in schoolteachers, and the themes regarding sources of systemic pressure, this scoping review will address the following research question: Which systemic pressures contribute to vulnerability of teachers, and how do systemic pressures differ between countries with and without a totalitarian past.

This research question will be answered through the following sub-questions that bring together the different bodies of literature that deal with the different sources of pressure on schoolteachers.

- How does political/cultural past affect expectations among parents and the education system toward teachers? What are the main differences between countries with a totalitarian past in Eastern Europe and East-Asia as opposed to countries with a democratic tradition in Western Europe and North America?

- In which ways are parents a source of systemic pressures on teachers?

- In which ways is the education

system a source of systemic pressures on teachers?

- How do systemic pressures affect the well-being of teachers?

- Which opportunities are there for mitigating these systemic factors?

First, the methodology underlying this scoping review will be explained. Second, the relevant literature will be overviewed. The given sub-questions will be used to structure the results section. Lastly, the findings and implications of the relevant literature will be discussed.

Study Design and Search Strategy.

A scoping review was conducted to assess the body of published literature relating to systemic factors contributing to vulnerability of schoolteachers beginning November 2021. The methodology of this scoping review was based on the Methodological Framework suggested by Arksey and O'Malley (2005) and the Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses Extension for Scoping Review (PRISMA-ScR) (Tricco et al., 2018).

A preliminary search without a specified search syntax using Google Scholar and SCOPUS facilitated an overview of the relevant themes and prompted a productive search strategy. Subsequently, an electronic search of four databases (Scopus, ERIC EBSCO, PsycINFO, and Web of Science) was performed. Researchers agreed upon search syntaxes that fit the scope of the review. Key search terms included "School", "Teacher", "Parent*", "Societ* Pressure", and "East* Europe*." These terms were combined with secondary terms, such as, "expectation," "relation*", "socia*", "involvement" and "post-commun*." Secondary terms narrowed the scope of research

to social, political, and professional relationships. The two variables (“East* Europe*” and “Societ* Pressure”) were resolved before addressing the research question: (1) Due to insufficient representation of studies discussing teacher vulnerability in Eastern European countries, co-researchers decided to include (East* AND Europe*) in each search. To include this geographical region best ensured an equal representation between countries with and without a totalitarian past, without only directing focus to individual Eastern Europe countries. (2) Since the term ‘vulnerability’ yielded few relevant results, the decision was made to conceptualize it as societal pressure and from parent-teacher relationship which reflects what was meant with the term ‘vulnerability’.

Four syntaxes were specified for each database to yield similar result totals beginning December 2021.

Table 1
Search Strategy. Key search terms.

Database	Search Syntax
Scopus	teacher* AND school AND parent* AND relation* OR involve* AND (East* AND Europe*) OR (post-commun*) OR (totalitarian) OR societ* OR pressure*
ERIC EBSCO	teacher AND school* AND parent* OR (teacher AND expect* AND socia* OR societ* AND (East* AND Europe*))
PsycInfo	teacher AND school* AND parent* OR relation* AND (East* AND Europe*) AND societ* OR socia* AND (teacher AND expect*)
Web of Science	(topic) teacher AND school* AND societ* AND system* OR post-communis* AND (teacher AND expect*) OR (parent* AND expect*) AND (East* AND Europe*)

Study Selection. Inclusion and exclusion criteria were formulated following the focused search. The inclusion and exclusion criteria were defined to reflect the scope of the research question. The PCC framework (Population, Concept, and Context) helped to further define inclusion and exclusion criteria. The co-researchers traced whether pressure on teachers originated from society, culture, or political action, and then analyzed how these factors influence parents/family and/or the educational system as a whole. Initially, the co-researchers decided to exclude titles related to children with disabilities and special education programs. The assumption was that outcomes and perceptions of these sub-populations may be quite different. Co-researchers recognize the impact which COVID-19 had on school environments, especially teachers, but studies related to COVID-19 were not included due to a lack of evidence of systemic factors that cause vulnerability.

Citations were exported to the application EndNote 20 to create the focused search pool and duplicates were removed. The citation exports were then transferred to an online research and collaboration tool Rayan.ai. Each coauthor (J.C.G., R.G) independently screened resulting titles of two of the four database searches. Based on determined inclusion and exclusion criteria articles were funneled into the next screening phase: abstract screening for relevance. Studies without an abstract were accessed, only the introduction of the study was considered during the abstract screening phase.

Inclusion and Exclusion Criteria are as follows:

Inclusion criteria

- Published in a peer-reviewed journal

- Written in English, German

- All publication dates

- Originally the scope of

the search was limited to Eastern

Europe but due to the limited availability of published studies, the scope was expanded to many other regions

- Qualitative, Quantitative, and Mixed-Method Studies with primary data collection

- Studies with a focus on structural factors that affect schoolteachers

- Social role/status of teachers

- Historical role of teachers

- Social pressure

- Studies with a focus on parent-teacher relationships/expectations

Exclusion criteria

- Gray literature, books

- Not written in English, German

- Studies focused on the outcomes of vulnerability on teachers or students/children: (mental health, health outcomes of teachers, academic achievements)

- Studies related to specific contexts (Preschool, University, Special Education, Language courses)

After completion of the Articles screened for relevance phase, remaining articles from the focused search and the preliminary search were combined. During the Articles screened for access phase full-text language was noted and availability of access was determined. If the study was written in a language other than English or German, we scanned for (official) translated versions, and if translated versions were not available then the article was excluded. Only studies which produced primary data were included. There were no exclusions based on the utilized methodology whether quantitative or qualitative. If access was denied, co-researchers requested access and as of December 24, 2021 no positive responses had been received.

The focused search retrieved 4749 studies. The preliminary search retrieved 55 studies, as well as six articles recommended by an expert Lidiia Chorna on Eastern Europe, thus yielding 61

studies in total. The same strategy was utilized to funnel studies from the focused and preliminary search pools. After duplicates and non-relevant titles were removed 168 studies and 48 studies remained from the focused search preliminary search respectively. After evaluating the abstracts of articles, 41 article were selected.

Data Extraction and Analysis. An extraction table was made (Supplementary Excel Table) to overview and analyze the results of the selected 41 studies (32 - focused search, 9 - preliminary search). The categories were “general information,” “introduction,” “sample,” “methodology,” “results,” and “Discussion/Conclusion”. Each category consisted of multiple sub questions that provided more detailed information. Data within the extraction table was cross checked by the reviewers. Thematic coding was used to identify patterns in Supplementary Excel Table, primarily using the results section, to provide a descriptive account of the data. The information in the results section was copied directly into the extraction table from the original text, therefore reviewers are confident in the reliability of the data. Open coding was done on the “Results” and “Discussion/Conclusion” categories. Axial coding was done to merge codes into major themes. These include “pressure from parents”, “systemic work conditions”, “societal factors”, and “political factors”, and “cultural factors”. After assessing full texts during the Full assessment phase, 22 articles were included: 18 from the focused search and 4 from the preliminary search. A summary of the selection process can be found below (Figure 1). Thus, at this stage, another 19 articles from the Supplementary Excel Table were rejected for lack of information on methods of collecting primary data, lack of technical ability to translate the full text of articles in English or German, or the authors did not provide

researchers with full text for their requests.

Quality Assessment. The methodological quality of each article was assessed independently by each co-researcher using an extraction table fit to the study design. Articles, regardless of the methodological design, were scored on the same scale (0=“none”, 1=“partial”, 2=“yes”); each appraisal category stipulates qualitative and quantitative methodology (there were 12 categories). Researchers duplicated appraisal for 27.2% of the included studies. By appraising the same articles, the co-researchers confirmed that the individual appraisal opinions were similar. The co-researchers did not exclude articles based on quality since no articles scored less than 10/24 points. The indicators of these articles ranged from 12 to 23 points. The article “Satisfaction with the Collaboration Between Families and Schools - The Parent’s View” (Paccaud et al., 2021) received the highest number of points – 23 points.

Additionally, a majority of articles had a qualitative research design which made rigorous comparison of quality difficult

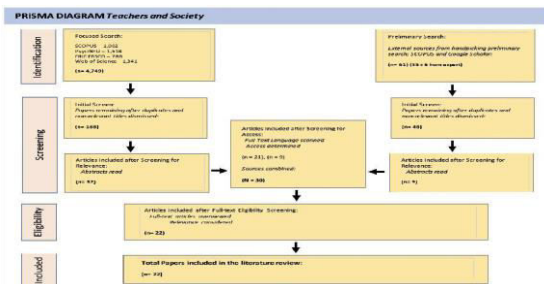

Figure 1
Search Strategy of scoping review

RESULTS

Description of Included Studies.

Studies included in the scoping review varied in context, sample, and

methodology. Considering the boundaries set by the research question, context specifics were documented, especially in relation to geographical location and political past: South America (two), West Europe (twelve), North America (three), East Europe (four), and east Asia (two). Four studies were published in an East European language, i.e. Russian, Bosnian and Croatian, and therefore excluded during the access screening phase. Due to a lack of English or German language studies relevant to the context of (East* AND Europe*), only six studies accounted for a totalitarian past. Primary stakeholder perspective was a main focus while extracting sample data. A breakdown of the included primary perspective is the following: Teachers (twelve), Parents (three), Teachers and Parents (four), Teacher, Student and Parent (one), and Other (two). To include perspectives from other stakeholders gave co-researchers insight into how the teacher relationships between various stakeholders may vary from their own opinions. A majority of the data, 77.2%, either came from primary (elementary) school, secondary school, or both primary and secondary school. Lastly, methodologies of the 22 articles varied expectedly: Quantitative (five), Qualitative (ten), and Mixed Methods (seven).

When analyzing the data several themes emerged. The co-researchers categorized each prominent theme under three nested ecological systems levels; Macro-, Meso-, and Micro-. Macro-level examines cultural, social, and political factors that indirectly impose pressure. Meso-levels examine factors that directly impose pressure on teachers, such as parents, colleagues, and working conditions. Micro-level examines the outcomes of these pressures, outcomes which materialize with effects to teacher well-being. Bronfenbrenner (1979) originally constructed this ecological development framework, and three of the included articles had adapted it in their own work (Carlson et al.,

1997; Kelchtermans, 1996; Gao, 2008; Slišković et al., 2017).

The results will be presented in a way that addresses the research question. The themes that are presented are the sources of systemic vulnerability that were identified through the literature review. Within each theme, where applicable, differences in the pressures according to geographical context will be discussed.

Macro-level

Societal factors. Pressures to teachers involving public image may be correlated to low perceived status, socioeconomic and professional. Slišković et al. (2017) mention how teachers in Croatia experience a decline in professional status which contributes negatively to workplace attitudes. Köller et al. (2019), a study from Germany, report teachers having negative views on their own knowledge and competence due to media reports. Köller et al. find no such evidence in the media. Seven articles in which teacher pressure is contributable to either perceived low status or high societal expectations. Salakangas et al. (2020) explain that teachers from Finland experience pressures related to high societal expectations, and not an individualized perception of low professional status. This study is presented as an outlier because these two pressures show to be linked in other studies. Sakakangas also found evidence of societal support. Paula and Priževaitė (2019) find Latvian teachers responsible for “contributing to shaping social attitudes and policies” and that they “carry a major responsibility for forming the future society”, while teachers themselves complain of low social status and high societal expectation.

Political factors. Pressure directly from governmental decisions related to restrictive and limiting law, policy, and reform measures occurred in six articles [3, 7, 8, 9, 20, 18]. Governmental decisions revolved around policy and

law, which was often converted into educational reform that mandated additional requirements from teachers. Reform effective from policy requirements affected both the satisfaction and comfort in completing job duties. For example, Lasky (2005) from Canada, Salokangas et al. (2020) from Ireland and Finland and Holden et al. (1994) from UK describe how new school reform alters the demands on teachers, and that these changes take away time for daily tasks and basic teacher responsibilities.

Cultural factors. Indirect cultural factors influence teachers regardless of geographical region or political past. Expectations that arise from cultural standards are shown to instill a fear of failing professional moral obligations in seven articles [3, 4, 5, 6, 8, 12, 15, 16]. Troman (2000) explains how a teacher in the United Kingdom acted upon her perceived moral obligations to pupils, parents, and colleagues instead of focusing on her own wellbeing. Yang et al (2011) admits that Chinese people traditionally place importance on education and view teachers with respect, but the public’s view is shifting, and teachers are needed to cater to both the new and traditional cultural expectations. Gao (2008) from China states that for teachers to complain about their jobs indicates moral failure. Every article which presents a totalitarian past mentions pressures which arise from cultural expectations and moral obligations. Public image is a cultural pressure in four articles with (8,15,16) overlapping between both cultural themes. Teachers' concerns over public image breaches cultural and societal boundaries.

Meso-level

Pressure from parents. The majority of studies identified parents of students as a source of stress: 77.2% [1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 19, 20, 21, 22] . There is a large consensus that parents represent a source of pressure on schoolteachers. The theme of parents as a source of pressure

on teachers emerged in both small-scale studies and large-scale studies [8, 9, 11, 16, 21], thus suggesting that pressure from parents is indeed a systemic issue faced by many teachers. Parental pressure also spans different cultural contexts. In countries with and without a totalitarian past researchers report parental pressure to be an influential vulnerability. However, there are differences in how pressure presents. Five studies reported that parents and teachers have different expectations of education. Kelchtermans (1996) from Belgium states that different “visions of what ‘good education’ is” “persist”. Gao (2008) from China adds that “the gap between parents’ expectations and teachers’ performance has precipitated a crisis of public trust in teachers and made teachers feel more vulnerable”. Two additional studies highlighted distrust of parents towards teachers. Paula and Priževite (2019) from Latvia find that the average degree of parental distrust in teachers’ professionalism is 3.119 on a scale of 1 to 5 (SD 1.041), where 1 means ‘do not face’ and 5 means ‘face very much’. In relation to parents, this study also found a problem of lack of respect from parents (Mean = 3.239, SD = 1.176). Disrespect is also observed in another Eastern European country. Slišković et al. (2017) from Croatia find that teachers are “exposed to being shouted at by disrespectful parents”. There appears to be a pattern of high distrust in teachers in Eastern Europe. Slišković et al. (2017) also conclude that parents have a high place in the hierarchy of the education system and therefore schools tend to side with them over teachers out of fear. Lastly, teachers must increasingly balance their responsibility to teach the whole class with the needs of individual children (Kelchtermans, 1996). Parents show increasing “demands for children’s academic success” in Switzerland (Paccaud et al., 2021) and “pressure relating to grades” in Croatia (Slišković et

al., 2017), especially as “families’ investment in education increases dramatically” as a result of the commercialization of education in China (Gao, 2008).

Systemic work conditions. In an overwhelming 68.2% (15/22) of studies, teachers admitted that systemic work conditions were a major pressure [2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 18, 20, 21, 22]. A majority of these pressures stemmed from unreasonable workload, long hours, disruption of daily tasks and excessive demand, eleven studies met these criteria [2, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 18]. Articles from Eastern Europe and China highlighted this source of pressure. Yang et al. (2011) elaborate that teachers “spent a large amount of time on academic research” and they “spent time in the evenings and at weekends, preparing lessons, marking work, and organizing extracurricular events”. In Croatia, Slišković et al. (2017) find that the teachers “undertake more administrative duties and prescribed tasks”. This degree of work is not reflected in the salary. Five studies found that insufficient salary is a source of pressure on teachers [8, 14, 15, 16, 18]. The low salary is a source of pressure especially in combination with the mentioned high demand for teachers. This finding is further corroborated by Paula and Priževite (2019) who conclude that around 70% of the Latvian respondents in their study agreed “that excellent teacher’s work is not particularly appreciated”. However, the systemic working conditions also play a role in Western Europe and America. Five studies concluded that a lack of control, decisional power, and autonomy [4, 11, 16, 20, 21] contributes to pressure on teachers. The consistency of this theme among different contexts may be because there is “an international tendency that teacher’s autonomy is diminishing” (Stoeber and Rennert, 2008). Paula and Priževite (2019) also find that “teachers feel pressure from extremely

high control and supervision by public and local authorities”. Finally, the lack of adequate resources, funding, and support in the school environment was thematized in five articles [11, 13, 15, 18, 20].

Micro-level

Well-being, Effects on Well-being.

Seven studies focus on burnout and/or signs of burnout as a general effect on teacher well-being [6, 10, 11, 14, 15, 16, 21]. Skaalvik and Skaalvik’s (2009) explanation of burnout is used; “the three dimensions of teacher burnout are emotional exhaustion, depersonalization, and reduced personal accomplishment.” Other examples of effects to well-being included a general concern for health (Köller et al., 2019), physical health (Martins et al., 2016; Troman, 2000), and effects to morale and confidence (Slišković et al., 2017; Troman, 2000; Skaalvik and Skaalvik, 2009). These studies represent Norway, Germany, Brazil, UK, Croatia. Since outcomes of individual teachers were not accounted for by search syntax, researchers recognize that the microsystem assessment of well-being may not be as comprehensive as the other ecological levels. Burnout and other outcomes are directly contributable to pressure stated in the macro- and the meso- levels.

Mitigating Factors

Summary of Mitigating Factors. Since mitigating factors were not the main focus of the scoping review, only ten articles included any suggestions [3, 5, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 20, 21]. There was not much congruence in the recommendation of factors that can mitigate systemic pressure on teachers. Three articles included recommendations for increased school-family collaboration [3, 5, 21]. Furthermore, both Köller et al. (2019) and Paccaud et al. (2021) recommend changing the negative societal views of teachers. Together with Salokangas et al. (2020), Slišković et al. (2017) advocate for reform of or improved communication with

the administration of schools. Skaalvik and Skaalvik (2009) mention decreasing the workload of teachers which corresponds to the high degree of studies that problematize the high workload. More research is necessary to find mitigating factors that best address systemic pressure.

Table 1:
Summary of Included Studies.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
1	Cullingford (1984)	UK	Parents (majority), Teachers	To reexamine what are the expectations of school, specifically teachers, in regard to the parents and to highlight the differences and similarities of the expectations involved between the parent-teacher relationship
2	Roberts (1985)	UK	Parents, Teachers	To examine the relationship between teacher/school and parent through the tendencies found through analysis

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
3	Holden et al. (1994)	UK	Parents (majority), teachers	To examine the extent of two issues: One, how parents and teachers hold differing views and differing values, and two, how each group is aware of the perceptions of the other.
4	Kelchermans (1996)	Belgium	Teachers	To explore teachers' feelings of vulnerability. This vulnerability.
5	Carlson et al. (1997)	Sweden, Russia, USA	Teachers	To deepen understanding about the multidimensional relationships between early childhood programs and societal contexts in which they're embedded.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
6	Troman (2000)	UK	Teachers	To examine staff relationships in a primary school.
7	Lasky (2005)	Canada	Teachers	To analyze the interplay among teacher identity, agency, and professional vulnerability in a context of large-scale secondary school reform
8	Gao (2008)	China	Civilians : online forum	To explore the issue of teachers' professional vulnerability using a range of messages from an online teachers' community on the Chinese mainland

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
9	Westergård (2007)	Norway	Teachers, Parents	To assess whether teachers recognize parental complaints and to examine the relationship between teachers' perceptions of complaints from parents and (i) aspects of the classroom, (ii) teachers' general feelings of job satisfaction and processes at work and (iii) aspects of the school's professional climate.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
10	Stoeber and Rennert (2008)	Germany	Teachers	To further investigate how perfectionism in teachers is related to stress, coping, and burnout by examining the relationships between different facets of perfectionism and stress appraisals, coping styles, and burnout.
11	Skaalvik and Skaalvik (2009)	Norway	Teachers	To examine relations between teachers' perception of the school context, teacher burnout, and teacher job satisfaction using four aspects as indicators.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
12	Yang et al. (2011)	China	Teachers	To assess occupational strain and explore the related factors among Chinese teachers.
13	Widdowson et al. (2015)	New Zealand	Students 50%, Parents <25%, Teachers >25%	To examine the extent in which teacher, parents and student conceptions of education and the purpose of school are reflected in the beliefs of New Zealand learners and other education stakeholders.
14	Martins et al. (2016)	Brazil	Teachers	To identify the factors that have prompted stress situations for teachers in elementary school in the city of Campo Grande-AL.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
15	Slišković et al. (2017)	Croatia	Teachers	To analyze of the sources of teachers' vulnerabilities and to gain deeper insight into Croatian teachers' perceptions of their profession, their work attitudes and the difficulties.
16	Paula and Priževite (2019)	Latvia	Teachers	To study teachers' views about the status and prestige of their occupation.
17	Köller et al. (2019)	Germany	Media, Civilians	To investigate the social status of teachers (in media).
18	Vale and Maciel (2019)	Brazil	Parents	To identify the manner in which parents of students attending public schools represent teachers nowadays.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
19	Antony-Newman (2020)	Canada	Parents	To explore the following questions: How do Eastern European parents see their role in their children's education? What do they say they do in terms of involvement in their children's education? How do the social and cultural capitals of immigrant parents shape their involvement?
20	Salokangas et al. (2020)	Ireland, Finland	Teachers	To contribute to the comparison education systems between European countries by casting light on Irish and Finnish teachers' perceptions of their professional autonomy.

#	Author	Country	Stakeholder Perspective (s)	Aim/Goals
21	Paccaud et al. (2021)	Switzerland	Parents	To examine parent's experiences, needs and expectations regarding collaboration with schools, with a focus on important issues such as involvement in educational decisions, inclusion, and health.
22	Filik-Uyanik et al. (2021)	Turkey	Teachers	To explore how early childhood teachers perceive the confrontational behaviors of parents.

DISCUSSION

Sources of systemic pressure. The results of the present scoping review suggest that teachers experience pressure from a variety of sources. These can be categorized into micro-level, meso-level, macro-level. The factors on the meso-, and macro-level were highly relevant to the research question because they point to

the systemic vulnerability of teachers. There is a consensus in the literature about the main sources of pressure indicated by the overlap in the major themes. Societal and cultural expectations are the biggest sources of pressure on the macro-level. Indirect pressures on the macro-level may also affect the micro-level, since teachers themselves are a part of the cultural and societal system. This can contribute to “self-imposed” pressure by teachers that has not been the focus of research until now.

Parents and the school environment are the biggest sources of pressure on the school-system level (meso-level). This trend of increased parental demands has been observed in the past (Webb & Vulliamy, 1996). Brown (1990) has even labeled it as a wave of “parentocracy”. Studying this relationship further may allow for the connection of the bodies of literature concerning intrinsic factors that cause vulnerability of teachers and the systemic factors that were the focus of this review. Many of the identified sources of systemic pressure have been identified previously. For instance, a study by the European Commission found that “a higher salary”, “a more recognized social status/better image of the profession”, and “better working conditions” are needed to make the profession more attractive (Carlo et al., 2013). This review adds a categorization of these factors that may be used to guide further research and policy action.

Differences in systemic pressures according to context. The large consensus on the sources of systemic vulnerability also extends to both Eastern Europe and China who have been associated with totalitarianism, as well as countries in Western Europe or with a strong democratic tradition. Although teachers in Eastern Europe perceive themselves to be more vulnerable to systemic pressure than teachers in Western Europe, the results of this review demonstrate no clear difference in the pressures they

face. The perception is best reflected in the survey by Paula and Priževoite (2019). It confirmed “that teachers perceived their occupational prestige in Latvia as low and believed that in other European countries it is much higher.” This conclusion, however, is not supported by the results of this study. The European Commission study also found that there is no clear difference in terms of western and eastern countries regarding calls for a better status or image and better working conditions (Carlo et al., 2013). Eastern European countries did, however, favor “a higher salary” (Carlo et al., 2013) as a policy option for increasing the attractiveness of the profession. This is also reflected in one of the included articles. Slišković et al. (2017) found that “Croatian teachers’ views on their professional status” are influenced by “cultural and contextual specificities, such as a low national level of investment in education”. Since pay is a determinant of social status (Hargraves & Dworkin, 2009), the substantially lower statutory salaries of teachers in Eastern Europe than in Western Europe (European Commission, 2018) may be a driving force behind the prevailing negative perception of their status among Eastern European teachers.

The lack of clear differences between factors that cause vulnerability of teachers beyond pay may be explained by the international decline of the status of the teaching profession. The scoping review shows that even in countries like China, where there is a long cultural tradition of teacher reverence (e.g. Fwu & Wang, 2002; Yang et al., 2011), systemic vulnerability of teachers increase as the demand on teachers increases and their social status declines.

RESEARCH/PRACTICAL VALUE

Overview: Aim and Results. The systemic vulnerability that teachers experience is influenced from pressures arising from ecological environments originally described by Bronfenbrenner (1979); meso-level, macro-level and micro-level. This scoping review set out to explore systemic pressures which contribute to the vulnerabilities of teachers, and how these pressures differ between countries with and without totalitarian political pasts. Not all systemic pressures derived from the comprehensively considered included articles were discussed in the results section, for example, seven articles [4, 6, 8, 10, 11, 15, 16] feature examples of teachers who felt pressure from colleagues or administrators. Other examples of pressure onto teachers that were not included in the results is government overregulation [6, 16] systemic work conditions, such as, difficulty accessing the workplace due to geographical boundaries [12] and the requirement to maintain responsibilities other than teaching [7, 8].

Key Findings. Conflicts between teachers and parents originate from indirect and direct factors defined by the macro and meso systems. Search syntaxes customized for each database emphasized the parent-teacher relationship; sixteen of the 22 articles mention the prevalence of parental pressure. Much of the conflict between parents and teachers is stimulated by opposing views of what a ‘good education’ means. Articles [12, 22] explain how these differences escalate to either verbal or physical conflict between the parties. Articles [3, 16] place

distrust between parents and teachers to be the main contributor of a disruptive parent-teacher relationship.

Additionally, articles [8, 14, 15, 16, 18] portray insufficient salary to be coupled with other systemic vulnerabilities, such as insufficient resources, heavy workload, and deficient curriculum. Finally, teachers' perceptions of a lack of control, decisional power, and autonomy correlates with political and governmental pressures. Burdensome governmental pressure whether due to reform, policy change, or cultural expectations related to political past play into perceptions of both low professional statuses, and a mismatch between teacher actions and the expectations of society.

Strengths and Limitations

To present this scoping review in full confidence researchers must be transparent with the strengths and limitations of our chosen methods. The search syntaxes displayed in Table 1 are at the core of the analysis. Due to these syntaxes, results were limited by the following examples: (1) outcomes derived in the microsystem, (2) colleague and administrator pressures, (3) use of (East* AND Europe*) without mentioning each country within Eastern Europe, and (4) limited scope of mitigating factors. Strengths were the amount of preliminary searching co-researchers conducted to best situate the search strategy. Other strengths were the different stakeholder perspectives which were examined, and conversely the depth in which the parent-teacher relationship was assessed

CONCLUSIONS

The present scoping review was able to demonstrate a clear consensus on the major sources of systemic vulnerability. The number of articles that were screened (n= 4749) in four databases and the exhaustive inclusion and exclusion criteria provide a rigorous basis on which to draw these conclusions and conduct future research. The findings are based on a broad range of regions, which suggests a degree of generalizability of the findings on the sources of systemic pressure.

This scoping view adds to the knowledge base of systemic vulnerability onto teachers regardless of cultural background; pressures stem from different stakeholders in the meso and macro environments. Skaalvik and Skaalvik (2016), Bauer et al. (2005) and Scheuch et al. (2015), augment with findings of the review that teachers retire early due to stress related to their careers.

Realities that underpin the various demands and expectations onto teachers is deeply rooted in culture and these roots reflect through the current constructed society (Hill, 2011). Whether you're a teacher from the United States and United Kingdom or a teacher from China, Russia or Latvia, similar factors weigh on professional pressure. However, a significant conclusion regarding differences between regions is not possible. The lack of available literature in English and exhaustive search strings, (including all Eastern European countries), limits the findings.

Differences between countries with and without totalitarian political past may be assessed to a greater extent if a research team is equipped with the proper language skills to analyze research from eastern European publications. Regardless of cultural context, pressure effects many teachers' ability to be

comfortable with the demands of their daily tasks, and their willingness to feel proud of their profession.

Implications for Future Research.

Future research, policy, and practice on topics relative to professional pressure of teachers offers so much. Co-researchers found that systemic vulnerability onto teachers come from a variety of sources. As researchers we hope for the vulnerabilities discussed in the review to be expanded upon. The scope of this review did not include examination into how teacher skills learnt through professional training may contribute to career longevity and improved health outcomes. Many articles of the focused search, before the initial screening phase, included teacher education (Stroetinga et al., 2018), co-researchers are curious on how adequate training may improve upon microsystem outcomes. Secondly, future research may examine which nongovernmental organizations and governmental organizations are involved in developing the parent-teacher partnership. Along the same accord, future research may learn from past and current interventions of school systems that focus on the improvement of parent-teacher relationships and how these relationships may improve microsystem outcomes of all stakeholders: parents, teachers, students, and administrators. Lastly, an analysis into teacher-colleague relationship may be advanced; it is the co-researcher's assumption that this relationship is deeply embedded within similar vulnerabilities. Future research may examine the correlation of the pressures experienced by both teachers and colleagues/administrators. By identifying these most common stressors, research may dissect how improving these stressors could improve the realities of the school-context as a system (Radu, 2011). Future research should focus on ways that parent teacher relationships can be strengthened

to a point of healthy co-dependance. To raise a child takes a community, not just a teacher, not just a mother, father, or grandparent. This scoping review present a broad scope into which systemic vulnerability present pressure onto schoolteachers and, minimally, assesses shifts in well-being and offers some mitigating factors to these pressures.

Triangulation of the results with other sources and other views of stakeholders may also help increase the validity of the conclusions. Additionally, there is little comparative data available. The EU conducted a large-scale study but was also unable to collect sufficient answers to make valid conclusions on the variance of the professional status of teachers between countries (Carlo et al., 2013). On the basis of little qualitative data, it is difficult to conclude whether teachers in different regions face the same degree of vulnerability because it is not possible to establish a common baseline. Further research is needed to address these shortcomings. Comparative research is needed to examine whether schoolteachers in Eastern Europe face more severe systemic pressures that can be linked to the totalitarian past. Finally, the demonstrated consensus on the sources of systemic pressure on schoolteachers does not point to a “one size fits all” approach for policy action. The present research is useful in highlighting the structural problems faced by teachers, but policies to mitigate systemic vulnerability will need to be highly contextualized.

Conflict of interests

The Authors declare no conflict of interest.

REFERENCES

- Arksey, H. & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8:1, 19-32, DOI: 10.1080/1364557032000119616
- Antony-Newman, M. (2020). Parental involvement of Eastern European immigrant parents in Canada: whose involvement has capital? *British Journal of Sociology of Education*, 41(1), 111-126. <https://doi.org/10.1080/01425692.2019.1668748>
- Bardi, A., & Schwartz, S. H. (2003). Values and Behavior: Strength and Structure of Relations. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(10), 1207–1220. <https://doi.org/10.1177/0146167203254602>
- Bauer, J., Stamm, A., Virnich, K., Wissing, K., Müller, U., Wirsching, M., & Schaarschmidt, U. (2005). Correlation between burnout syndrome and psychological and psychosomatic symptoms among teachers. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 79(3), 199–204. <https://doi.org/10.1007/s00420-005-0050-y>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Brown, P. (1990). The 'Third Wave': Education and the ideology of parentocracy. *British Journal of Sociology of Education*, 11(1), 65–86. <https://doi.org/10.1080/0142569900110105>
- Carlo, A., Michel, A., Chabanne, J., Bucheton, D. & Demougin, P., et al. (2013). Study on Policy Measures to Improve the Attractiveness of the Teaching Profession in Europe. [Research Report] EAC-2010-1391, European Commission, Directorate General for Education and Training. pp.2 volumes
- Carlson, H.L., Zvagina, O., & Sjöлом, L.S. (1997). Early Childhood Education in Societal Context: Teachers in Three Countries Speak About Early Childhood Education. *Early Education and Development*, 8, 169-186. DOI:10.1207/S15566935EED0802_5
- Cullingford, C. (1984). The Battle for the Schools: Attitudes of Parents and Teachers towards Education. *Educational Studies*, 10(2), 113-119. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ304805&site=ehost-live>
- European Commission/EACEA/Eurydice (2018). Teachers' and School Heads' Salaries and Allowances in Europe – 2016/17. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Filik-Uyanık, R., Demircan, H. Ö., & Işıkçı Başkaya, G. (2021). “Let me have a seat and see what's going on in this class”: Perspectives of Early Childhood Teachers about Parental Confrontation. *Participatory Educational Research*, 8(3), 105-120. <https://doi.org/10.17275/per.21.56.8.3>
- Fuller, C., Goodwyn, A., & Francis-Brophy, E. (2013). Advanced skills teachers: professional identity and status. *Teachers and Teaching*, 19(4), 463–474. <https://doi.org/10.1080/13540602.2013.770228>
- Fwu, B.-J., & Wang, H.-H. (2002). The Social Status of Teachers in Taiwan. *Comparative Education*, 38(2), 211–224. <https://doi.org/10.1080/03050060220140584>
- Gao, X. (2008). Teachers' professional vulnerability

- and cultural tradition: A Chinese paradox. *Teaching and Teacher Education*, 24(1), 154–165. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2006.11.011>
- Hargreaves, L., & Dworkin, G. (2009). The Status and Prestige of Teachers and Teaching. In L. J. Saha (Ed.), *International Handbook of Research on Teachers and Teaching*, 217–229. https://doi.org/10.1007/978-0-387-73317-3_13
- Hill, K. (2011). Possibilities for Social Cohesion in Education: Bosnia-Herzegovina. *Peabody Journal of Education*, 86(2), 155–170. <https://doi.org/10.1080/0161956x.2011.561179>
- Holden, C., Hughes, M., & Desforges, C. (1994). Parents and Entitlement: A fair deal for all? *Educational Review*, 46(2), 151–158. <https://doi.org/10.1080/0013191940460205>
- Kelchtermans, G. (1996). Teacher Vulnerability: understanding its moral and political roots. *Cambridge Journal of Education*, 26(3), 307–323. <https://doi.org/10.1080/0305764960260302>
- Kohak, E. (1992). Ashes, ashes... Central Europe after 40 years. *Daedalus*, 121:197-215
- Köller, M., Stuckert, M. & Möller, J. Das Lehrerbild in den Printmedien: Keine „Faulen Säcke“ mehr! [The image of the teaching profession in the print media: No longer "lazy slobs"!]. *Z Erziehungswiss*, 22, 373–387 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11618-018-0856-5>
- Kristensen, T. S., Hannerz, H., Høgh, A., & Borg, V. (2005). The Copenhagen Psychosocial Questionnaire—a tool for the assessment and improvement of the psychosocial work environment. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 31(6), 438–449. <https://doi.org/10.5271/sjweh.948>
- Kuwato, M., & Hirano, Y. (2020). Sense of coherence, occupational stressors, and mental health among Japanese high school teachers in Nagasaki prefecture: A multiple regression analysis. *BMC Public Health*, 20(1). <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09475-x>
- Lasky, S. (2005). A sociocultural approach to understanding teacher identity, agency and professional vulnerability in a context of secondary school reform. *Teaching and Teacher Education*, 21(8), 899–916. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.06.003>
- Liang, X., & Bautista, O. O. (2021). Analysis on the difference of college teachers' professional pressure and strategies to improve teachers' mental health under the expectancy theory. *Work*, 69(2), 543–557. <https://doi.org/10.3233/wor-213498>
- Marques, A. M., Fóz, A. Q., Lopes, E. G., & Tanaka, L. H. (2020). Emotional education program: A participative intervention with teachers. *Qualitative Research Journal*, 21(3), 274–285. <https://doi.org/10.1108/qrij-07-2019-0052>
- Martins, C., Bispo, L., & Campos, S. (2016). Stress Vulnerability: Implications for Teacher Well-Being And Satisfaction. *European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2016.11.77>
- Paccaud, A., Keller, R., Luder, R., Pastore, G., & Kunz, A. (2021). Satisfaction With the Collaboration Between Families and Schools – The Parent's View. *Frontiers in Education*, 6. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.646878>
- Paula, L., & Priževoite, I. (2019). The Status of the Teaching Profession in Latvia: Views

- of the Teachers. *Problems of Education in the 21st Century*, 77(1), 126-141.
<https://doi.org/10.33225/pec/19.77.126>
- Pavlidou, K., Alevriadou, A., & Antoniou, A. S. (2020). Professional burnout in general and special education teachers: the role of interpersonal coping strategies. *European Journal of Special Needs Education*, 1–15.
<https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1857931>
- Phelan, J. C., Link, B. G., & Tehranifar, P. (2010). Social Conditions as Fundamental Causes of Health Inequalities: Theory, Evidence, and Policy Implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51(1_suppl), S28–S40.
<https://doi.org/10.1177/0022146510383498>
- Radu, M. B. (2011). Parental involvement in schools. A study of resources, mobilization, and inherent inequality. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 02, 103–115.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=182257>
- Roberts, T. (1985). Parents' letters to Primary Schools. *Education* 3-13, 13(2), 23-28.
<https://doi.org/10.1080/03004278585200221>
- Salokangas, M., Wermke, W., & Harvey, G. (2020). Teachers' autonomy deconstructed: Irish and Finnish teachers' perceptions of decision-making and control. *European Educational Research Journal*, 19(4), 329-350.
<https://doi.org/10.1177/1474904119868378>
- Scheuch, K., Haufe, E., & Seibt, R. (2015). Teachers' Health. *Deutsches Ärzteblatt International*.
<https://doi.org/10.3238/arztebl.2015.0347>
- Shen, J., & Hsieh, C. L. (1999). Improving the professional status of teaching: perspectives of future teachers, current teachers, and education professors. *Teaching and Teacher Education*, 15(3), 315–323.
[https://doi.org/10.1016/s0742-051x\(98\)00047-x](https://doi.org/10.1016/s0742-051x(98)00047-x)
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2009). Does school context matter? Relations with teacher burnout and job satisfaction. *Teaching and Teacher Education*, 25(3), 518-524.
<https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.12.006>
- Skaalvik, E. M., & Skaalvik, S. (2016). Teacher Stress and Teacher Self-Efficacy as Predictors of Engagement, Emotional Exhaustion, and Motivation to Leave the Teaching Profession. *Creative Education*, 07(13), 1785–1799.
<https://doi.org/10.4236/ce.2016.713182>
- Sliskovic, A., Buric, I., & Macuka, I. (2017). The voice of Croatian elementary school teachers: qualitative analysis of the teachers' perspective on their profession. *Teachers and Teaching*, 23(5), 518-531.
<https://doi.org/10.1080/13540602.2016.1206521>
- Stoeber, J., & Rennert, D. (2008). Perfectionism in school teachers: Relations with stress appraisals, coping styles, and burnout. *Anxiety, Stress and Coping*, 21(1), 37-53.
<https://doi.org/10.1080/1061580070142461>
- Stroetinga, M., Leeman, Y., & Veugelers, W. (2018). Primary school teachers' collaboration with parents on upbringing: a review of the empirical literature. *Educational Review*, 71(5), 650–667.
<https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1459478>
- Tricco, AC, Lillie, E, Zarin, W, O'Brien, KK, Colquhoun, H,

- Levac, D., Moher, D., Peters, MD, Horsley, T., Weeks, L., Hempel, S et al. (2018). PRISMA extension for scoping reviews (PRISMA-ScR): checklist and explanation. *Ann Intern Med.*, 169(7):467-473. doi:10.7326/M18-0850
- Troman, G. (2000). Teacher stress in the low-trust society. *British Journal of Sociology of Education*, 21(3), 331-353. <https://doi.org/10.1080/713655357>
- Vale, S. F., & MacIel, R. H. (2019). The structure of students' parents' social representations of teachers. *Trends in Psychology*, 27(1), 265-278. <https://doi.org/10.9788/TP2019.1-19>
- Webb, R., & Vulliamy, G. (1996). *Roles and responsibilities in the primary school: Changing demands, changing practices*. Open University Press
- Westergård, E. (2007). Do teachers recognize complaints from parents, and if not, why not? *Evaluation and Research in Education*, 20(3), 159-178. <https://doi.org/10.2167/eri412.0>
- Widdowson, D. A., Dixon, R. S., Peterson, E. R., Rubie-Davies, C. M., & Irving, S. E. (2015). Why Go to School? Student, Parent and Teacher Beliefs about the Purposes of Schooling. *Asia Pacific Journal of Education*, 35(4), 471-484. <http://dx.doi.org/10.1080/02188791.2013.876973>
- Yang, X., Wang, L., Ge, C., Hu, B., & Chi, T. (2011). Factors associated with occupational strain among Chinese teachers: a cross-sectional study. *Public Health*, 125(2), 106-113. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2010.10.012>

Оглядова стаття/Review article

УДК 316 [455 + 622.2] : 371.124-055.2 : 321.64 : 94

Гляйце Джуліана¹, Чорна Лідія Георгіївна², Горман Райан¹

¹MSc Global Health в Університеті Вріє, Амстердам, Нідерланди

²Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (Київ, Україна)

СИСТЕМНА ВРАЗЛИВІСТЬ ШКІЛЬНИХ УЧИТЕЛІВ: ВИКОРИСТАННЯ SCORING REVIEW ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПОРІВНЯННЯ СИСТЕМНОГО ТИСКУ НА ВЧИТЕЛІВ У КРАЇНАХ З ТОТАЛІТАРНИМ МИНУЛИМ І БЕЗ НЬОГО

АНОТАЦІЯ

Актуальність. Системна вразливість, яку відчують вчителі, є соціальним тиском, що виникає на різних рівнях екологічних середовищ (Bronfenbrenner, 1979). Тиск на вчителів має особливості свого вияву в країнах з тоталітарним минулим і без нього. Не зважаючи на соціокультурний і політичний контекст, системний тиск впливає на здатність багатьох вчителів почувати себе комфортно, відповідно до своїх професійних повсякденних вимог, на їхню готовність пишатися своєю професією.

Тому визначення чинників системної вразливості вчителів у різних контекстах та рівнях соціального середовища є актуальним.

Метою дослідження є здійснення за допомогою Scoping review оцінки публікацій, які розкривають системні чинники уразливості шкільних учителів.

Методологія. Первинно було залучено 4810 публікацій з чотирьох баз даних (Scopus, ERIC EBSCO, PsycINFO, Web of Science); на етапі аналізу повних текстів розглянуто 22 статті. Дослідження презентують широкий діапазон географічних регіонів, що свідчить про ступінь узагальненості висновків щодо джерел системного тиску на вчителів у різних країнах.

Результати. У даній статті вперше виокремлено чинники системної вразливості вчителів на мікро-, мезо- та макрорівнях соціального середовища. Соціальні та культурні очікування є найбільшими наслідками тиску на макрорівні. Тиск на макрорівні може вплинути на мікрорівень, тобто на психологічне благополуччя вчителів, оскільки вони є частиною культурної та соціальної систем. Це може сприяти «самонав'язуваному» тиску зі сторони вчителів, який до цих пір не був у центрі уваги досліджень. Батьки та шкільне середовище є найбільшими джерелами тиску на вчителів на мезорівні. Більшість конфліктів між батьками та вчителями спричинена протилежними поглядами на те, що означає «хороша освіта». Зарегульованість урядом умов праці, вимога виконувати обов'язки, що не пов'язані з викладанням, тиск з боку адміністраторів, недостатні рівні заробітної плати та ресурсів системи освіти, велике шкільне навантаження, недостатньо розроблена навчальна програма є джерелами системного тиску на вчителів. Відсутність контролю зі сторони громадськості за прийняттям рішень шкільною адміністрацією та відсутність автономії закладів освіти корелює з політичним і урядовим тиском. Обтяжливий тиск з боку уряду, будь то через реформи, зміну політики або культурні очікування, пов'язаний із політичним минулим, формує соціальні репрезентації вчителя як такого, що має низький професійний статус, а також соціальні уявлення про невідповідність дій вчителів очікуванням суспільства. Великий консенсус досліджень щодо джерел системних вразливостей поширюється на країни Східної Європи та Китай, що були пов'язані з тоталітаризмом, а також на країни Західної Європи з сильною демократичною традицією. Оскільки заробітна плата є визначальним фактором соціального статусу, значно нижча заробітна плата вчителів у Східній Європі, ніж у Західній Європі, може бути провідним чинником негативного сприйняття серед східноєвропейських вчителів власного соціального статусу. Відсутність у різних країнах чітких відмінностей між факторами, що викликають вразливість вчителів поза оплатою праці, можна пояснити міжнародним зниженням статусу педагогічної професії.

Обмеженнями даного дослідження є недостатній обсяг публікацій про системний тиск на вчителів на мікрорівні та про чинники пом'якшення тиску.

Соціальні наслідки та практична значущість. Політика щодо пом'якшення системних вразливостей повинна бути високо контекстуалізована. Питання дослідження, які розкривають фактори на мезо- і макрорівні, можуть бути використані для повторного Scoping Review, оскільки вони вказують на системну вразливість вчителів.

Перспективи. Майбутні дослідження повинні бути зосереджені на способах, за допомогою яких відносини батьків-вчителів можуть бути посилені до розуміння ними здоров'я співзалежності

КЛЮЧОВІ СЛОВА

міжгрупова взаємодія; соціальні очікування; шкільні вчителі; батьки учнів;
вразливість; Європа; країни з тоталітарним минулим.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Чорна Лідія Георгіївна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії психології малих груп та міжгрупових відносин, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (Київ, Україна) ORCID ID 0000-0002-8107-7573
Lidiya.Chorna@ispp.org.ua

Стаття надіслана:
22.02.2022

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Стаття виправлена:
06.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

©Copyright: Chorna, 2022

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології, Національна Академія Педагогічних Наук України

doi: <https://doi.org/10.33120/>

Review article

UDC 159.923 : 911.375

Giannis Chrysostomou

CEO of Pyramind Services Ltd

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).259](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).259)

giannis@pyramind.eu

MENTAL HEALTH IN SMART CITIES: THE ROLE OF TECHNOLOGY DURING COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

Introduction. COVID-19 outbreak has changed human life and activity [1], especially in urban areas forcing citizens to stay for large periods of time in lockdowns. Protective measures (social distancing and isolation) that have been globally implemented has caused the isolation of millions. Preliminary findings (Moreno et al, 2021) suggest adverse mental health effects in previously healthy people and especially in people with pre-existing mental health disorders. Extended lockdowns come at the expense of mental health, psychophysical conditions, wellbeing, and social relations within societies (Campion et al., 2020).

Before COVID-19 outbreak, city centers offered a high-quality life with a wide range of services, utilities, public and green spaces, as well as city parks (Sharifi & Khavarian-Garmsird, 2020). Living in a small apartment with a minimal private space in the city center was balanced by the high level of socialization in public spaces, outdoor activities and events, intense interactions among inhabitants, allowing them to maintain relations (Portegijs et al., 2021). With COVID-19 outbreak, this modern urban standard of living was challenged. Social distancing took place at several levels: at home and at work, and, in the city, in the street and on public transport. Everything created for urban life changed and became uncertain. Societies got used to sharing common spaces, often crowded, and everyone was cut off from everyday socialisation. The isolation forced millions of individuals and families to remain at home, causing them to change their routines, rituals, and habits (McCay, 2020). In dense urban areas, this mostly meant locking people in cramped apartments, cut off from everyday physical activity outside the home (Portegijs et al, 2021; Bil et al, 2021).

Smart cities are instrumented, interconnected, and intelligent urban areas (Harrison et al., 2010) that pursue shared growth through an integrated set of technologies that shape interactions between actors (Nam & Pardo, 2011). A smart city can be defined as complex set of technology (infrastructures of hardware and software), people (creativity, diversity, and education), and institutions

(governance and policy) (Nam & Pardo, 2011). Smart cities aim is to create an environment that drives innovation from a technological, managerial, and organizational point of view by fostering environmental and social wellbeing (Karvonen et al., 2018; Polese et al., 2021].

The aim of this study is the literature review of the role of technology for citizens mental health during Covid-19 pandemic lockdowns in Smart Cities and to investigate if there is a relation between digital tools provided to the citizens of Pafos Municipality to use during quarantine, and their mental health status.

Methodology\design\approach. A review of the literature and an additional critical review were conducted in the fields of smart cities and mental health with a focus on the latest research concerning COVID-19 influence on ICT, mental health and wellbeing. For the purposes of this article, a thorough database search has been made. The database used was mostly Google Scholar and Science Direct. Selection criteria included full-text publications and consisted of the following keywords: COVID-19, post-COVID-19, mental health, wellbeing, lockdown, isolation, anxiety, infection rates, density, smart city, digital technology, ICT and Virtual Reality. Author focused on qualitative research available until April 2022.

Further than this, field research was conducted through a qualitative method in the particular case of Paphos Municipality in Cyprus, the introduction of various ICT technology solutions during the pandemic lockdowns and their impact on citizens mental health. ICT tools were briefly analyzed and their contributions towards citizens mental health was evaluated based on questionnaires distributed to the citizens before and after the use of these tools. Now the key question that needs an answer is “Did smart cities impact on citizens mental health during the pandemic?”

During the pandemic, Pafos Municipality introduced to its citizens various ICT solutions that despite initially they were targeting foreign tourists visiting the district, they ended up as entertainment tools that ease the lockdown period during the quarantine phase. As part of the E.U. co-funded by European Union program “Smart Cities – Interreg: Greece – Cyprus” the municipality implemented the “Collection, Documentation and Digitization of Cultural and Tourist material, Development of Digital Tourism / Culture and Entrepreneurship Platform and Development of digital applications of e-democracy and participation in the Municipality of Pafos” project. The result of this project was the creation of 3 websites: 1. Explore Pafos <https://www.explorepafos.org/> with multimedia information (text, photos, videos, 360-pictures, interactive map with points of interest etc.) about the province's major points of interest sorted by category: Culture, Environment, Tourism and Services. 2. Historical Timeline <https://xronologio.explorepafos.org/> with information about the history of the city in a chronological order. 3. Electronic Participation <https://diavouleusi.explorepafos.org/> offering User Registration, Consultation, Online Citizens Community (forum), Civil Council Decisions, Online Polls, News and Announcements. Further than these 2 mobile applications for iOS and Android devices were developed, Explore Pafos with various important information about the city of Pafos and Pafos AR which contain Augmented Reality representation of various significant cultural and historical sightseeing in the district. The websites and mobile applications were available in 5 languages (Greek, English, Russian, Hebrew and German).

These platforms were presented to the citizens of Pafos Municipality on the 27th of February 2020, slightly earlier than the first lockdown. After the first strict lockdown, the administrators of the website reported a significant increase in the traffic of the website among local citizens compared to pre-pandemic. This led the creators of the platforms among which is the author of this article to provide online questionnaires to people using the digital platforms on their leisure time during COVID-19 lockdowns to answer various questions regarding the impact of these digital tools in their mental health status during COVID-19 lockdown.

A questionnaire containing 5-point Likert scale questions and questions about qualitative and quantitative use of the ICT tools and their mental health during COVID-19 lockdowns was completed by citizens of Pafos Municipality.

Due to this study objective, two main criteria were established for sample selection. First, respondents should be citizens of Pafos Municipality from various areas over at least the past 5 years. Additionally, respondents must have been present during COVID-19 outbreak and lockdowns in the city. To verify this criterion, an initial survey question asked whether respondents were staying in the city during the COVID-19 outbreak.

The questionnaire was constructed in three parts. Its first one aimed at collecting descriptive variables (demographic information) of respondents' location, and professional profile. The second part asked citizens about their mental health status before and after COVID-19 outbreak and lockdowns. Each question was assessed according to a 5-point Likert scale (1 referred to 'not used' and 5 denoted 'fully used'). The last section of the questionnaire examined the adoption level of the ICT tools introduced by the Municipality as supporting tools for their mental status during the COVID-19 outbreak. For that, all 6 ICT tools were listed and evaluated based upon a similar Likert scale that ranged from 1 (not used) to 5 (fully used).

Results. The online questionnaire had its link firstly sent by e-mail to 480 citizens that registered in the platform in December 2020. A follow-up message was sent two weeks later. 215 responses returned but only 206 of them were actually from citizens that met our selection criteria, which resulted in 42.9% valid response rate,

For analyzing data, two distinctive procedures were carried out using the SPSS® Statistics 23 software to identify differences in levels of each characteristic related to ICT tools, device available (PC, mobile phone, tablet), and content (Cultural, Environmental, Social, Multimedia Content) when considering the degree of how they impact their mental health during COVID-19 lockdowns.

Our respondents were half men and half women. Moreover, 10% are aged between 20 and 25, 34% between 26 and 35, 36% between 36 and 45, 14% in the interval of 46 till 55 and only 6% are older than 55. 36% are single, 59% being married and almost 5% under another non-defined situation. Most respondents were living in a house (56%), with their family (54%), and had 1 or more kids (44%). 75% of the respondents mentioned that they use more often their mobile/laptops to access the internet compared to before. The majority of respondents (62%) mentioned that they used ICT tools provide 1 or more times per week to remind them of their daily habits while 56% mentioned that they used the platforms to navigate at their favorite place at least once. The largest majority (82%) accessed the services from their mobile phone while the smallest percent (12% accessed the services from their PC/Laptop. Regarding COVID-19 lockdowns, 86% stated that it is very stressful to stay at home in another lockdown while 36% said they wouldn't comply if they were forced to stay at home in another lockdown. 65% mentioned that they found the ICT tools useful to keep them mentally active and 72% mentioned that they wouldn't be able to stay in quarantine without access to internet. 68% of the people using the platforms declared that using the platforms helped to remain mentally active during the quarantine and 70% said they would use the platforms again in case there is a new lockdown.

Discussion. The present work was done having as basis 206 questionnaires applied to citizens of a Municipality in Cyprus, namely Pafos Municipality, in order to assess citizens mental health during lockdowns, and the impact of the use of ICT tools for their mental health. The survey collected data from 3 sections, namely demographics, mental health status before and after the COVID-19 pandemic and ICT tools usage during the lockdowns. The average respondents' sample shows that our interviewees are aged between 26 and 45 years old, half are men and the other women, married, qualified with college education. Citizens living in smaller apartments accessed the platforms more times per week compared to people living in the rural areas in houses and their conceived percentage of ICT tools contribution towards their mental health was higher compared to people leaving in rural areas. Citizens' inclusion and digital literacy are relevant issues that were affecting the use of ICT tools that do not apply only to urban contexts and should be addressed to solve societal, economic, technological, and political problems worldwide. COVID-19 restrictions and lockdown increased people's acceptance and use of ICT solutions.

Other studies are in line with the above findings (Troisi et al., 2022) where their key theoretical contribution of their study is the building of a framework that detects the main psychological, rational, social, and cultural determinants that can foster or prevent the acceptance of the changes forced by the pandemic, the adhesion to digitalization, and the transactional distance processes launched in the public sectors. These results are more evident in vulnerable groups (Dai et al., 2020; Ammar et al., 2021) which will require further development and usage of e-health solutions.

Finally, two other studies targeting different populations investigated the effectiveness of interventions by considering, as primary outcomes, not mental illness indicators (e.g., depression and anxiety symptoms), but positive mental health indicators (positive affect and positive mental health). Vara et al. (2020) provided us with a secondary analysis of a randomized controlled trial that assessed the efficacy of a low-intensity internet intervention aimed to promote positive affect in depressive patients in primary care, as an adjunct therapy to improved treatment as usual (Fonseca & Osma, 2021).

Scientific value / practical value. Another report (Fonseca & Osma, 2021) highlighted the urgent need for research to help improve our understanding of the pandemic's mental health consequences on the general public (Mahase, 2020). In order to help characterize the psychosocial effects of the COVID19 crisis as well as the moderators of these effects, a research group launched a multi-language, multi-center anonymous online survey to assess the "Effects of home Confinement on psychosocial health status and multiple Lifestyle Behaviors" during the COVID-19 outbreak. Preliminary findings from this project revealed that the COVID-19 home confinement resulted in significant negative effects on mental wellbeing and emotional status, with more people experiencing psychosocial and emotional distress compared to before the pandemic (Ammar et al. 2020; Ammar et al, 2021a; Fonseca & Osma, 2021). This research results highlight the importance of introducing ICT tools to provide a virtual tour of citizens to their favorite city spots and remain mentally active during quarantine period.

Conclusions. ICT tools offer citizens the opportunity to remember their pre COVID-19 lockdown habits as highlighted in this article and they contribute towards the improvement of their mental health during quarantine. This study aimed at (i) identifying wither ICT tools use increased during COVID-19 outbreak; (ii) investigating the effect of the tools use and the impact on mental health of their users; and (iii) examining the relationship between the adoption of ICT tools and the demographics of citizens using them most during COVID-19 outbreak. Our findings provided arguments to answer these three research questions raised from existing gaps in both theory and practice.

KEYWORDS

COVID-19; Smart City; Mental Health; ICT; Technology.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Giannis Chrysostomou, CEO of Pyramid Services Ltd, Cyprus

giannis@pyramid.eu

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Chrysostomou, 2022

Publisher: Sciendo

Doi: [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49\(52\).259](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49(52).259)

Received:
23.02.2022

Revised:
05.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

INTRODUCTION

COVID-19 outbreak has changed human life and activity [1], especially in urban areas forcing citizens to stay for large periods of time in lockdowns. Protective measures (social distancing and isolation) that have been globally implemented has caused the isolation of millions. Preliminary findings (Moreno et al, 2021) suggest adverse mental health effects in previously healthy people and especially in people with pre-existing mental health disorders. Extended lockdowns come at the expense of mental health, psycho-physical conditions, wellbeing, and social relations within societies (Campion et al., 2020).

Before COVID-19 outbreak, city centers offered a high-quality life with a wide range of services, utilities, public and green spaces, as well as city

parks (Sharifi & Khavarian-Garmsird, 2020). Living in a small apartment with a minimal private space in the city center was balanced by the high level of socialization in public spaces, outdoor activities and events, intense interactions among inhabitants, allowing them to maintain relations (Portegijs et al., 2021). With COVID-19 outbreak, this modern urban standard of living was challenged. Social distancing took place at several levels: at home and at work, and, in the city, in the street and on public transport. Everything created for urban life changed and became uncertain. Societies got used to sharing common spaces, often crowded, and everyone was cut off from everyday socialisation. The isolation forced millions of individuals and families to remain at home, causing them to change their routines, rituals, and habits (McCay, 2020). In dense urban areas, this mostly meant locking people in cramped apartments, cut off from everyday physical activity outside the home (Portegijs et al, 2021; Bil et al, 2021).

Smart cities are instrumented, interconnected, and intelligent urban areas (Harrison et al., 2010) that pursue shared growth through an integrated set of technologies that shape interactions between actors (Nam & Pardo, 2011). A smart city can be defined as complex set of technology (infrastructures of hardware and software), people (creativity, diversity, and education), and institutions (governance and policy) (Nam & Pardo, 2011). Smart cities aim is to create an environment that drives innovation from a technological, managerial, and organizational point of view by fostering environmental and social wellbeing (Karvonen et al., 2018; Polese et al., 2021].

PURPOSE

The aim of this study is the literature review of the role of technology for citizens mental health during Covid-19 pandemic lockdowns in Smart Cities and to investigate if there is a relation between digital tools provided to the citizens of Pafos Municipality to use during quarantine, and their mental health status.

METHODOLOGY

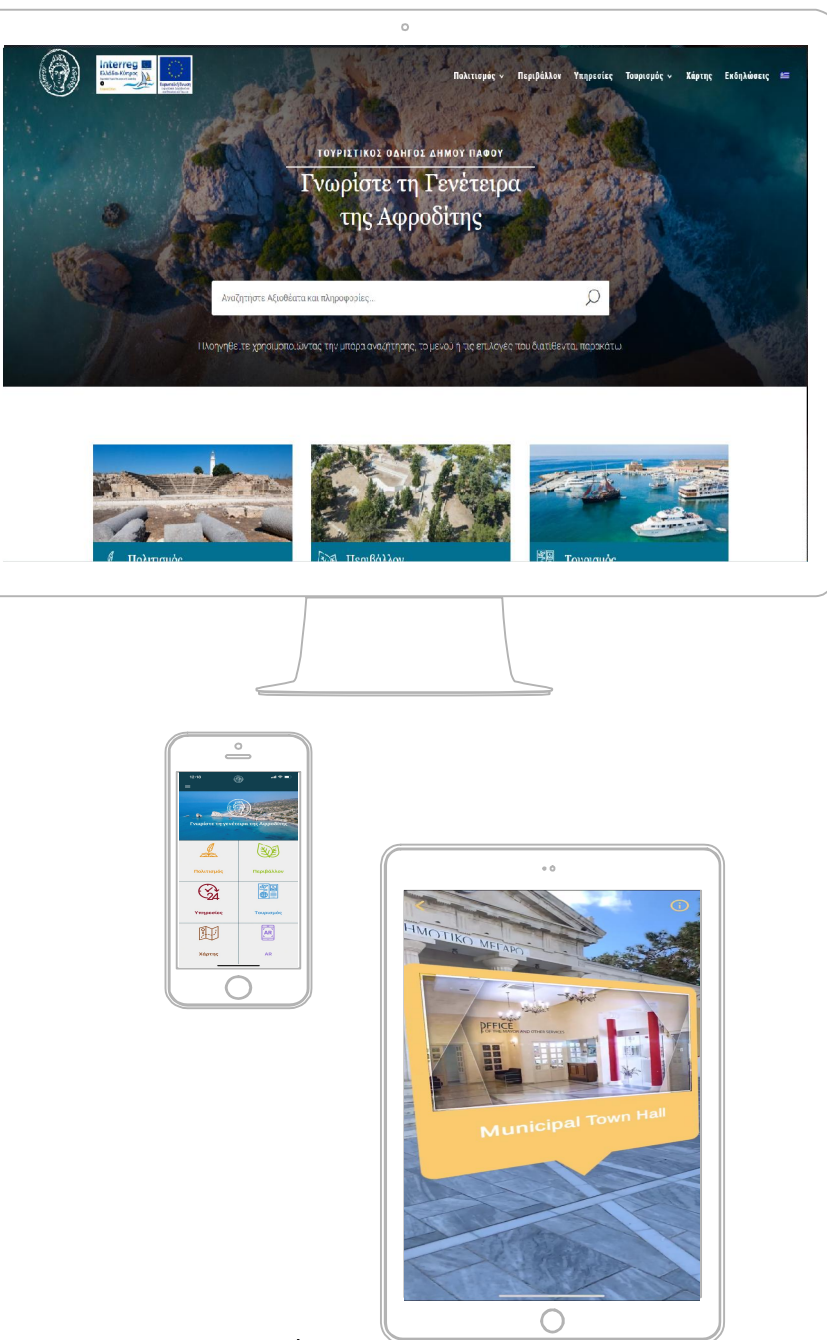
A review of the literature and an additional critical review were conducted in the fields of smart cities and mental health with a focus on the latest research concerning COVID-19 influence on ICT, mental health and wellbeing. For the purposes of this article, a thorough database search has been made. The database used was mostly Google Scholar and Science Direct. Selection criteria included full-text publications and consisted of the following keywords: COVID-19, post-COVID-19,

mental health, wellbeing, lockdown, isolation, anxiety, infection rates, density, smart city, digital technology, ICT and Virtual Reality. Author focused on qualitative research available until April 2022.

Further than this, field research was conducted through a qualitative method in the particular case of Paphos Municipality in Cyprus, the introduction of various ICT technology solutions during the pandemic lockdowns and their impact on citizens mental health. ICT tools were briefly analyzed and their contributions towards citizens mental health was evaluated based on questionnaires distributed to the citizens before and after the use of these tools. Now the key question that needs an answer is “Did smart cities impact on citizens mental health during the pandemic?”

During the pandemic, Pafos Municipality introduced to its citizens various ICT solutions that despite initially they were targeting foreign tourists visiting the district, they ended up as entertainment tools that ease the lockdown period during the quarantine phase. As part of the E.U. co-funded by European Union program “Smart Cities – Interreg: Greece – Cyprus” the municipality implemented the “Collection, Documentation and Digitization of Cultural and Tourist material, Development of Digital Tourism / Culture and Entrepreneurship Platform and Development of digital applications of e-democracy and participation in the Municipality of Pafos” project. The result of this project was the creation of 3 websites: 1. Explore Pafos <https://www.explorepafos.org/> with multimedia information (text, photos, videos, 360-pictures, interactive map with points of interest etc.) about the province's major points of interest sorted by category: Culture, Environment, Tourism and Services. 2. Historical Timeline <https://xronologio.explorepafos.org/> with information about the history of the city in a chronological order. 3. Electronic Participation <https://diavouleusi.explorepafos.org/> offering User Registration, Consultation,

Online Citizens Community (forum), Civil Council Decisions, Online Polls, News and Announcements. Further than these 2 mobile applications for iOS and Android devices were developed, Explore Pafos with various important information about the city of Pafos and Pafos AR which contain Augmented Reality representation of various significant cultural and historical sightseeing in the district. The websites and mobile applications were available in 5 languages (Greek, English, Russian, Hebrew and German).

These platforms were presented to the citizens of Pafos Municipality on the 27th of February 2020, slightly earlier than the first lockdown. After the first strict lockdown, the administrators of the website reported a significant increase in the traffic of the website among local citizens compared to pre-pandemic. This led the creators of the platforms among which is the author of this article to provide online questionnaires to people using the digital platforms on their leisure time during COVID-19 lockdowns to answer various questions regarding the impact of these digital tools in their mental health status during COVID-19 lockdown.

A questionnaire containing 5-point Likert scale questions and questions about qualitative and quantitative use of the ICT tools and their mental health during COVID-19 lockdowns was completed by citizens of Pafos Municipality.

Due to this study objective, two main criteria were established for sample selection. First, respondents should be citizens of Pafos Municipality from various areas over at least the past 5 years. Additionally, respondents must have been present during COVID-19 outbreak and lockdowns in the city. To verify this criterion, an initial survey question asked whether respondents were staying in the city during the COVID-19 outbreak.

The questionnaire was constructed in three parts. Its first one aimed at collecting descriptive variables (demographic information) of respondents' location, and professional profile. The second part asked citizens about their mental health status before and after COVID-19 outbreak and lockdowns. Each question was assessed according to a 5-point Likert scale (1 referred to 'not used' and 5 denoted 'fully used'). The last section of the questionnaire examined the adoption level of the ICT tools introduced by the Municipality as supporting tools for their mental status during the COVID-19 outbreak. For that, all 6 ICT tools were listed and evaluated based upon a similar Likert scale that ranged from 1 (not used) to 5 (fully used).

Figure 1: Multimedia Information provided in various platforms

RESULTS

The online questionnaire had its link firstly sent by e-mail to 480 citizens that registered in the platform in December 2020. A follow-up message was sent two weeks later. 215 responses returned but only 206 of them were actually from citizens that met our selection criteria, which resulted in 42.9% valid response rate,

For analyzing data, two distinctive procedures were carried out using the SPSS® Statistics 23 software to identify differences in levels of each characteristic related to ICT tools, device available (PC, mobile phone, tablet), and content (Cultural, Environmental, Social, Multimedia Content) when considering the degree of how they impact their mental health during COVID-19 lockdowns.

Our respondents were half men and half women. Moreover, 10% are aged between 20 and 25, 34% between 26 and 35, 36% between 36 and 45, 14% in the interval of 46 till 55 and only 6% are older than 55. 36% are single, 59% being married and almost 5% under another non-defined situation. Most respondents were living in a house (56%), with their family (54%), and had 1 or more kids (44%). 75% of the respondents mentioned that they use more often their mobile/laptops to access the internet compared to before. The majority of respondents (62%) mentioned that they used ICT tools provide 1 or more times per week to remind them of their daily habits while 56% mentioned that they used the platforms to navigate at their favorite place at least once. The largest majority (82%) accessed the services from their mobile phone while the smallest percent (12% accessed the services from their PC/Laptop. Regarding COVID-19 lockdowns, 86% stated that it is very stressful to stay at home in another lockdown while 36% said they wouldn't comply if they were forced to stay at home

in another lockdown. 65% mentioned that they found the ICT tools useful to keep them mentally active and 72% mentioned that they wouldn't be able to stay in quarantine without access to internet. 68% of the people using the platforms declared that using the platforms helped to remain mentally active during the quarantine and 70% said they would use the platforms again in case there is a new lockdown.

DISCUSSION

The present work was done having as basis 206 questionnaires applied to citizens of a Municipality in Cyprus, namely Pafos Municipality, in order to assess citizens mental health during lockdowns, and the impact of the use of ICT tools for their mental health. The survey collected data from 3 sections, namely demographics, mental health status before and after the COVID-19 pandemic and ICT tools usage during the lockdowns. The average respondents' sample shows that our interviewees are aged between 26 and 45 years old, half are men and the other women, married, qualified with college education. Citizens living in smaller apartments accessed the platforms more times per week compared to people living in the rural areas in houses and their conceived percentage of ICT tools contribution towards their mental health was higher compared to people leaving in rural areas. Citizens' inclusion and digital literacy are relevant issues that were affecting the use of ICT tools that do not apply only to urban contexts and should be addressed to solve societal, economic, technological, and political problems worldwide. COVID-19 restrictions and lockdown increased people's acceptance and use of ICT solutions.

Other studies are in line with the above findings (Troisi et al., 2022) where their key theoretical contribution of their study is the building of a framework that detects the main psychological,

rational, social, and cultural determinants that can foster or prevent the acceptance of the changes forced by the pandemic, the adhesion to digitalization, and the transactional distance processes launched in the public sectors. These results are more evident in vulnerable groups (Dai et al., 2020; Ammar et al., 2021) which will require further development and usage of e-health solutions.

Finally, two other studies targeting different populations investigated the effectiveness of interventions by considering, as primary outcomes, not mental illness indicators (e.g., depression and anxiety symptoms), but positive mental health indicators (positive affect and positive mental health). Vara et al. (2020) provided us with a secondary analysis of a randomized controlled trial that assessed the efficacy of a low-intensity internet intervention aimed to promote positive affect in depressive patients in primary care, as an adjunct therapy to improved treatment as usual (Fonseca & Osma, 2021).

RESEARCH/PRACTICAL VALUE

Another report (Fonseca & Osma, 2021) highlighted the urgent need for research to help improve our understanding of the pandemic's mental health consequences on the general public (Mahase, 2020). In order to help characterize the psychosocial effects of the COVID-19 crisis as well as the moderators of these effects, a research group launched a multi-language, multi-center anonymous online survey to assess the "Effects of home Confinement on psychosocial health status and multiple Lifestyle Behaviors" during the COVID-19 outbreak. Preliminary findings from this project revealed that the COVID-19 home confinement resulted in significant negative effects on mental wellbeing and emotional status, with more people

experiencing psychosocial and emotional distress compared to before the pandemic (Ammar et al. 2020; Ammar et al, 2021a; Fonseca & Osma, 2021). This research results highlight the importance of introducing ICT tools to provide a virtual tour of citizens to their favorite city spots and remain mentally active during quarantine period.

CONCLUSIONS

ICT tools offer citizens the opportunity to remember their pre COVID-19 lockdown habits as highlighted in this article and they contribute towards the improvement of their mental health during quarantine. This study aimed at (i) identifying wither ICT tools use increased during COVID-19 outbreak; (ii) investigating the effect of the tools use and the impact on mental health of their users; and (iii) examining the relationship between the adoption of ICT tools and the demographics of citizens using them most during COVID-19 outbreak. Our findings provided arguments to answer these three research questions raised from existing gaps in both theory and practice.

Conflict of interests

The Authors declare no conflict of interest.

REFERENCES

Ammar, A., Mueller, P., Trabelsi, K., Chtourou, H., Boukhris, O., Masmoudi, L., Bouaziz, B.,

- Brach, M., et al. (2020). Psychological consequences of COVID-19 home confinement: The ECLB-COVID19 multicenter study. *PLOS one*. doi: 10.1371/journal.pone.0240204. Retrieved from <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0240204>.
- Ammar, A., Bouaziz, B., Trabelsi, K., Glenn, J. M., Zmijewski, P., Müller, P., Chtourou, H., Jmaiel, M., Chamari, K., Driss, T., & Hökelmann, A. (2021). Applying digital technology to promote active and healthy confinement lifestyle during pandemics in the elderly. *Biology of sport*, 38(3), 391–396. <https://doi.org/10.5114/biol sport.2021.100149>
- Ammar, A., Trabelsi, K., Brach, M., et al. (2021a). Effects of home confinement on mental health and lifestyle behaviours during the COVID-19 outbreak: Insight from the ECLB-COVID19 multicenter study. *Biology of sport*, 38(1), 9–21. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7996377/>.
- Bil, J.S., Buława, B., Świerzawski, J. (2021). *Mental Health and the City in the Post-COVID-19 Era*. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/14/7533/htm#B11-sustainability-13-07533>.
- Campion, J., Javed, A., Sartorius, N., Marmot, M. (2020). Addressing the public mental health challenge of COVID-19. *Lancet Psychiatry*, 7, 657–659. Retrieved from [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2215-0366\(20\)30240-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2215-0366(20)30240-6/fulltext).
- Dai, R., Spector, A., Wong, G. (2020). *e - Mental health care for people living with dementia: A lesson on digital equality from COVID - 19*. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7546341/>.
- Fonseca, A. & Osma, J. (2021). Using Information and Communication Technologies (ICT) for Mental Health Prevention and Treatment. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(2), 461. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/ijerph18020461>.
- Harrison, C., Eckman, B., Hamilton, R., Hartswick, P., Kalagnanam, J., Paraszczak, J., Williams, P. (2010). *Foundations for smarter cities*. Retrieved from <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/5512826>.
- Karvonen, F., Cugurullo, F., Caprotti, F. (Eds.). (2018). *Inside smart cities: Place, politics and urban innovation*. Routledge. Retrieved from <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0739456X20916518?journalCode=jpe>.
- Mahase, E. (2020). Covid-19: Mental health consequences of pandemic need urgent research, paper advises. *BMJ*. doi: 10.1136/bmj.m1515. Retrieved from <https://www.bmj.com/content/369/bmj.m1515.short>.
- McCay, L. (Compilation). (2020). Built environment changes during the COVID-19 pandemic: A photoessay. *J. Urban Des. Ment. Health*, 6(4). Retrieved from <https://www.urbandesignmentalhealth.com/journal-6-covid-photoessay.html>.
- Moreno, C., Wykes, T., Galderisi, S., Nordentoft, M., Crossley, N., Jones, N., Cannon, M., Correll, C.U., Byrne, L., Carr, S. et al. (2020). How mental health care should change as a consequence of the COVID-19 pandemic. *Lancet Psychiatry*, 7, 813–824. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science>

- [/article/pii/S2215036620303072.](#)
Nam, T., Pardo, T.A. (2011). *Smart city as urban innovation: Focusing on management, policy, and context.* Retrieved from <https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/2072069.2072100>.
- Polese, F. et al. (2021). *Reinterpreting governance in smart cities: An ecosystem-based view.* Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780323851510000063>.
- Portegijs, E., Keskinen, K.E., Tuomola, E., Hinrichs, T., Saajanaho, M., Rantanen, T. (2021). Older adults' activity destinations before and during COVID-19 restrictions: From a variety of activities to mostly physical exercise close to home. *Health Place*, 68, 102533. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1353829221000290>.
- Sharifi, A., & Khavarian-Garmsird, A.R. (2020). The COVID-19 pandemic: Impacts on cities and major lessons for urban planning, design, and management. *Sci. Total Environ*, 749. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969720359209>.
- Troisi, O., Fenza, G., Grimaldi, M., Loia, F. (2022). *Covid-19 sentiments in smart cities: The role of technology anxiety before and during the pandemic.* Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563221003095>.
- Vara, M.D., Mira, A., Miragall, M., García-Palacios, A., Botella, C., Gili, M., Riera-Serra, P., García-Campayo, J., Mayoral-Cleries, F., Baños, R.M. (2020). A Low-Intensity Internet-Based Intervention Focused on the Promotion of Positive Affect for the Treatment of Depression in Spanish Primary Care: Secondary Analysis of a Randomized Controlled Trial. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 17, 8094. Retrieved from <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/21/8094>.

Оглядова стаття/Review article

УДК

Янніс Хризостому

CEO в Pyramind Services Ltd

ORCID ID

giannis@pyramind.eu

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я В СМАРТ-МІСТАХ: РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

АНОТАЦІЯ

Актуальність. COVID-19 змінив повсякденне життя громадян у всьому світі та виявив уразливість життя та функціонування міст. Пандемія змусила громадян адаптуватися до нових моделей дистанційної роботи під час карантину та доступу до сервісів на основі смарт-технологій. Стаття має на меті оцінити сприйняття громадянами технологічних рішень, забезпечених смарт-містами і, зокрема, муніципалітетом Пафоса до та після виникнення пандемії Covid-19, а також оцінити їх вплив на психічне здоров'я громадян. Результати дослідження сприяють розумінню переваг в сфері психічного здоров'я для громадян, які живуть у смарт-містах порівняно з людьми, які проживають у низькотехнологічних районах, виявляючи потенційні позитивні ефекти смарт-технологій, а також зміну у прийнятті людьми цифрових рішень до та після пандемії.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

COVID-19; смарт-місто; психічне здоров'я; ІКТ; технології.

Хризостому Янніс, CEO в Pyramind Services Ltd
ORCID ID ...
giannis@pyramind.eu

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Chrysostomou, 2022

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології, Національна Академія Педагогічних Наук України: Sciendo

Стаття надіслана:
23.02.2022

Стаття виправлена:
05.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

UDC 378.013.42-057.87:005.32

Iryna A. Martyniuk

National University of Life and

Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv,

Ukraine ORCID ID 0000-0003-1644-5381

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).260](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).260)

martirene@ukr.net

SOCIAL INTERACTION AS A FACTOR OF PREVENTING THE CRISIS OF MOTIVATION IN STUDENT LEARNING

ABSTRACT

The article substantiates the resources of social interaction “teacher – student” in preventing the crisis of motivation in student learning and highlights areas for improvement. To study the motivation of the modern student youth, the author used methods for determining learning motives (modified by A.A. Rean, V.A. Yakunin), methods for diagnosing the internal motivation for learning (T.D. Dubovytska), method “Value Orientations” (M. Rokeach), method “SAMOAL”, author’s questionnaire “I master the profession”. In the process of analysis of the obtained results, the methods of descriptive statistics were used: determination of average values and frequency analysis. Conclusions based on the results of an empirical study of learning motivation are presented. Key aspects of the theory of motivation and factors of motivation of the person to educational activity are noted. It is noted that the interaction of a teacher and the students is a situational factor motivating educational activities, it is able to actualize a significant number of learning motives, to ensure the effectiveness of procedural and effective component. The author claims that in the interaction of a teacher with the students there is a wide range of opportunities to ensure positive flow experiences of both parties. Among them - the ability to meet the needs of students in security (by forming readiness for adult independent life: mastering the profession, a sense of support from others), respect and self-esteem (by forming competencies and awareness), self-actualization and self-realization (by ensuring individual choices, interests) in educational activities. The components of social interaction of teachers with students aimed at maintaining the motivation of learning and prevention of the crisis of motivation are offered. The program of seminars-trainings for scientific and pedagogical workers of the universities is described, which provides elaboration of various aspects of interaction with students, important for maintaining their motivation for educational activity. Limitations: the article contains the results of a study of student motivation conducted by the author before the pandemic, which could make adjustments to the prevailing motives for learning; signs of crisis of learning motivation and risks of its occurrence are described according to the teaching experience of the author and colleagues, no data were collected on the spectrum of their manifestation and frequency in a representative sample; the conclusion

about the resources of social interaction “teacher – student” in preventing the crisis of learning motivation is based on a theoretical understanding of the problem of motivating individuals to work and requires further long-term and thorough research to obtain more specific data.

KEYWORDS

motivation; learning; students; crisis; interaction.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Iryna A. Martyniuk Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Acting Head of the Department of Psychology National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-1644-5381
martirene@ukr.net

Received:
23.02.2022

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Revised:
09.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

©Copyright: Martyniuk, 2022

Publisher Institute for Social and Political Psychology NAES of Ukraine

doi:<https://doi.org/10.33120/>

INTRODUCTION

At the beginning of 2021, the World Economic Forum in Davos identified one of the most important issues that should be addressed - the state of frustration of a new generation of young people around the world due to lost opportunities during the pandemic years (Voroshilov, 2021). Experts of the forum predict that the consequences of this situation will be evident in the next two years.

The state of frustration is somehow accompanied by feelings of dissatisfaction due to the inability to realize expectations and hopes, it causes internal discomfort and the risk of a crisis of motivation. A

crisis of motivation or motivational crisis is a psychological state of a person due to the difficult stages of life. It requires a change of habitual stereotypes of behavior, attitudes, relationships. Signs of a crisis of motivation are the destruction of previous landmarks and the lack of new ones, replacing the level of higher needs with the level of lower needs.

The state of frustration of young people can affect their attitude to learning and education. And we can see the spread of such student behavior during distance learning: reduced student activity during classes, cameras on only after the teacher comments on this, increase in the percentage of attendees during classes after announcing the consequences of skipping without good reason, passing tests or tasks of independent work after

multiple reminders, etc. The extreme case of the crisis of motivation to study is the refusal to continue training in the chosen specialty without consciously planning their future lives.

However, as with any crisis, there are two ways out of the crisis of motivation: a) regression with the abandonment of previously significant motives and values and b) progress as a transition to a new stage of development with new and more meaningful guidelines.

Accordingly, to maintain the motivation of students to study, we must create an appropriate incentive mechanism that would affect the structure of values of educational and learning activities.

Analysis of recent research and publications. Despite a fairly thorough elaboration of the problem of students' motivation to study in domestic psychology at the beginning of the XXI century (Zanyuk, 2001) and active attention of scientists and practitioners of psychological and pedagogical science to the organization of distance learning during the pandemic COVID-19 (Slyusarevsky et al., 2020; Bogatyreva et al., 2021), the topic of the crisis of learning motivation has not been sufficiently covered in the scientific research.

In the published results of the study of the crisis of motivation of students of secondary vocational schools conducted by the Russian researcher O. V. Veduta, the following crisis periods are identified: adaptation crisis, crisis of cognitive motives, crisis of professional choice, crisis of displacement of educational motives by pragmatic motives. In the first semester, the author proposes to form a positive motivation to learn (provide experience of successful learning activities, facilitate adaptation to the educational environment, unite the team) and create a basis for cognitive motives (to form an adequate idea of specialty, skills of self-organization and self-control). In the second – fourth – to form positive motives (increase the attractiveness of

classes for students, create conditions for the formation of motives for self-education, focus education on future professional activities), prepare students for practical training (form real ideas about production conditions, prepare to adapt to work on production). During the fifth – sixth semesters – to increase professional motivation (stimulate professional interest, neutralize negative perceptions of practice, focus on overcoming difficulties), to form an understanding of the need for education to implement life plans. In the seventh semester – students' orientation on completion of studies (assistance in rational organization of combination of educational and labor activities), formation of motives of personal and professional self-improvement, social responsibility and cooperation (formation of professional thinking, initiative position, skills of collective interaction, responsible behavior; self-education and self-development) (Veduta, 2015).

As we can see, the researcher has proposed a wide range of goals and objectives to maintain the motivation of educational activities in connection with the stages of learning in an educational institution. However, the question of the distribution of these goals and objectives by selected stages remains debatable. Our experience in the university proves the expediency of implementing many of these tasks throughout the training period starting from the first days.

English-language Internet publications address the issue of changing students' motivation during online learning (Chiu, Lin, Lonka, 2021; Meeter, Bele, Hartogh, Bakker, De Vries & Vrije, 2021, etc.) and indicate its reduction.

At the same time, the question of substantiating the psychological conditions for maintaining the motivation of student learning and preventing the development of motivational crisis in student youth with its negative consequences remains open.

PURPOSE

The purpose of the article. The article aims to substantiate the resources of social interaction “teacher – student” in preventing the crisis of motivation of student learning and highlight areas for improvement.

METHODOLOGY

To study the motivation of the modern student youth, the author used methods for determining learning motives (modified by A.A. Rean, V.A. Yakunin), methods for diagnosing the internal motivation for learning (T.D. Dubovytska), method “Value Orientations” (M. Rokeach), method “SAMOAL”, author’s questionnaire “I master the profession”. In the process of analysis of the obtained results, the methods of descriptive statistics were used: determination of average values and frequency analysis.

RESULTS

To determine the motivation of students’ learning, we conducted a research (Martyniuk, 2018), which resulted in the following conclusions:

- for modern student youth, external motivation for learning loses its relevance,
- modern students are more guided by the motives of the distant future and the desire to get intellectual pleasure from learning,
- education is seen by students as a tool to achieve important values, which is not always directly related to the attitude

to development and knowledge as a goal or knowledge as a need,

- the majority of student youth is motivated to grow through self-educational activities.

Motivation theory

According to modern scientific ideas about the psychology of motivation of the individual to work (Zanyuk, 2001), the intensity of actual (i.e., acting “here and now”) motivation is formed from the strength of motive and intensity of situational determinants of motivation. For example, the actual motivation to be successful, for example, in a test situation, depends not only on the characteristics and strength of student’s motives, but also on many situational factors: teacher’s instructions, previous influence of others (feedback from classmates, parental expectations, etc.). Therefore, to assess the motivation of the activity, it is necessary to take into account the contribution of factors of any given situation. For example, excessive complexity of educational activities, lack of normal relations with the teachers lead to a decrease not only in motivation but also in the effectiveness of activities.

The motives of a person’s activity are closely related to his/her needs. Each need can be materialized on one or more subjects that can satisfy it. In the process of its development, the subject in which the need is realized may be changed. Accordingly, when we observe cases of refusal to continue studying in a higher education institution or a decrease in activity in education, we should be aware that those needs that were previously met or, according to the student in previous stages, should be met in conditions of the institution of higher education are not satisfied at the moment. Accordingly, the student’s activity is directed to another object and type of activity.

Any kind of human activity is motivated not by one motive, but by several. Accordingly, the higher the level of motivation and activity, the more

factors (i.e., motives) motivate a person to activity, the more effort he/she is able to make.

Factors motivating the individual to educational activities

According to the psychological theory of motivation, a student is motivated to be active in educational activity by:

- stable motives of his/her personality (material needs, cognitive motives),

- situational factors (relationships with other subjects of the educational process, features of the organization of educational activities, instructions for learning tasks),

- the number of motives (the more factors motivate a person to act, the more effort he/she is able to make),

- procedural component of activity (satisfaction from the process of activity),

- effective component of activity: direct result of activity (acquired knowledge, skills, created product, etc.), remuneration for activity and avoidance of sanctions for non-performance or unfair performance.

Social interaction in the educational process of the institutions of higher education and its resources in maintaining the motivation of students

The social interaction “teacher-student” is of great importance in the educational process of the institutions of higher education, the value of which in recent years has become clear to all subjects of learning. In such interaction, there is an exchange of activities, information, experience, abilities, skills, interests, views.

In addition, the interaction of a teacher and a student is a situational factor that motivates learning activities, it can actualize a significant number of learning motives, ensure the effectiveness of procedural and resulting components.

DISCUSSION

In particular, in the interaction of a teacher with the students, there is a wide range of opportunities to ensure positive flow experiences of both parties. These include the ability to meet students’ security needs (by forming readiness for adult independent life: mastering the profession, a sense of support from others), respect and self-esteem (by forming competencies and awareness), self-actualization and self-realization (by ensuring individual choice, interests) in educational activities.

Therefore, to ensure the motivation of applicants for educational activities, the interaction “teacher-student” should include: 1) compliance with mutual respect in the relationship between student and teacher; availability and effectiveness of appropriate procedures for responding to student’s complaints and inquiries; 2) devoting time to solving practical situations directly related to the profession; 3) giving students the opportunity to choose the types of tasks to perform; 4) providing an opportunity to show a creative approach in solving problems; 5) providing advisory support in mastering new knowledge in search of an independent creative solution to a practical problem; 6) involvement in the implementation of various projects; 7) encouragement to group / collective work during practical tasks or practical classes; 8) providing a sense of belonging to the professional community through the organization of events with the involvement of professionals in the field; 9) organization of interaction with foreign colleagues-specialists and future specialists in the relevant field; 10) instilling in students faith in their ability to become successful in their profession.

The presence of such components in the social interaction “teacher – student”,

in our opinion, will help to maintain the internal motivation of students, help to get intellectual satisfaction from the learning process, restrain the crisis of students' motivation or promote a positive way out.

Research limitations. The article embraces the results of a study of student motivation conducted by the author before the pandemic, which could make adjustments to the prevailing motives for learning; signs of crisis of learning motivation and risks of its occurrence are described according to the teaching experience of the author and colleagues, no data were collected on the spectrum of their manifestation and frequency in a representative sample; the conclusion about the resources of social interaction “teacher – student” in preventing the crisis of learning motivation is based on a theoretical understanding of the problem of motivating individuals to work and requires further long-term and thorough research to obtain more specific data.

Practical / social significance of the research. According to the study, a program of training seminars for research and teaching staff of the Ukrainian universities has been elaborated, which provides the development of various aspects of interaction with students that are important to maintain their motivation for learning. In particular, the following topics are proposed:

1) “Mutual respect of the subjects of the educational process as a facilitative influence on the student’s personality and support the motivation of learning” (purpose: to acquaint the participants with the psychology of facilitative influence, to

analyze the proximity of their communication style, to create a bank of ideas on effective ways to interact with students in different situations, including “complex” and “non-standard”);

2) “Cases on the structure of classes or activity approach to learning” (purpose: to acquaint with the psychological mechanism of the method of cases on the effectiveness of educational activities of participants in the educational process in universities, to encourage spending time during classes to solve practical problems directly concerning the future profession of the students, to develop the readiness of teachers to use actively the method of cases during classes with students of higher education);

3) “Psychology of individuality and freedom of choice in the educational process” that may arise during the implementation of an individual approach to educational activities;

4) “Psychology of creativity and creative approach in teaching methods in freelance education” (purpose: to acquaint with the psychological mechanism of influence of creative approach in teaching methods on the process and results of educational activities, to update the willingness of teachers, to prevent the influence of negative psychological attitudes of teachers on their desire to be creative in teaching methods);

5) “The role of a teacher in the educational process in the information age” in search of an independent creative solution to a practical problem (to create a bank of ideas on ways to rearrange a teacher from the traditional position in the initial activities to the position of a consultant for students);

6) “Psychology of student project activities” (purpose: to acquaint with the psychological impact of project activities on an individual and his/her educational activities; to update and improve the readiness of teachers to implement the project method in their methodology of working with students; to create a bank of

ideas on the ways to involve students in various projects despite the difficulties associated with it);

7) “Psychology of group initial activities” (purpose: to acquaint students with the psychological mechanism of the impact of group work on the personality and learning activities of students; to encourage students to actively introduce group / team work during their practical tasks or classes);

8) “Psychology of forming a sense of belonging to the professional community” (goal: to acquaint teachers with the psychology of the influence of the feeling of belonging to a group on an individual, in particular belonging to the professional group on the effectiveness of professional development of the future specialists; to form the readiness of participants of the trainings to give students the opportunity to feel belonging to the professional community; to create a bank of ideas on the organization of events in the educational process with the involvement of professionals in the field);

9) “Psychology of intercultural communication and its impact on student motivation” (purpose: to acquaint with the psychological significance of intercultural interaction for personal and professional development of the future professionals; to update the readiness of the teachers to organize students’ interaction with foreign colleagues and future professionals; to create a bank of ideas on organization of such interaction and prevent difficulties that may arise);

10) “Psychology of self-esteem and “self-design” of the future specialist” (goal: to acquaint students with the importance of students’ self-confidence and its impact on shaping their future; to develop the readiness of teachers to instill in students faith in their ability to become successful in their profession).

Strengths and Limitations

To present this scoping review in full confidence researchers must be transparent with the strengths and limitations of our chosen methods. The search syntaxes displayed in Table 1 are at the core of the analysis. Due to these syntaxes, results were limited by the following examples: (1) outcomes derived in the microsystem, (2) colleague and administrator pressures, (3) use of (East* AND Europe*) without mentioning each country within Eastern Europe, and (4) limited scope of mitigating factors. Strengths were the amount of preliminary searching co-researchers conducted to best situate the search strategy. Other strengths were the different stakeholder perspectives which were examined, and conversely the depth in which the parent-teacher relationship was assessed

CONCLUSIONS

Conclusions and prospects for further research. Thus, social interaction in the educational space of institutions of higher education acts as a powerful situational motivating factor for students’ learning and a significant factor in preventing the phenomenon of learning motivation crisis. It should be focused on enabling the implementation of the hierarchy of personal needs, providing intellectual satisfaction from learning activities, supporting the motives of the distant future (success in the chosen profession), stimulating self-education and self-development. The direction of our further research is the implementation of the elaborated system of measures and the collection of data on their effectiveness.

Gratitude. The article presents the results of the study conducted in accordance with the topic of the doctoral dissertation “Psychology of the development of student youth readiness for self-educational activities”. The author expresses her sincere gratitude to all the students who acted as respondents, as well as to the scientific community of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine for active support in developing a program of training seminars for scientific and pedagogical staff.

Conflict of interests

REFERENCES

Chiu T., L. Th.-J., Lonka K. Motivating Online Learning: The Challenges of COVID-19 and Beyond (2021). *Asia-Pacific Edu Res.* Apr. 28: 1-4. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8080084/> (in English)

Dosvid perezhvannya pandemiyi covid-19: dystantsiyni psykholoichni doslidzhennya, dystantsiyna psykholoichna pidtrymka [The experience of the covid-19 pandemic: remote psychological research, remote psychological support] : *materiyaly online-seminariv 23 kvitnya 2020 roku "Dosvid karantynu: dystantsiyna psykholoichna dopomoha ta pidtrymka" ta 15 travnya 2020 roku "Dystantsiyni psykholoichni doslidzhennya v umovakh pandemiyi covid-19 I karantynu"* [za nauk. red. M. M. Slyusarevskoho,

L. A. Naydonovoyi, O. L. Voznesenskoyi]. K. : ISPP NAPN Ukrayiny, 2020. [elektronne vydannya]. 121 s. (in Ukrainian)

Dystantsiynе navchannya v hlobalizovanomu svity [Distance learning in a globalized world: Abstracts of interuniversity scientific and methodological seminar]: *Tezy dopovidey mizhvuzivskoho naukovo-metodychnoho seminaru*, Kyiv, 17 lutoho 2021 r. / Red. kol. A. H. Latyhina, K. V. Bohatyriova; vidp. red. K. V. Bohatyriova. K.: KNTEU, 2021. 101 s. (in Ukrainian)

Martyniuk, I. A. (2018). Motyvatsiya navchannya suchasnoyi studentskoyi molodi [Motivation for learning of modern student youth]. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools.* Volume 29, number 5. P. 33–39. (in Ukrainian)

Meeter, M., Bele, T., Den Hartogh, C.F., Bakker, T., De Vries, R.E. & Plak, S. Vrije Universiteit Amsterdam (2021). *College students' motivation and study results after COVID-19 stay-at-home orders.* URL: <https://psyarxiv.com> (in English)

Veduta O. V. (2015) Motivacionnye krizisy i krizisno-obuslovlennaya model formirovaniya uchebnoi motivacii studentov [Motivational crises and crisis-driven model of students' learning motivation formation]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta.* №395. С. 198–203. (in Russian)

Voroshyllov O. (2021). Vsesvitniy ekonomichnyy forum u Davos-2021 [World Economic Forum in Davos]. *Tcenter for Social Communications Research NBUV SIAZ NYUB FPU.* URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5112:davos-2021-golovni-temi-forumu&catid=8&Itemid=350 . (in Ukrainian)

Zanyuk, S. (2001). *Psikhologiya motivatsii: teoriya I praktika motivirovaniya. Motivatsionnyu trening* [Psychology of motivation:

Theory and practice of motivation. Motivational training]. К.: Эльга-Н, Ника-Центр. 117 с. (in Russian)

Мартинюк Ірина Анатоліївна
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1644-5381
martirene@ukr.net

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИЗИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовуються ресурси соціальної взаємодії «викладач – студент» у попередженні кризи мотивації навчання студентства та висвітлюються напрями її удосконалення. Для вивчення мотивації навчання сучасної студентської молоді застосовувались: методика для визначення мотивів учіння (у модифікації А. А. Реана, В. А. Якуніна), методика діагностики внутрішньої мотивації учіння Т. Д. Дубовицької, методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча, методика «САМОАЛ», авторська анкета «Я опановую професію». У процесі аналізу отриманих результатів використовувались методи описової статистики: визначення середніх значень та частотний аналіз. Висновки представлені за результатами емпіричного дослідження мотивації навчання. Зазначаються ключові аспекти теорії мотивації та чинники мотивування особистості до навчальної діяльності. Зауважується, що взаємодія викладача та студентів є ситуативним чинником мотивування до навчальної діяльності, вона здатна актуалізувати значну кількість мотивів навчання, забезпечити ефективність процесуального та результативного його компоненту. Автор стверджує, що у взаємодії викладача зі студентами наявний широкий спектр можливостей для забезпечення позитивних потокових переживань обох сторін. Серед них – можливість задоволення потреб студентів у безпеці (шляхом формування готовності до дорослого самостійного життя: опанування фаху, почуття підтримки від інших), повазі й самоповазі (шляхом формування компетентностей та їх усвідомлення), самоактуалізації й самореалізації (шляхом забезпечення прояву індивідуальних виборів, інтересів) у навчальній діяльності. Пропонуються складові соціальної взаємодії викладачів зі студентами, спрямовані на підтримання мотивації навчання та профілактику кризи мотивації.

Описується програма семінарів-тренінгів для науково-педагогічних працівників ЗВО України, що передбачає пропрацювання різних аспектів взаємодії зі студентами, важливих для підтримання їх мотивації до навчальної діяльності. Обмеження: стаття містить результати дослідження мотивації студентів, проведеного авторкою до початку пандемії, яка могла внести корективи у панівні мотиви навчання; ознаки кризи мотивації навчання та ризики її виникнення описані за даними викладацького досвіду авторки та колег, не збирались дані про спектр їх прояву та частоту на репрезентативній вибірці; висновок про ресурси соціальної взаємодії «викладач – студент» у попередженні кризи мотивації навчання зроблений на підґрунті теоретичного осмислення проблеми мотивування особистості до діяльності та потребує подальшого довготривалого і ретельного дослідження для отримання більш конкретних даних.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

мотивація; навчання; студенти; криза; взаємодія.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Мартинюк Ірина Анатоліївна кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри психології Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1644-5381
martirene@ukr.net

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Martyniuk, 2022

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології, Національна Академія Педагогічних Наук України

doi:<https://doi.org/10.33120/>

Стаття надіслана:
23.02.2022

Стаття виправлена:
09.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

Review article

UDC 316 : 159.9

Kateryna Merkotan,

Doctor of Philosophy in Political Sciences, Independent Researcher

Borne Sulinowo, Poland

kateua63@gmail.com

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).261](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).261)

FROM THE THIRST OF POWER TO MORAL IMPOVERISHMENT

ABSTRACT

The article is devoted to the problems of political leadership and its moral and value aspects. Some technologies of creating of a political leader image and moral assessment of his activities in terms of impact on public consciousness are analyzed. The need to take into account certain difficulties in studying the phenomenon of political leadership, namely the lack of a comprehensive theory of political leadership, institutional, behavioral, value, historical, economic, moral factors, as well as significant changes in political leaders' use of information and communication technologies is emphasized. The author believes that in order to create and establish their positive image of power, political leaders are willing to use certain archetypes, including the archetype of the Hero. At the same time, political myths the main characters of which are heroes such as savior, creator, messiah and others are gaining popularity. The political image of putin as an antihero, a trickster is analyzed in terms of morality and universal values. In the current conditions of war, putin and putin's russia are seen as a World Evil, thus increasing the responsibility not only of political leaders, but also of every single citizen. Emphasis is placed on the emergence of a new term "rashism" (simplification from "russian fascism"), which is gradually becoming a political ideology of putin's russia. Examples of putin's using of so-called gaslighting, such as spreading false information, denying obvious arguments and facts, accusing everyone of lying, and so on, are considered. The problems to be solved in Ukraine after the war with russia are outlined.

KEYWORDS

political leader; war; antihero; thirst for power; moral impoverishment; manipulative technologies.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Kateryna Merkotan, Doctor of Philosophy in Political Sciences, Independent Researcher
ORCID ID ...
kateua63@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Merkotan, 2022

Publisher Institute for Social and Political Psychology NAES of Ukraine

doi:

Received:
23.02.2022

Revised:
08.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світ сколихнула війна. Війна проти української держави, проти українського народу, проти людяності та моральності. Війна загарбницька, націлена на знищення України та всього українського.

24 лютого 2022 року стало точкою неповернення в українсько-російських відносинах, часом остаточного розвіяння міфів про дружбу народів, про спільне коріння та цінності, датою, що вже вкотре змушує переосмислювати засади державності, політичного режиму, значення влади і громадянського суспільства.

Ситуація є настільки загостреною і небезпечною, що просто важко теоретично розмірковувати про майбутнє української держави та її територіальну цілісність. Натомість конче необхідно проаналізувати те, що сталося і спробувати окреслити подальші кроки виходу України з війни, налагодження нормального (мирного) життя.

Українська держава має негайно відповісти як на зовнішні, так і на внутрішні виклики часу. Відповідь повинна бути однозначною, бо різні вагання, невизначеність або ж багатозначність сприятимуть руйнуванню державності аж до втрати незалежності. Зрештою єдина можлива відповідь – це перемога у війні з агресором.

Справа ускладнюється тим, що, по-перше, росія не дотримується жодних норм міжнародного права, зокрема щодо засобів та методів ведення воєнних дій.

По-друге, російська агресія розпочалася не 24 лютого 2022 року, а набагато раніше. Спочатку окупація, а згодом анексія Криму, масові заворушення в Донецьку, Луганську з подальшим визнанням росією так званих ДНР і ЛНР, війна на сході України.

По-третє, жадоба влади, шовіністична зверхність руйнує будь-які ідеали та цінності, уможлиблює грубе маніпулювання суспільною свідомістю. Нескладно зауважити, що росія використовує маніпулятивні технології проти України, створюючи ідеологію

ненависті та пропагуючи її устами своїх політичних лідерів.

МЕТА

Натомість проблема полягає у визначенні рівня політичної, особистісної та, зрештою, моральної відповідальності лідера. Саме тому **метою даної статті** є аналіз окремих технологій створення владного іміджу політичного лідера та моральна оцінка його діяльності з точки зору впливу на суспільну свідомість.

МЕТОДОЛОГІЯ

Теоретичним підґрунтям даної роботи стали відомі філософські, соціологічні та психологічні дослідження К. Г. Юнга («Людина та її символи», «Душа і міф: шість архетипів»), Дж. Кемпбела («Тисячолікий герой»), Ж. Блонделя («Політичне лідерство»), Ж. Бодриєра («Симулякри і симуляція»), М. Хайдеггера («Буття і час»), Т. Парсонса («Про структуру соціальної дії»), П. Бурд'є («Соціологія політики») тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Аналізуючи дослідження з означеної проблематики, варто підкреслити пильну увагу науковців до з'ясування специфічних ознак сучасного політичного лідера. Українські та зарубіжні дослідники концентруються на різних аспектах

діяльності та поведінки політичних лідерів, зокрема, на:

- застосуванні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у політичному просторі (В. Кулик, Л. Кочубей, О. Зернецька та ін.);

- символічному конструюванні політичної реальності (Г. Дебор, О. Донченко та ін.);

- розвитку політичного брендингу, його ролі та функцій (М. Марк, К. Пірсон, М. Осборн та ін.);

- позиціонуванні політичного лідера у владі (А. Пахарєв, Д. Ткач, А. Круглашов та ін.);

- політичній культурі та політичних цінностях (Е. Афонін, М. Паренті, О. Суший та ін.);

- моральній сутності політичного лідера (Н. Яковенко, О. Траверсе, Р. Такер, В. Татенко та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед кілька суттєвих зауваг. Перша – на сьогодні не існує певної всеохоплюючої теорії політичного лідерства. Це пояснюється постійними змінами в політичному середовищі, а відтак для дослідника важливим є визначення спроможності того чи іншого політика впливати (позитивно чи негативно) на суспільство з метою подальшого управління політичними та державними процесами.

Друга – політичне лідерство – досить складне, багатоаспектне явище. Його вивчення вимагає врахування численних інституційних, поведінкових, ціннісних, історичних, економічних, моральних чинників і факторів. Водночас політичне лідерство – це система міжособистісних, міжгрупових, міждержавних взаємодій. Істотною є особистість лідера,

його характер, темперамент, рівень інтелектуального розвитку, політичної культури, зрештою його особистісна система цінностей.

Третя заувага торкається суттєвих змін у використанні політичними лідерами засобів впливу. Йдеться про сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що набувають ринкових ознак, а саме лідерство стає своєрідним товаром. Для того, щоби цей «товар» продати вигідніше, політики не цураються навіть брудних маніпулятивних технологій. Маніпулюючи свідомістю громадян, лідери пропонують їм штучні схеми поведінки в реальному політичному просторі. Створюється так зване «символічне поле політики», де лідер також стає своєрідним символом. Сконструйована символічна реальність призводить до модифікації поведінки всіх політичних суб'єктів. Відтак актуальними стають політичні декларації, заяви, обіцянки, які породжують у людській свідомості ефект очікування «кращих часів» та ігнорування об'єктивної реальності.

Варто ще раз підкреслити багаторівневність політичного лідерства. Воно є одночасно емоційним і раціональним, свідомим і підсвідомим, колективним та індивідуальним. Саме таким чином розмірковує Ж. Блондель, намагаючись розглядати політичне лідерство не як певну дихотомію – «героя» і «звичайного лідера», а здебільшого як тривимірну площину: особистісні риси лідерів, засоби впливу, ситуація прояву політичного лідерства (Блондель, 1992). Відразу стає зрозуміло складність визначення політичного лідерства як такого, зважаючи на великий перелік особистісних відмінностей і численних зовнішніх політичних обставин. Зовнішні зміни спричиняють зміну поведінки як самого лідера, так і тих, на

кого спрямовується його лідерський вплив.

Дослідницька проблематика типології лідерства стає другорядною у реальному політичному процесі. Насправді не так важливо, як науковці називають тих, хто впливає на перебіг життя пересічних громадян – «лиси» чи «леви» (В. Парето), «творці» чи «ділки» (М. Бернс), «консерватори», «реформатори» чи «революціонери» (Г. Пейдж). Натомість увага має зосереджуватися на суспільних наслідках політичного впливу того чи іншого лідера. Водночас у суспільній свідомості вибудовуються ідеальні моделі політичного лідерства. У такий спосіб влада персоніфікується, а відтак стає сутнісною ознакою політичного лідерства (Кочубей, 2010).

Для створення та утвердження свого позитивного владного іміджу політичні лідери охоче використовують певні архетипи, насамперед, архетип Героя. Власне героїзм – це людська якість, що мотивує політичних лідерів і владу в цілому. Герой є архетипним образом, який сприймається як своєрідна форма персоніфікації сакрального світу. Архетип Героя, втілений у політичному міфі, стає ідеальним образом світу політики. Теоретичне підтвердження вищезазначеного знаходимо в працях М. Вінока, М. Озуф, А. Труайя, Д. Бурстина, Б. Майрофа та ін.

Загалом героїзм як модель колективного несвідомого особливо актуалізується на перехідних етапах розвитку країни або ж за певних екстремальних умов (революція, війна тощо). Набувають популярності політичні міфи, головними персонажами яких стають герої на кшталт спасителя, творця, месії та ін. Кожен з них є уособленням символічного світу політики, здебільшого відірваного від реального життя. Однак за допомогою певних міфологем політик

(або політтехнолог) вибудовує алгоритм політичної поведінки за зразком дії богів і героїв, а саме відтворення героїчного архетипу легітимізує діяльність того чи іншого політика. Отже, підтверджується концепція видатного дослідника міфів М. Еліаде про ритуальність людської діяльності (Еліаде, 1995). Політика є яскравим прикладом ритуальності, принесення себе в жертву заради майбутнього. Щоправда жертвами здебільшого стають пересічні громадяни, бо їм хочеться вірити у світле майбутнє.

Насьогодні майже «хрестоматійним» прикладом політичного «героя» є образ, втілений в життя очільником росії путіним. Створений згідно з класичними канонами політичного іміджмейкерства, він набув «популярності» як серед прихильників, так і опонентів. Вочевидь це – типовий Трікстер. Для більшості громадян росії путін – справжній герой. Цим пояснюється високий рейтинг довіри до нього. За даними соціологічних опитувань російського «Левада-Центру» на кінець 2020 року рівень довіри путіна складав 80%, на кінець 2021 р. 65% респондентів схвалювали діяльність путіна як президента, в лютому 2022 р. – 71%, а вже в квітні 2022 р. – 82% опитаних (Левада-центр, 2022).

Мабуть для країни з глибинними інституційними конфліктами потрібен саме такий «герой». Він виконує роль посередника між державою і громадянським суспільством, повторюючи певні моральні заповіді, що колись давно панували в росії. Саме у такий спосіб формуються (переглядаються) моральні засади сучасного російського суспільства. Йдеться про осучаснення міфу «про велич росіянина», «про славу історію Росії»; «про ниці засоби, що виправдовують високі цілі» (н-д, захоплення Криму, війна в Україні)

тощо. На трікстерство путіна вказує і керівник відділу соціокультурних досліджень російського «Левада-Центру» О. Левінсон: «путін поводить як трікстер: літає як птах, пірнає як риба. Трікстер (чит. *путін*) – це культурний герой, але не той, який, як Прометей, приносить вогонь людям, а той, який здійснює дивні і неправильні дії, але на вимогу даної культури. Такими діями він намагається поєднати непоєднувальне – небо і землю, гаряче й холодне, потворне і прекрасне (Левінсон, 2015).

Політична риторика путіна теж підтверджує його «геройський» статус трікстера. Про це свідчать дослідження власне і російських вчених, що дозволяє уникнути певної упередженості стосовно особистості путіна. Зокрема доктор політичних наук С. Шомова, досліджуючи архетипові паттерни політичної риторики путіна, вбачає в ньому радше Мага або Чарівника з ознаками «верховного Божества» (Шомова, 2014). Вибрана роль не є випадковою. Завдяки їй герой легко перетворюється на трікстера. Він – перевертень, блазень, але з високими цілями – творити «героїчні дива» для свого народу. Така постать сприймається на «ура», бо очікування дива – це сутнісна ознака російського світогляду.

Архетип Правителя-Трікстера, вибраний путіним якнайточніше відповідає очікуванням переважної більшості громадян росії. На додаток вдало підібрані словесні паттерни «росія – держава – розвиток», «наша земля», «руська земля» в устах путіна виправдовують загарбницькі дії російської держави (уособленням держави, зрозуміло, є путін згідно з відомою макіавеллістичною схемою «Держава – це Я».) Зокрема, «Крим – споконвічно російська земля, а Севастополь – російське місто. Крим – це Керч, Балаклава, Малахов курган. Кожне з цих місць є

святим для нас, це символи руської військової слави і доблесті», або «Такі сценарії на нашій землі не пройдуть!» (Шомова, 2014).

У результаті складається образ «стратега», «патріота», «мудреця», що відстоює національні інтереси росії. Люди вірять його словам, лозунгам, йдуть за ним, не переймаючись наслідками. Їх «герой» теж задоволений, бо згуртував суспільство, нехтуючи головними моральними (християнськими) цінностями – «не вбивай!», «не сотвори собі кумира», «не свідчи неправдиво на свого ближнього». Його не обходить моральні норми, бо межі моральності він задає сам...

І все було б добре. Йі надалі можна було б теоретизувати про роль чи місію президента росії, про його «магічні» перевтілення з героя на антигероя і навпаки, допоки жадова влади не затьмарила його розум, допоки росія не пішла війною на Україну.

24 лютого 2022 року змінився світ, змінилося світобачення, змінилося ставлення до головного політичного актора росії та до всіх її громадян. Традиційні теоретичні конструкти теж виявилися малоефективними в нових політичних умовах.

Тому сьогодні політичну діяльність антигероя путіна доцільно аналізувати та оцінювати насамперед з точки зору моралі та загальнолюдських цінностей. Звісно, при цьому навряд чи вдасться уникнути політичних сенсів, хоча вони також мають свої ціннісні та моральні межі. На думку відомого американського політолога С. Гантінгтона, у політиці суттєву роль відіграють символи, включаючи прапори, хрести і навіть головні убори. Більше того, за допомогою політичної символіки зазвичай відбувається ідентифікація в системі координат «свій – чужий» (Хантінгтон, 2003).

Нині для кожного українця російський триколор є символом агресії, смерті, нелюдських безчинств, знецінення життя, уособленням світового зла, страждань і знівечених людських доль.

путін з антигероя перетворився на Світове Зло, яке негайно треба знищити, щоб не поширювалося, щоб не завдало ще більшої шкоди. Разом із абсолютизацією влади путін накопичив у собі найогидніші людські риси:

- самозакоханість;
- жадову влади;
- абсолютну впевненість у правильності власних дій;
- знецінення людського життя;
- зневагу і презирство до засобів масової інформації;
- ненависть до будь-якої опозиції чи опозиціонерів;
- зверхність, віру у бескарність;
- ненависть до свободи та до всіх, хто її прагне.

Зрештою «великий і непереможний» втратив відчуття реальності, зажадав підкорити весь світ, спалюючи все на своєму шляху. Секрет же популярності путіна серед росіян полягає у тому, що він, як вправний маніпулятор, зміг на початку свого правління інтуїтивно вловити розповсюджені настрої більшості і вирішив зіграти на ностальгії за так званою стабільністю, величчю та наддержавністю, на національній зверхності, ксенофобії, нетерпимості, традиційному антиамериканізмі і здавна культивованій ненависті до західного світу та його ліберальних цінностей (Белоколот, 2014).

Але найбільше путінська росія ненавидить українців. Ідеологію ненависті роками плекали і продовжують плекати в росії президентські прибічники. Як наслідок – розв'язана загарбницька війна в Україні під гаслами денацифікації та дефашизації. Основні програмні положення цієї ідеології знаходимо у статті «Що росія

повинна зробити з Україною?» (Сергейцев, 2022). Автор статті – російський політтехнолог Тимофій Сергейцев, який до речі консультував президента-втікача Віктора Януковича під час президентських виборів 2004 р., автор плакату про так звані *три сорти українців* – закликає провести «денацифікацію»¹ більшості українців, повторюючи путінську пропаганду про те, що демократично обрана українська влада є «нацистською».

Отже, ненависть до українців переросла в національну ідею росії, затьмарила російську масову свідомість, спричинила фізичне та психічне руйнування на українських землях. Утім годі сподіватися іншого вирішення російсько-українського протистояння. Так званий маніфест Сергейцева – це споконвічна мрія росіян про свою (безпідставну) перевагу над українцями, втілена в гаслі – «нацистська, бандерівська Україна, ворог росії та інструмент Заходу зі знищення росії нам не потрібні».

Але як виявилось, зараз в Україні переважна більшість громадян називає себе бандерівцями. Відтак за путінською логікою всі українці мають бути знищені! При цьому навіть «назва «Україна» не може бути збережена як титул повністю денацифікованого державного утворення на звільненій від нацистського режиму території». Однак це лише початок, бо «денацифікація неминуче буде й деукраїнізацією – відмовою від розпочатого ще радянською владою масштабного штучного роздмухування етнічного компонента самоідентифікації населення територій історичних Малоросії та Новоросії» (Сергейцев, 2022).

Складається враження, що путінським апологетам і, насамперед, йому самому, захотілося відчутися себе

творцями нового світу, новими месіями, визволителями людства. Хоча варто було би спочатку дізнатися, чи прагне людство такого визволення? Втім месія-визволитель краще знає як зробити нас щасливими... Тому й вважає за необхідне «ліквідацію збройних нацистських формувань (будь-які збройні формування України, включаючи ЗСУ); інсталяцію російського інформаційного простору; люстрацію, оприлюднення імен посібників нацистського режиму, залучення їх до примусової праці щодо відновлення зруйнованої інфраструктури в порядку покарання за нацистську діяльність; встановлення меморіалів, пам'ятників жертвам українського нацизму, увічнення пам'яті героїв боротьби з ним; включення комплексу антифашистських і денацифікаційних норм у конституції нових народних республік; створення постійно діючих органів денацифікації на період 25 років» (Сергейцев, 2022) тощо.

Блюзнірство, неповага до іншої держави та її громадян, державницька зверхність, спотворення історичних фактів, відверта брехня, моральне зубожіння – ось лише окремі складові сучасної російської ідеології та політичної поведінки російських лідерів. Водночас сама росія та її громадяни – це своєрідне «суспільство спектаклю» (Дебор, 1999), де суспільні відносини, опосередковані образами, перетворюються на справжню виставу, де глядачі (*пересічні громадяни*) завдяки вдалим театральним ефектам (читай – *політтехнологіям*) відчують себе справжніми учасниками політичних подій, вірять символічним героям, йдуть за ними. Мимоволі зронена сльоза, переконливий монолог з елементами відчаю чи ейфорії, промовисті жести чи вираз обличчя – до чого тільки не вдаються політичні «герої» для досягнення своєї мети. Штучно

¹ Текст у лапках на стор. 9-10 вибраний зі статті Т. Сергейцева.

створене

«суспільство спектаклю» виявляється досить живучим, зрештою, як і однойменна книга Гі Дебора, написана ще у 1967 році. Й нині переконливими є слова французького філософа: «Суспільство спектаклю всюди починалося з примусу, з обману, з крові; але при цьому воно обіцяло щасливе продовження. Тепер вже нічого не обіцяє... Воно просто каже: «Ось так-то». Воно відверто зізнається в тому, що вже не здатне до змін; хоча сама його природа – це зміни: дурна трансмутация кожної окремої речі. Воно втратило всі свої ілюзії» (Дебор, 1999, с. 8).

Як бачимо, російське спотворене суспільство майже вичерпало всі свої ресурси. Залишився один – самознищення, свідченням чого є власне автократична природа путінського режиму. Одноосібний характер правління і прийняття рішень негативно впливає і надалі впливатиме на їх ефективність з точки зору загальноросійських інтересів. Для російського суспільства та держави наслідки можуть бути невідворотними – колапс існуючої бюрократичної системи, що тримається на корупції, тотальному контролі та брехні.

На разі ж росія продовжує існувати як «колективний путін». Як зазначалося вище, підтримка російського диктатора громадянами є досить значущою. Це стосується і війни з Україною, отже, це війна не лише путіна, а всіх росіян проти України. З їх мовчазної згоди відбувається масове фізичне знищення українців, немислимі для цивілізованого світу за масштабом і жорстокістю криваві злочини. Ба більше – спотворена інформація з екранів російського телебачення слугує ідеологічним підґрунтям для виправдання та забезпечення підтримки війни.

Так чи інакше, але за скоєне колись доведеться відповідати –

колективно (на рівні держави) чи особисто (на рівні окремого громадянина); безпосередньо чи опосередковано (рівень участі, співучасті, причетності тощо). У цьому контексті варто згадати німецького філософа Карла Ясперса з його відомим питанням німецької провини (Ясперс, 1999).

Навряд чи буде такою актуальною в росії проблема провини та відповідальності, якою вона була в повоєнній Німеччині². Втім сучасні криваві події в Україні змушують вкотре звернути увагу на кримінальний, політичний, моральний та метафізичний рівні провини, виокремлені К. Ясперсом. При цьому актуальною є відповідальність не лише політичних лідерів, а й кожного окремого громадянина, який своєю діяльністю (чи бездіяльністю) впливає на політичні трансформації в державі, підтримує або не підтримує їх. Саме К. Ясперс наголошував на моральній відповідальності, на необхідності визначення за допомогою власної совісті рівня своєї відповідальності за злочин, який міг бути скоєний «не з моєї волі, але за моєї участі» (Ясперс, 1999).

Сучасні громадяни росії – суцільні злочинці, які відрізняються лише масштабом скоєного злочину. Одні «просто виконували накази», другі підтримували загарбницьку політику путіна, третім взагалі байдуже, але це не звільняє їх принаймні від моральної відповідальності.

Зрештою спотворений світогляд путіна виявився прийнятним для більшості росіян, що є свідченням тяжкої невиліковної хвороби російського суспільства та держави. Симптоматика занедужання самого ж російського очільника дуже схожа на маніакальний синдром серійного вбивці

² Робота з циклу лекцій про духовну ситуацію в Німеччині, написана К. Ясперсом в 1946 р.

– публічне вихвалання своїми злочинами, знуцання над жертвами злочину, отримання задоволення від скоєного. Яскравим доказом правильності поставленого діагнозу слугує указ президента росії про присвоєння 64 окремій мотострілецькій бригаді почесного звання «гвардійська». Йдеться про горезвісну бригаду головорізів, мародерів, гвалтівників і вбивць, які жорстоко знуцалися над мирними жителями міста Бучі.

Невипадково після скоєння росією численних злочинів на території України в політичній лексиці з'являється новий термін «рашизм», що є спрощенням від «російський фашизм». «Рашизм» відображає схиблений світогляд путіна та путінської росії, зокрема, культ лідера, цензуру, централізовану пропаганду, а тепер і війну.

Саме виправдання путіним війни в Україні як акту очищення нації, є відкритою формою фашизму. На думку експертів з *The New York Times*, вищенаведена публікація Т. Сергєйцева є довідником геноциду, що містить план знищення української нації як такої, відтак Москва є центром фашизму в сучасному світі (Snyder, 2022).

На наших очах рашизм перетворюється на політичну ідеологію. Психологія рашистів – це психологія ворожості, зверхності, неповаги до іншого як такого. Це психологія закомплексованих ображених недооцінених людей. І це дійсно так. Бо громадяни росії давно стали об'єктом маніпуляції для російської влади та президента росії.

Здійснюється так званий газлайтинг (gaslighting) (Ruíz, 2020) – одна з найдавніших і найуспішніших маніпулятивних технологій. Зазвичай громадяни навіть не підозрюють, що їх свідомістю маніпулюють.

«Великий маніпулятор» путін вправно використовує всі наявні засоби газлайтингу, зокрема, розповсюдження неправдивої інформації, заперечення очевидних аргументів і фактів, звинувачення всіх у брехні тощо. Зрештою повстає спотворений світ, спотворений світогляд, що подається такими ж спотвореними засобами масової інформації. Щоденно з російських екранів телевізорів лунає одне й теж – Україна створює загрозу для росії, там нацисти та бандерівці, вони дуже небезпечні, вони вбивають росіян, принижують російськомовних, зневажають російську культуру тощо.

Методичне повторення і накопичення такої «інформації» стирає межі між правдою та брехнею в масовій свідомості. Головний маніпулятор задоволений, він досяг успіху. Тепер можна будь-що обіцяти, народ вірить... Коли ж обіцянки не виконуються, маніпулятор завжди знайде пояснення або ж крайнього. Власне зараз у всіх прорахунках росії (читай путіна) буде звинувачена Україна.

Отже, політичні цілі завжди повинні мати певні моральні межі, порушення яких, по-перше, вважатиметься недопустимим, по-друге, уможливлуватиме вияв рівня маніпулятивного впливу на масову свідомість з боку того чи іншого політика.

Зрештою політичні цілі путіна від самого початку були програшними. Хвороблива самовпевненість диктатора захопити Україну за 72 години наткнулася на шалений опір її громадян.

72 години, що змінили історію!

Новітня історія опирається на численні факти нелюдських звірств, воєнних злочинів, морального зубожіння росії та її політичних лідерів. Новітня історія – це усвідомлення моральної прірви між росією та цивілізованим світом. Новітня історія – це застереження від

майбутніх проявів російської агресії. Новітня історія – це переосмислення стереотипів колективної безпеки, патріотизму, національного самозбереження, масової та індивідуальної поведінки в екстремальних ситуаціях (війна), масових та індивідуальних рефлексій тощо.

ВИСНОВКИ

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, варто підкреслити нагальну потребу формування в Україні нової моральної, ціннісної та зрештою світоглядної парадигми. Криваві події російської агресії на українській землі є найпереконливішим свідченням того, що час симулякрів минув, що необхідно діяти швидко і рішуче. Зрозуміло, що не вдасться за короткий термін відбудувати державу. Втім зараз не так важливо відновити зруйновану інфраструктуру, як втілити в життя започатковані війною ціннісні перетворення. Це потрібно самій Україні, а ще й тим, у кого залишилися певні сумніви щодо цілісності та незалежності української держави.

Війна загартувала та згуртувала українців, допомогла усвідомити глибинну сутність та важливість українськості для кожного пересічного громадянина, спростувала політичні міфи про братерство російського та українського народів.

Рубікон пройдено, але це лише початок новітньої історії України. Й тут важливо провести остаточне розмежування між російським і українським як таким. На часі багато невирішених питань:

- мовне (відновлення цінності і

української мови, відродження україномовних традицій);

- релігійне (вигнання московського патріархату з України з одночасним вирішенням майнових проблем на користь Православної церкви України);
- світоглядне (зміцнення українського менталітету, відродження українських традицій як на рівні державотворення, громадянського суспільства, так і в повсякденному побуті українців);
- політичне (формування нової політичної еліти, здатної за будь-яких умов відстоювати інтереси України та її громадян);
- економічне (остаточне урегулювання фінансових, майнових прав, розірвання позostalих економічних угод) тощо.

Зрештою зараз конче важливо не зупинятися у творенні нової України – насправді незалежної, самостійної, самодостатньої. Конче важливо, щоб кожен громадянин України, якому не довелося дожити до перемоги, милувався і пишався з небес своєю вільною країною, а тому, кому пощастило вижити, було не соромно перед тим, хто віддав життя за Батьківщину. Бо перемога не за горами. Все буде Україна!

REFERENCES

Byelokolos, O. (2014). *Trahichnist ta kryvavist istorychnykh*

- analogiy pravlinnya putina [The tragedy and bloodiness of the historical analogies of Putin's rule]. Retrieved from <https://www.mfaua.org/uk/publications/ostannomu-rosijskomu-imperatoru>.
- Blondel, Zh. (1992). Politicheskoye liderstvo. Put k vseobyemlyushchemu analizu [Political leadership. The path to comprehensive analysis]. Moskva: Rossiyskaya akademiya upravleniya, 1992.
- Debord, G. (1999). Obshchestvo Spectaclia [Performance Society]; per. s fr. C. Offeras i M. Yakubovich. Moskva: Logos Publishing House, 1999.
- Kochubey, L. Merkotan, K. (2010). Arkhetypy politychnoho liderstva yak pidgruntia manipulyatyvnykh tekhnolohiy [Archetypes of political leadership as a basis for manipulative technologies]. *Derzhava i suspilstvo*. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-34/doc/4/09.pdf>.
- Merkotan, K. (2014). Arkhetypy vlady i suchasna demokratiya [Archetypes of power and modern democracy]. *Publichne upravlinnya: teoriya ta praktyka: zbirnyk naukovykh prats Asotsiatsiyi doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnya: Spetsvypusk. Kharkiv : Vyd-vo «DokNaukDerzhUpr»*, 2014.
- Levinson, A. (2015). Vladimir Putin vedet sebya, kak trikster [Vladimir Putin is acting like a trickster]. Retrieved from <http://altapress.ru/story/160917>.
- Odobreniye organov vlasti [Government Approval]. Levada-Tsentr (2022). Retrieved from <https://www.levada.ru/indikatory/odobrenie-organov-vlasti>.
- Sergeytsev, T. (2022). Chto Rossiya dolzhna sdelat s Ukrainoy [What should Russia do with Ukraine?]. RIA Novosti, 05.04.2022. Retrieved from <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>.
- Shomova, S. (2014). Klyuch k vlasti (Arkhetipicheskiye patterny politicheskoy ritoriki) [The Key to Power (Archetypic Patterns of Political Rhetoric)]. *Mediaskop*. 2014. № 3. Retrieved from <http://www.mediascope.ru/node/1553>.
- Hantington, S. (2003). Stolknoveniye tsivilizatsiy [The Clash of Civilizations]. – Moskva: AST, 2003.
- Jaspers, K. (1999). Vopros o vinovnosti. O politicheskoy otvetstvennosti Germanii [The question of guilt. On the Political Responsibility of Germany] (per. s nem. S.Apta). Moskva: Progress, 1999.
- Eliade, M. (1995). Aspekty mifa [Aspects of myth] (per. s fr. V. Bolshakova). Invest-PPP, 1995.
- Ruíz, E. (2020). Cultural gaslighting. *Hypatia*. 2020;35(4):687-713. doi:10.1017/hyp.2020.33.
- Snyder, T. (2022). The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. *The New York Times*. Retrieved from <https://nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-rossia-war.html>.

Оглядова стаття/Review article
УДК 327.8

Меркотан Катерина,
кандидат політичних наук, незалежний дослідник
(м. Борне Суліново, Польща)
kateua63@gmail.com

ВІД ЖАДОБИ ВЛАДИ ДО МОРАЛЬНОГО ЗУБОЖІННЯ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемам політичного лідерства та його морально-ціннісним аспектам. Аналізуються окремі технології створення іміджу політичного лідера та моральна оцінка його діяльності з точки зору впливу на суспільну свідомість. Підкреслюється необхідність врахування певних складнощів у дослідженні явища політичного лідерства, а саме відсутність всеохоплюючої теорії політичного лідерства, необхідність врахування його інституційних, поведінкових, ціннісних, історичних, економічних, моральних чинників, а також суттєвих змін у використанні політичними лідерами новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Автор вважає, що для створення та утвердження позитивного владного іміджу політичні лідери охоче використовують певні архетипи, зокрема архетип Героя. Водночас набувають популярності політичні міфи, головними персонажами яких стають герої на кшталт спасителя, творця, месії та ін. В подальшому аналізується політичний імідж путіна³ як антигероя, трікстера з точки зору моралі та загальнолюдських цінностей. У сучасних умовах війни путін і путінська росія розглядаються як Світове Зло, відтак актуалізується відповідальність не лише політичних лідерів, а й кожного окремого громадянина. Акцентується увага на появі нового терміну «рашизм» (спрощення від «російський фашизм»), що поступово перетворюється на політичну ідеологію путінської росії. Розглядаються приклади використання путіним засобів так званого газлайтингу, зокрема, розповсюдження неправдивої інформації, заперечення очевидних аргументів і фактів, звинувачення всіх у брехні тощо. Окреслюються проблеми, що мають бути вирішені в Україні по закінченню війни з росією.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

політичний лідер; війна; антигерой; жадоба влади; моральне зuboжіння; маніпулятивні технології.

³ З політичних і патріотичних міркувань, у статті власні назви «росія» та «путін» уживаються з маленької літери

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Меркотан Катерина, кандидат політичних наук, незалежний дослідник
(м. Борне Суліново, Польща)
ORCID ID ...
kateua63@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License
(CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Merkotan, 2022

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології, Національна Академія Педагогічних
Наук України

doi:

Стаття надіслана:
23.02.2022

Стаття виправлена:
08.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

Svitlana V. Storozhuk

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Kyiv, Ukraine

ORCID 0000-0002-7947-6268

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).262](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).262)

svitlanastorozuk@gmail.com

MEMORIAL COMMUNITIES IN THE GLOBAL WORLD

ABSTRACT

The article reveals the methodological potential of the cosmopolitan approach to the study of collective memory as one of the main prerequisites for the formation of group identity and identification of the foundations for the formation of global memory. For this purpose, the civilizational approach of S. Huntington, the paradigmatic approach of J. Heidt and the methodological apparatus of memory studies with its inherent intention to the problem of forming a group identity are used. These methodological tools helped to explain the whole spectrum of modern civilizational transformations and provided an impartial view of the sources of aggressive policy of Russia towards Ukraine's European choice and entire Western civilization. In view of this, the results of the study can be useful for developing a humanitarian policy appropriate to Ukraine's European choice, in particular, for elaboration of a strategy for the development of Ukrainian memory policy. It must be developed taking into account the ultimate importance of global (universal) memory for overcoming international conflicts for the sake of peace and prosperity of all mankind and understanding the problematic nature of its emergence in the near future due to civilizational differences and economic inequality. Given this, it is important to the modern world to form supranational communities, whose members being aware of the decentralized nature of global processes and the risks involved will focus on creating a system of interstate mechanisms to overcome turbulence to preserve peace and increase human well-being. Despite the noble intentions of the supporters of the cosmopolitan world based on the principles of liberal democracy, their ideas and programs are discern with great caution, and sometimes even with open hostility in cultural environments and communities with different from European collective experience and historical memory. This, in turn, puts on the list of items the need to unite the entire Western world and construct a supranational pan-European identity as a prerequisite for the internal consolidation of European society around core values defined by shared historical memories that underpins European international policy.

KEYWORDS

identity; collective memories; historical memory; European identity; civilization; cosmopolitan worldview; global memory.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Svitlana V. Storozhuk Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Ukrainian Philosophy and Culture Department, Taras Shevchenko National University of Kyiv Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-7947-6268
svitlanastorozuk@gmail.com

Received:
01.03.2022

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Revised:
09.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

©Copyright: Storozhuk, 2022

Publisher Institute for Social and Political Psychology NAES of Ukraine

doi:

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Докорінні соціокультурні трансформації, що відбуваються в сучасному світі під впливом глобалізації, вже кілька десятиліть знаходяться у центрі уваги наукової спільноти. Певною мірою це спричинено масштабністю та якісною новизною змін, які спостерігаються сьогодні й стосуються усіх сторін життя окремої людини та людства в цілому. Попри непереборне прагнення традиціоналістів зберегти від руйнування історично сформовані та, на перший погляд, визначені самою природою людини соціальні інститути, багато з них сьогодні більше не відповідають своїм основним завданням

й поступово перетворюються в інститути-фантоми. До прикладу можна згадати сучасну трансформацію традиційних сімейних структур, ролі освіти та релігії в житті окремої людини та всього суспільства тощо. Розвінчання історично сформованих норм та цінностей істотно ускладнює самовизначення людини у стрімко змінному світі, який приваблює небувалими до цього можливостями самореалізації.

Відкриття кордонів для міграції та вільного обміну соціально і культурно значущою інформацією супроводжується поступовим розмиванням підвалин національних держав та знеціненням принципів Вестфальської системи міжнародних відносин. На противагу до жорстко централізованих освітою та культурою національних держав модерного періоду, глобальний світ сьогодення

швидко децентралізується завдяки небувалому до цього розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Людина сьогодення, користуючись численними інформаційними каналами, здатна уникати прямої ідеологічної обробки з боку держави. Внаслідок цього втрачається відчуття спільності долі з «уявною» національною спільнотою чи владою, що взяла на себе роль носія «національних інтересів». У нових соціокультурних умовах колективна ідентичність частіше постає результатом лояльності до норм, стереотипів та вартостей інших людей. Нерідко саме вони визначають внутрішню єдність групи, водночас відмежовуючи її від «Інших», до числа яких відносяться ті, чия ідентичність та цінності формується на відмінному культурному та аксіологічному тлі.

Постання нових економічних та культурних об'єднань всередині однієї країни або в межах кількох країн внаслідок міграції та стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій позбавляють колективну пам'ять тієї визначеності, послідовності та несуперечності, яких їй надавала національна держава. В умовах глобалізації та стрімкої інформатизації сформовані історичною наукою та визначені державною цензурою колективні спомини починають верифікувати та корегувати зацікавлені інститути, а подекуди навіть окремі лідери думок. Очевидно, що така ситуація вимагає від національних держав вироблення історичних наративів та образів, які, відповідаючи вимогам часу та сучасної політики, сприятимуть внутрішній консолідації населення держави, залишаючись водночас суголосними цінностям тих соціальних інститутів, які беруть на себе функцію репрезентації світової спільноти.

СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ

«Меморіальний бум», який розпочався у 60-х роках ХХ ст., стимулював появу цілого ряду різнопланових наукових досліджень, присвячених вивченню різноманітних аспектів політики пам'яті. В цьому контексті можна згадати роботи М. Альбвакса (Хальбвакс, 2007), А. Ассман (Ассман, 2014), П. Коннертона (2004), П. Нора (Нора, 1999), Б. Шацької (Шацька, 2011) та ін. Вони заклали ідейні підвалини для всебічного вивчення ролі колективних споминів у процесі формування/збереження групової ідентичності, дослідження впливу історичних міфів та образів на суспільну свідомість, напрям дії та мотивацію певної історично сформованої спільноти, особливості сучасного державотворення

В українському інтелектуальному дискурсі зростання наукового інтересу до проблем пам'яті розпочалося тільки після здобуття незалежності, досягнувши апогею свого розвитку тільки на початку ХХІ ст. У цей час помітно зросла потреба українства в переосмисленні свого історичного минулого, виробленні нових, відповідних запитам часу та настроям більшості суспільства історичних наративів, образів та цінностей. Відродження та переосмислення української історії відбувалося у єдності з реабілітацією історичних образів та постатей, що суперечили ангажованим радянщиною історичних споминів значної маси українського загалу, що й визначило напрям та своєрідність українського пам'яттєвого дискурсу. Тут, як свідчать роботи В. Бабки (Бабка, 2015), І. Гояна (Гоян, 2018), І. Гирича (Гирич, 2013), Я. Грицака (Грицак,

2013), Л. Нагорної (Нагорна, 2012), Г. Касьянова (Касьянов, 2013), А. Киридон (Киридон, 2016), М. Рябчука (Рябчук, 2013), І. Тимківа (Тимків, 2019) та багатьох інших українських дослідників, чільна увага приділялася природі колективних споминів, співвідношенню культурної та історичної пам'яті, маніпуляції колективними спогадами тощо. Загалом український пам'яттєвий дискурс центрувався навколо теми збереження однорідної національно-культурної ідентичності, водночас залишаючи поза своєю увагою актуальну для сьогодення проблему культурної глобалізації та відповідної їй точки відліку в історичному минулому.

З огляду на зумовлені глобалізацією соціокультурні трансформації сьогодення, *мета* статті полягає у визначенні методологічного потенціалу космополітичного підходу до дослідження колективної пам'яті як однієї з головних передумов формування групової ідентичності та виявлення підвалин та можливості формування глобальної пам'яті.

МЕТОДОЛОГІЯ

У процесі дослідження методологічного потенціалу космополітичного підходу та виявлення підвалин та можливості формування глобальної (загальнолюдської) пам'яті було використано цивілізаційний підхід С. Гантінгтона, парадигмальний підхід Дж. Гайдта та методологічний апарат *memory studies* з притаманною йому інтенцією на проблему формування групової ідентичності.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Спричинена глобалізацією та інформатизацією криза національних держав супроводжується трансформацією ключових соціальних суб'єктів. В нових соціокультурних умовах провідну роль все більшої ваги набувають культурні спільноти, сформовані лояльністю до норм, стереотипів, цінностей та їхніх символічних виразів. Зазвичай вони постають на основі спільного колективного досвіду, який не завжди суголосний свідомо сконструйованим елітами образам національної пам'яті, живильною силою яких були політичні інтереси та національні цінності.

Розмивання кордонів національних держав внаслідок глобалізації супроводжується двома різноспрямованими процесами – з одного боку, відбувається відродження локальних культурних ідентичностей, які за певних умов можуть лягати в основу нових сепаратистських рухів, а з іншого – формування наднаціональних соціальних об'єднань. Доконечною умовою легітимності та тривкості таких спільнот, як цілком аргументовано показав ще на початку ХХ ст. М. Альбвакс, стають спільні колективні спомини. Вони закладають фундамент групової ідентичності, виражають загальну позицію групи, визначають її сутність та окреслюють візію її майбутнього (Хальбвакс, 2007, с. 192).

Означені соціальні трансформації вказують на необхідність перегляду визначеної національною державою політики пам'яті та виявленні передумов та можливості формування глобальної (загальнолюдської) пам'яті. Для цього, як доводить У. Бек, потрібно відрізнити глобалізм як економічну течію, що відстоює ідею світового ринку та користі транскордонного руху

капіталу, від «космополітичного світогляду». Він, на думку німецького дослідника, «потрібний як попередня умова вивчення процесу подолання кордонів, який пробуджує неонаціональний рефлекс, що змушує знову вибудовувати межі та бар'єри. Питання «чому» і «навіщо», які ставлять перед собою інертні народи, можуть знайти відповідь тільки завдяки взаємодії та співпраці» (Бек, 2008, с. 26). Зазвичай, до неї закликають розвинені регіони, котрі, поки контролюють ситуацію у світі, між тим усвідомлюють децентралізований характер глобальних процесів та зумовлені ним ризики, а тому вимагають не тільки інституційної космополітизації (створення системи міждержавних механізмів врегулювання даних ризиків), а й формування нових форм мислення, постановки проблем та пошуку рішень.

Зроблені нами попередні зауваження дають підстави думати, що космополітичний (або глобальний) тип політики пам'яті має конструюватися без урахування індивідуальних траєкторій розвитку окремих цивілізацій або соціальних груп. Адже підкреслення унікальності історичного розвитку може породжувати істотні перепони на шляху становлення глобальної ідентичності, що здатна знівелювати культурні розломи та, відповідно, конфлікти на ґрунті культурних переваг чи історичної невідповідності. Уникнення цього можливе за умови конструювання глобального проекту політики пам'яті на запереченні расових, національних і класових відмінностей та підкресленні тих ознак, які дозволять кожному індивіду усвідомлювати себе не як представника конкретної соціокультурної групи, а ідентифікувати з людством загалом.

Нагадаємо, що ідея громадянина світу, позбавленого приналежності до певної традиції, була висунута у XVIII

ст. І. Кантом. Він розглядав людину як активну та творчу істоту, яка, послуговуючись незаангажованим різноманітними культурними нашаровуваннями розумом та універсальним моральним законом, спроможна самостійно конструювати себе та світ (Кант, 1994, с. 138). На думку німецького мислителя, людина, що у своїй діяльності керується тільки власним розумом, зможе перебудувати світ та подолати наявні конфлікти заради мирного співіснування. Реалізація цього завдання вимагає від неї свідомого дотримання орієнтованих на постання всесвітньо-громадянського суспільства законів коаліції (Кант, 1994, с. 138). Інакше кажучи, за І. Кантом, люди можуть уникнути ворожнечі та здобути мир тільки завдяки універсальному моральному імперативу, який долаючи межі національних традицій, закладає підвалини для постання позбавленого культурної своєрідності громадянина світу.

Попри привабливість та теоретичну обґрунтованість кантівського вчення про вільного від політичних, релігійних та культурних забобон громадянина світу, можливість його практичної реалізації навіть з перспективи сьогодення видається дещо сумнівною. Насамперед це зумовлено нерівномірним цивілізаційним та економічним розвитком світу, що, на думку сучасного американського дослідника Дж. Гайдта, спричиняє істотні світоглядні відмінності в суспільстві. Зокрема, керуючись багаторічними соціологічними даними, вчений прийшов до висновку, що непередбачуване та складне життя доіндустріальних сільськогосподарських суспільств сприяє закріпленню традиційних цінностей, пов'язаних з виживанням. Для них авторитет Бога, неухильне виконання визначених обов'язків та нерозривний зв'язок з розширеною

патріархальною сім'єю постає необхідною умовою особистого захисту та добробуту (Haidt, 2018). Найменші зміни сприймаються як зовнішня загроза для заданих од віку та освячених ритуальними практиками цінностей, норм та укладу життя, а тому породжують не тільки певну внутрішню засторогу, а й відверту ворожість.

Індустріалізація, що розпочалася в європейському регіоні, вимагала від людини залишити землю заради роботи на заводі. Вона сприяла зростанню доброти, водночас формуючи підвалини для зміни ціннісної системи суспільства. Проживаючи в місті, люди поволі усвідомлювали, що їхній добробут залежить не від вчасно проведеного релігійного ритуалу, а фінансових можливостей. В нових умовах, не Бог, а гроші визначають рівень безпеки та соціального престижу (Haidt, 2018). Таке переконання, на думку Дж. Гайдта, призвело до негативної оцінки капіталізму багатьма інтелектуалами, які зосереджували увагу на жорсткій експлуатації капіталістами виробників. Вона носила не тільки безпосередній характер, а й проявлялася через нарощення споживчих вартостей, котре породжувало гонитву за грошима та непомірну експлуатацію (Haidt, 2018).

Тенденційна оцінка раннього капіталізму та соціальних наслідків індустріалізації, на думку Дж. Гайдта, була цілком об'єктивною. Водночас вчений зосереджує увагу на тому, що у ході розвитку капіталізму соціальна ситуація, а відповідно й цінності, поступово змінювалися: «підприємства (товариства) перейшли на спеціалізовані робочі місця, які передбачали (а відтак і стимулювали) істотне, проти тих, що ставили до робітників на заводі, урізноманітнення навичок. Відповідно до того як суспільства багатшали, життя ставало безпечнішим, і не тільки через скорочення захворювань, голоду чи

вразливості перед стихійними лихами, а також завдяки скороченню політичної жорстокості. Люди отримали права» (Haidt, 2018). Це призвело до згасання екзистенціального тиску та зміни життєвих пріоритетів: безпека поволі поступалася свободі, підпорядкування владі – автономії, дисциплінарність – розвитку творчого потенціалу. Згодом люди почали піклуватися про права жінок, тварин, геїв, погіршення стану навколишнього середовища тощо.

Наведені теоретичні узагальнення дають підстави стверджувати, що ціннісна система кожного суспільства визначена панівним способом суспільного виробництва, а тому не може бути змінена шляхом зовнішнього насадження соціальних програм та проєктів перебудови суспільства на засадах розуму навіть заради зростання миру та добробуту. Це ж, своєю чергою, ставить під сумнів проголошений Ф. Фукуямою «кінець історії» та перемогу західної ліберальної демократії (Фукуяма, 1990, с. 135). Цілком ймовірно, що різке зростання економічної взаємозалежності після завершення холодної війни давало підстави американському філософу спростовувати можливість серйозного міжнародного конфлікту та сумніватися у повернення росії до невідповідної сучасним міжнародним стандартам експансіоністської політики й відродження суголосних їй поглядів (Фукуяма, 1990, с. 147). На користь цього припущення слугувало й тогочасне розповсюдження споживчого капіталізму, а з ним і всієї західної культури, що, безумовно, формувало віру в можливість ціннісної та культурної уніфікації людства.

Ілюзію постання гармонійного світу невдовзі розвіяли криваві етнічні та міжнародні конфлікти, інтенсифікація релігійного фундаменталізму, відродженням неофашистських та неокомуністичних рухів у світі. Натомість

концептуалізація рашизму та початок експансіоністської політики росії продемонстрували нездатність ООН підтримувати мир та гарантувати міжнародну безпеку. Ці політичні потрясіння продемонстрували неспроможність парадигми «гармонійного світу» залишатися надійним орієнтиром у світі та підтвердили зловіщі застереги С. Гантінгтона. У загальновідомій сьогоднішній роботі «Зіткнення цивілізацій» (1996 р.) американський вчений аргументовано показав відсутність підстав для віри у пріоритет і тим більше перемогу ліберальної демократії. В сучасному світі, зауважував він, існує «безліч форм авторитаризму, націоналізму, корпоративізму та ринкового комунізму (як у Китаї), які міцно вкорінені в суспільно-політичне життя відповідних країн та є досить стійкою альтернативою ліберальній демократії» (Хантінгтон, 2003, с. 91).

Ретельно аналізуючи глобальну політику свого сьогодення, С. Гантінгтон прийшов до висновку, що поширення західних ідеалів і норм не призводить до виникнення універсальної цивілізації чи вестернізації незахідних суспільств (Хантінгтон, 2003, с. 15). Навпаки, глобальні трансформації нерозривно пов'язані зі становленням світового порядку, заснованого на цивілізаціях, в основі яких лежить культурна та релігійна самобутність. Завдяки цьому, феномени, які в модерний період знаходилися на маргінесі політико-стратегічних і військових завдань, почали визначати пріоритети міжнародної політики.

Вторгнення культури в політику, на думку С. Гантінгтона, знаменувало початок епохи світових цивілізаційних конфліктів та локальних війн на лініях розлому. На думку американського вченого, найгострішим стане протистояння між західною та

ісламською цивілізаціями. Остання вороже зустрине властиве західному світу знецінення претензій представників інших культур та цивілізацій на рівність і самобутність та його спроби насадити «іншим» цінності християнської культури та демократичного капіталізму. Це ж, на думку С. Гантінгтона, потребує подальшого зміцнення політичної, економічної та військової єдності західного світу та підтримки лідерського положення росії як противаги зростанню цивілізаційного впливу Китаю.

Попри раціональність цивілізаційного підходу та цілого спектру теоретичних висновків С. Гантінгтона, на наш погляд, все ж потрібно зосередити увагу на суперечності окремих його аналітичних висновків та прогнозів, й насамперед щодо геополітичної ролі росії та перспектив українсько-російських взаємин. Видається, що зроблені ним похибки спричинені притаманним його концепції знеціненням ролі історичної пам'яті у формуванні групової, в тому числі й цивілізаційної ідентичності. Її постання, як цілком аргументовано доводить А. Ассман, не можливе без історичної легітимації традицією та спільною пам'яттю (Ассман, 2014, с. 278). Єдність споминів та колективного досвіду забезпечує внутрішню сталість спільноти, представники якої, попри постійні контакти та зміну відносин з представниками інших культур, можуть легко впізнавати себе з поміж інших не тільки в синхронному, а й в діахронному вимірі.

Звісно, в основі групової ідентичності лежить не весь колективний досвід, а спомини, які відповідають ціннісним, культурним та емоційним запитам усіх членів спільноти та здатні породжувати спільну волю у баченні майбутнього. Інакше кажучи, вкрай необхідний для постання групової ідентичності

ціннісний консенсус формується тільки тими конвенціями, в основі яких лежать спомини – події та образи, які мають консолідуючий заряд та визначають візію її майбутнього. Ці пам'яттєві образи, як цілком аргументовано зауважує А. Ассман, свідомо конструюються політиками, істориками та іміджмейкерами – вони створюють спільну символіку, запроваджують пам'ятні дні, організують історичні музеї та «місця пам'яті», завдяки яким формуються та коригуються спомини спільноти (Ассман, 2014, с. 278-279).

Уточнення А. Ассман щодо ролі колективних споминів у формування групової ідентичності мають вагомe значення для пояснення джерел агресивної та анахронічної з позиції сьогодення експансіоністської політики росії. С. Гантінгтона розглядав її як стрижневу й водночас «розірвану державу», а тому залишив поза своєю увагою російську історичну пам'ять, де від початку XIX ст. була глибоко вкорінена концепція «триєдності російського народу», представлена у XX – на початку XXI ст. міфологемою братерства російського та українського народу. В умовах цивілізаційної невизначеності росії, цей концепт може видаватися цілком безневинним. Водночас за умови набуття нею ідентичності легітимованої тисячолітньою історичною традицією, котру їй могла забезпечити тільки опозиційна до західного християнства та цінностей загалом православна церква, ситуація істотно змінилася. Відродження образу православної росії як центру та захисника самобутньої євразійської цивілізації цілком закономірно супроводжується зростанням нетерпимості до культури та цінностей західного світу, який, згідно з переконанням прихильників «російського світу», прагне зруйнувати самі підвалини православної цивілізації. Для них, європейський вибір України, яка кілька століть вважалася

невіддільною частиною їхньої цивілізації, видається неприпустимим, адже він загрожує зникненню самобутності цілої цивілізації.

Міжнародна політика росії як політичного та духовного центру православної цивілізації породжує сумніви у спроможності сучасного людства до творення загальнолюдської цивілізації на основі ціннісного консенсусу. Ймовірніше за все, сьогодні ми можемо говорити тільки про утворення цивілізацій та наднаціональних ідентичностей на основі культурної спорідненості та визначених історичним досвідом ідеалів, норм та цінностей. Показовим прикладом у цьому контексті може стати західна цивілізація, заснована консенсусом щодо майбутнього, вираженим у незмінній орієнтації на розвиток та поширення цінностей ліберальної демократії. Між тим, як свідчить наведений нами приклад росії, визнання спільних політичних пріоритетів є важливою, проте не достатньою підставою формування загальноєвропейської ідентичності як необхідної умови стабільного розвитку та запоруки процвітання західного світу. Усвідомлюючи це, європейські інтелектуали та політики вже кілька десятиліть прикладають чимало зусиль для конструювання спільного досвіду як необхідної умови постання та легітимізації європейської ідентичності.

Попри те, що частина виокремлених західними інтелектуалами історичних образів та подій залишатися голими, позбавленими емоційного заряду, абстракціями, наразі немає підстав говорити про відсутність консолідуючих європейське суспільство споминів. Так, приміром, на думку А. Ассман, відправною точкою загальноєвропейського минулого сьогодні вважається Голокост. Він, як доводить дослідниця, є парадигматичним європейським

«місцем пам'яті», а тому конструювання європейської ідентичності нерозривно пов'язане з пам'яттю про Голокост. Ця травматична подія знищення шести мільйонів європейських євреїв є тією частиною спільної пам'яті, на якій ґрунтуються цінності громадянського суспільства та декларовані сьогодні зобов'язання європейців щодо захисту національних меншин, прав та гідності людини (Ассман, 2014, с. 279). Саме тому європейська спільнота робить багато інституційних кроків для збереження пам'яті про цю жахливу трагедію.

Немає сумніву, що загальноєвропейські спомини про Голокост, які сьогодні можна репрезентувати через гасло «Ніколи знову», мають вагомий консолідуючий потенціал. В його основі лежить тверде переконання в тому, що злочини нацистів не можна просто забути й залишити в минулому, адже пам'ять про зло, що знищило шість мільйонів євреїв, більше ніколи не має повернутися аби знову руйнувати мир, добробут та сталий розвиток європейського суспільства.

Спомини Голокост – це травматичний досвід спільний для усього європейського суспільства, який може визначати ціннісні підвалини європейської ідентичності, а тому потребує універсализації, котра викликає чимало дискусій пов'язаних з визначенням справжньої кількості жертв Голокосту. Так, чимало дослідників вважає, що згадуючи про Голокост, потрібно брати до уваги не тільки шість мільйонів євреїв, а й п'ять мільйонів неєвреїв. Крім того, сьогодні пам'ять про Голокост стає органічною частиною універсальної моральної пам'яті людства, яка виходить за рамки партикулярно-колективних конструкцій пам'яті та може кодувати травматичний досвід багатьох інших культур. Утім, такі ініціативи сприймаються досить неоднозначно з огляду на притаманне

їм спотворення теми Голокосту в угоду популярному в сучасному світі універсализму (Ассман, 2014, с. 281-282).

На відміну від Західної Європи, яка в цілому визнає наявність спільного травматичного досвіду, у країнах Східної Європи тема Голокосту часто поступається численним національним міфам та партикулярній пам'яті. В даному контексті можна згадати Польщу, національні міфи якої позиціюють її в ролі історичної жертви. Натомість український колективний досвід тільки виробляє спільний образ для суперечливих споминів та численних жертв періоду другої світової війни. Не менш показовим залишається і досвід Угорщини та Чехії, народи яких позиціюють себе як жертви, а тому залишаються менш чутливими до теми Голокосту, водночас поділяючи гасло «Ніколи знову». Цікаво, що ця, цілком прийнятна для усього європейського суспільства ідея, залишається чужою для росії, котра культивує пам'ять переможців з загальним гаслом «Можемо повторити». Це ж, своєю чергою, засвідчує відсутність внутрішньої єдності всередині європейського суспільства, що може стати вагомим перешкодою на шляху його сталого розвитку та безпеки.

ПРАКТИЧНА/СОЦІАЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення методологічного потенціалу космополітичного підходу до дослідженні колективної пам'яті як однієї з головних передумов формування групової ідентичності та виявлення підвалин та можливості

формування глобальної пам'яті сприяє проясненню сучасних цивілізаційних трансформацій, а тому результати дослідження стануть корисними для вироблення відповідної європейському вибору України гуманітарної політики, зокрема, розробки стратегії розвитку української політики пам'яті. Крім того, запропоновані в роботі теоретичні узагальнення та висновки пропонують незаангажований погляд на джерела агресивної щодо європейського вибору України та всієї західної цивілізації політики росії та формують ідейні підвалини для подальшого вивчення впливу російської ментальності та колективної пам'яті на міжнародну політику.

ВИСНОВКИ

Попри те, що формування глобальної (загальнолюдської) пам'яті може стати важливою передумовою подолання міжнародних конфліктів заради миру та добробуту всього людства, цивілізаційні відмінності та економічна нерівність не дає підстав сподіватися на її появу найближчим часом. Саме тому в умовах сьогодення надзвичайно важливого значення набуває формування наднаціональних спільнот, члени яких усвідомлюючи децентралізований характер глобальних процесів та зумовлені ним ризики, будуть орієнтовані на створення системи міждержавних механізмів подолання турбулентності заради збереження миру та примноження добробуту людства. Здавалось би цілком шляхетні наміри прихильників заснованого на принципах ліберальної демократії космополітичного світу нерідко сприймаються з великою засторогою, а подекуди й з відвертою ворожістю у культурних середовищах та спільнотах з відмінним від європейського колективним досвідом.

Це ж, своєю чергою, виводить на порядок денний необхідність єднання західного світу та конструювання наднаціональної загальноєвропейської ідентичності як необхідної умови внутрішньої консолідації усього європейського суспільства навколо ціннісного ядра, визначеного спільними історичними споминами, що лежать в основі європейської міжнародної політики.

REFERENCES

- Assman, A. (2014). Dlinnaya ten proshlogo. Memorialnaya kultura i istoricheskaya politika [The Long Shadow of the Past: Memorial Culture and Historical Politics]. Moskva, Novoe literaturnoe obozrenie, 2014. 328. (in Russian)
- Babka, V. L. (2015). Ukrainska istorychna pamiat pid vplyvom intehratsiinykh faktoriv. [On the other side of the Dnieper: The influence of controversial images of "another Ukrainian" on the formation of mental boundaries: Scientific collection]. Po toi bik Dnipra: Vplyv kontraversiinykh obraziv «inshoho ukrainsia» na formuvannia mentalnykh kordoniv: Naukovyi zbirnyk. Zaporizhzhia, Inter-M, 113-118. (in Ukrainian)
- Bek, U. (2008). Kosmopoliticheskoe mirovozzrenie [The necessity of a cosmopolitan outlook]. Moskva, Tsentr issledovaniy postindustrialnogo obschestva, 336. (in Russian)
- Haidt, Jonathan. (2018). How Capitalism Changes Conscience. URL: <https://www.humansandnature.org/culture-how-capitalism-changes-conscience> (in English)
- Hyrych, I. (2013). Ukrainska istorychna pamiat, shkilni pidruchnyky i osvita.

- [The culture of historical memory: European and Ukrainian experience]. *Kultura istorichnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, IPIEND, 326-391. (in Ukrainian)
- Hoian, I., Storozhuk, S. V., M., Fedyk, O. V. (2018). *Aksiolohichni zasady yevrointehratsii Ukrainy*. [Scientific journal "Politicus"]. *Naukovyi zhurnal «Politykus»*, 2, 139-147. (in Ukrainian)
- Hrytsak, Ya. (2013). *Istoriia v osobakh: do formuvannia istorichnoi pamiaty v Ukraini, 1991–2011*. [The culture of historical memory: European and Ukrainian experience]. *Kultura istorichnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, IPIEND, 231-250. (in Ukrainian)
- Kant, I. (1994). *Antropologiya s pragmaticheskoy tochki zreniya*. *Sochineniya [Anthropology from a Pragmatic Point of View]*. V 8 t. (7). Moskva, Choro, 137-376. (in Russian)
- Kasianov, H. (2016). *Istorychna pamiat ta istorychna polityka: do pytannia pro terminolohiiu y henealohiiu poniat*. [Ukrainian Historical Journal]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 2, 118-137. (in Ukrainian)
- Kyrydon, A. (2016). *Heterotopii pamiaty: Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiaty*. [Memory Heterotopias: Theoretical and Methodological Problems of Memory Studies]. Kyiv, Nika-Tsentr, 320. (in Ukrainian)
- Konnerton, Pol. (2004). *Yak suspilstva pamiataiut*. [How Societies Remember]. Kyiv, Nika-Tsentr, 184. (in Ukrainian)
- Langevishe, D. (2008). *Natsiia, natsionalizm, natsionalna derzhava v Nimechchyni i v Yevropi*. [Nation, nationalism, nation state in Germany and in Europe]. Kyiv, «K.I.S», 240. (in Ukrainian)
- Nahorna, L. P. (2012). *Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii*. [Historical memory: theories, discourses, reflections.]. Kyiv, IPIEND, 328. (in Ukrainian)
- Nora, P. (red.). (1999). *Frantsiya – pamyat*. [Rethinking the French Past]. SPb., Izdatelstvo Sankt-Peterburgskogo universiteta, 328. (in Russian)
- Riabchuk, M. (2013). *Heroi i lykhodii. Rozshchepnist natsionalnoi pamiaty ta problema symvolichnoi legitymizatsii derzhavy*. [The culture of historical memory: European and Ukrainian experience]. *Kultura istorichnoi pamiaty: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid*. Kyiv, IPIEND, 217-230.
- Tymkiv, I. (2019). *Istorychna pamiat: istoriohrafichni aspekty fenomenu*. [Bulletin of KhNPU named after GS Skovoroda "Philosophy"]. *Visnyk KhNPU imeni H. S. Skovorody «Filosofia»*, 0(42), 159-172. (in Ukrainian)
- Fukuyama, F. (1990). *Konets istorii?* [Philosophical Questions]. *Voprosy filosofii*, 3, 134–148. (in Russian)
- Halbvaks, M. (2007). *Sotsialnyie ramki pamyati*. [Social Frameworks of Memory]. Moskva: Novoe izdatelstvo, 348. (in Russian)
- Hantington, S. (2003). *Stolknovenie tsivilizatsiy*. [Clash of Civilizations]. Moskva, Izdatelstvo AST, 603, [5]. (in Russian)
- Shatska, B. (2011). *Mynule – pamiat – mit*. [Past - memory - myth.]. Chernivtsi, Knyhy – KhKhI, 248.

УДК 101.1:316.454.3

Сторожук Світлана Володимирівна

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

ORCID 0000-0002-7947-6268

svitlanastorozuk@gmail.com

МЕМОРІАЛЬНІ СПІЛЬНОТИ У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

АНОТАЦІЯ

У статті розкривається методологічний потенціал космополітичного підходу до дослідження колективної пам'яті як однієї з головних передумов формування групової ідентичності та виявлення підвалин формування глобальної пам'яті. З цією метою у роботі використано цивілізаційний підхід С. Гантінгтона, парадигмальний підхід Дж. Гайдта та методологічний апарат *memory studies* з притаманною йому інтенцією на проблему формування групової ідентичності. Означений методологічний інструментарій сприяв поясненню цілого спектру сучасних цивілізаційних трансформацій та забезпечив незаангажований погляд на джерела агресивної щодо європейського вибору України та всієї західної цивілізації політики росії. Саме тому, результати дослідження можуть стати корисними для вироблення відповідної європейському вибору України гуманітарної політики, зокрема, для розробки стратегії розвитку української політики пам'яті. Вона має розроблятися з урахуванням доконечного значення глобальної (загальнолюдської) пам'яті для подолання міжнародних конфліктів заради миру та добробуту всього людства та розумінням проблематичності її появи в найближчому майбутньому через цивілізаційні відмінності та економічну нерівність. З огляду на це, важливого значення для сучасного світу набуває формування наднаціональних спільнот, члени яких усвідомлюючи децентралізований характер глобальних процесів та зумовлені ним ризики, будуть орієнтовані на створення системи міждержавних механізмів подолання будь-якої турбулентності заради збереження миру та примноження добробуту людства. Попри цілком шляхетні наміри прихильників заснованого на принципах ліберальної демократії космополітичного світу, їхні ідеї та програми сприймаються з великою засторогою, а подекуди навіть з відвертою ворожістю у культурних середовищах та спільнотах з відмінними від європейських колективним досвідом та історичною пам'яттю. Це ж, своєю чергою, ставить на порядок денний необхідність єднання усього західного світу та конструювання наднаціональної загальноєвропейської ідентичності як необхідної умови внутрішньої консолідації європейського суспільства навколо ціннісного ядра, визначеного спільними історичними споминами, що лежать в основі європейської міжнародної політики.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

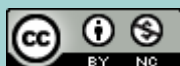
ідентичність; колективні спомини; історична пам'ять; загальноєвропейська ідентичність; цивілізація; космополітичний світогляд; глобальна пам'ять.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Сторожук Світлана Володимирівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID 0000-0002-7947-6268
svitlanastorozuk@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Сторожук, 2022

Видавець: Інститут соціальної та політичної психології, Національна Академія Педагогічних Наук України

doi:

Стаття отримана:
01.03.2022

Стаття виправлена:
09.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

Оглядова стаття/Review article

UDC: 316 [455 + 622.2]

Kadir Uludag^{1,2}

¹ CAS Key Laboratory of Mental Health, Institute of Psychology, Chinese Academy of Sciences, Beijing, China

² Ukraine Department of Psychology, University of Chinese Academy of Sciences, Beijing, China

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49\(52\).263](https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49(52).263)

POTENTIAL USE OF NEUROIMAGING AS A TOOL TO MONITOR BRAIN IMAGING CHANGES IN POLITICIANS RELATED TO UNETHICAL DECISION MAKING

ABSTRACT

Introduction. Political neuroimaging is an emerging field investigating neurological roots of political behavior, while many brain imaging techniques such as magnetic resonance imaging (MRI) and functional MRI provide quantifiable information. However, the literature is scarce on its practical applications in political sciences since it's unclear how it impacts political sciences. Put it simply, how the developments in neuroimaging can be used as a tool in politics, especially to monitor and assess their decision-making related to criminal acts such as corruption, is unclear. In addition, there are potential ethical limitations preventing investigators from using brain imaging to evaluate and monitor the behavior of politicians.

The aim of the study was to discuss the potential role of neuroimaging as a political tool. Neuroimaging tools can help us demonstrate specific abnormal behavior associated with politically unethical behavior, such as corruption or deceptive behavior. However, documenting brain imaging findings specific to such deviant behavior may be challenging. Here, we suggest that the practical use of political neuroimaging can improve transparency in the political field. It can be recommended to analyze and have insights into the decision-making process of politicians. Furthermore, neurofeedback tools such as electroencephalography can be used to improve politicians' decision-making.

Methodology. This study is not a systematic review as the literature is not wide on neuroimaging as a political tool. We have used Google Scholar to search relevant articles to provide background to support it.

Review and Discussion. In this study, we have speculated on the potential of measuring politically inappropriate behavior such as corruption and deceptive conduct. To investigate it, we have discussed measuring psychological stability before and after being a politician. More studies are needed to help politicians have stable psychology and improve their decision-making. Therefore, it may help to improve productivity. However, some many confounding factors and limitations prevent achieving such a goal.

Conclusion. In conclusion, political neuroimaging can be used to create beneficial tools to improve and ensure the psychological stability of politicians. However, it is controversial

how it can be implemented to assess the political behavior of politicians. Thereby, more studies are needed to elucidate the decision-making process related to politicians' decision-making. Such advanced tools can help select better politicians and improve their decision-making by providing feedback

KEYWORDS

political corruption; political psychology; ethics; neuroimaging; functional magnetic resonance imaging.

Kadir Uludag M.S.; 16 Lincui Road, Chaoyang District, Beijing 100101, China. Tel: +86-18401653162; Email:kadiruludag@mails.ucas.ac.cn

Received:
28.02.2022

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Revised:
06.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

©Copyright: Uludag, 2022

Publisher Sciendo

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49\(52\).263](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49(52).263)

INTRODUCTION

Understanding political behavior can be improved by combining the various theories of cognitive science and decision-making using neuroimaging (Lieberman, Schreiber, & Ochsner, 2003), while neuroimaging methods can provide information to allow producing quantifiable data. There are many patterns of political behaviors, including leadership, group behavior, ethnicity, and war (Cottam, Mastors, Preston, & Dietz, 2015). Moreover, research in political neuroscience has included candidate evaluation, political participation, and ideological differences (Haas, Warren, & Lauf, 2020). However, those previously investigated factors cannot give much information about the behavior of politicians. Demonstrating unethical or

unstable decision-making can help to monitor politicians and may provide quantifiable parameters although there are many challenges, such as the hardships of defining corruption and its relationship with decision making. As personal corruption is based on different decision-making strategies (Köbis, van Prooijen, Righetti, & Van Lange, 2016), it is vital to have tools to demonstrate other decision-making processes while using neuroimaging data to predict criminal behavior is investigated by many researchers (Delfin et al., 2019). However, it is unclear how to dissect features associated with politically unethical behavior, such as emotionally biased decision-making or deceptive behavior. Some psychological problems can give insights concerning potentially biased decision-making. For example, certain addictions may impact cognitive skills related to complex decision-making processes, as previous studies claimed that decision-making processes are

dysfunctional in addiction (Koffarnus & Kaplan, 2018). Furthermore, the repeated use of drugs may lead to dysfunction in the cognitive mechanisms related to decision-making (Verdejo-Garcia, Chong, Stout, Yücel, & London, 2018). Moreover, a study investigated several honest and dishonest behaviors and demonstrated that many brain regions previously implicated in dishonesty may be related to general cognitive processes (Sai et al., 2021). On the other hand, it is unclear when to test politicians and their potential decision-making processes. They can be monitored before their candidacy to be a politician and their future decision-making since their decision-making may deteriorate in time.

On the other hand, neuroscientific documents in trials have given rise to fears that neuroimages presented by an expert witness may impact jurors' evaluations (Schweitzer & Saks, 2011). Because those neuroimages cannot certainly predict individuals. In this context, defining politically inappropriate behavior is a challenging task since it may impact the brain by a variety of factors such as cultural, psychological, and biological differences. However, targeting dishonesty requires understanding the complex neurocognitive processes (Speer, Smidts, & Boksem, 2020). Similarly, investigating deceptive behavior using noninvasive brain stimulation is not sufficient to determine deceptive behavior (Luber, Fisher, Appelbaum, Ploesser, & Lisanby, 2009). Clinical psychology generally investigates pathologic behavior, and in this context, signs of pathologic behavior can indicate deteriorated decision-making.

Furthermore, ideological systems may be structured according to a left-right dimension for psychological reasons related to variability to diminish uncertainty (Jost, Nosek, & Gosling, 2008). Similarly, a different study mentioned that threat causes may lead liberals to think like conservatives (Nail,

McGregor, Drinkwater, Steele, & Thompson, 2009).

PURPOSE

The aim of the study was to discuss the potential role of neuroimaging as a political tool. Neuroimaging tools can help us demonstrate specific abnormal behavior associated with politically unethical behavior, such as corruption or deceptive behavior. However, documenting brain imaging findings specific to such deviant behavior may be challenging.

Here, we suggest that the practical use of political neuroimaging can improve transparency in the political field. It can be recommended to analyze and have insights into the decision-making process of politicians. Furthermore, neurofeedback tools such as electroencephalography can be used to improve politicians' decision-making.

METHODOLOGY

This study is not a systematic review as the literature is not wide on neuroimaging as a political tool. We have used Google Scholar to search relevant articles to provide background to support it.

REVIEW AND DISCUSSION

In this study, we have speculated on the potential of measuring politically inappropriate behavior such as corruption and deceptive conduct. To investigate it, we have discussed measuring psychological stability before and after being a politician. More studies are needed

to help politicians have stable psychology and improve their decision-making. Therefore, it may help to improve productivity. However, some many confounding factors and limitations prevent achieving such a goal.

1.1. Measuring psychological stability before being a politician

Recently, results from neuroscience have attracted attention from leadership (Boyatzis, 2014) as politicians have the power to decide for other individuals. Therefore, they should be psychologically stable, and further brain imaging findings should support their honesty and logical decision-making. Thereby, it is vital to monitor their behavior before becoming a politician. Furthermore, it is essential to assess their candidacy using brain imaging methods to ensure that they can take responsibility. On the other hand, one previous study (1983) claimed that political stability could not be quantified (DOWDING & KIMBER, 1983). Also, some behavior that brain imaging might consider deceptive can benefit other individuals. Therefore, it is crucial to distinguish between pragmatic and ethical behavior.

1.2. Measuring psychological stability after being a politician

Psychological assessment is how different methods are used to test hypotheses (Sartori, Costantini, & Ceschi, 2020). In addition, brain imaging methods can help specify skills needed in task performance (Hannula & Lehtinen, 2010). Furthermore, brain imaging findings give information related to the cognitive functions that humans harness to create thought (Illes, 2007). Thus, it is crucial to develop new methods concerning brain imaging to give feedback about the psychological stability of politicians.

1.3. Improving decision-making using advanced brain imaging methods

Neurofeedback designates a collection of techniques that train the brain and improve its function (Robert T. Thibault, Lifshitz, & Raz, 2016). Many studies have mentioned electroencephalography-neurofeedback as a viable treatment for psychological problems (Robert T Thibault, Lifshitz, Birbaumer, & Raz, 2015).

A previous study suggests that attention can be trained with timely feedback regarding neural signals (deBettencourt, Cohen, Lee, Norman, & Turk-Browne, 2015). A different article introduces the principles of feedback systems and their applications to electroencephalography and fMRI signals and subsystems for rtfMRI that may enhance solutions for clinical interventions (Sokunbi, 2017) and decision making. Further, A new field called neuroeconomics has been created due to the success of applications of brain imaging techniques in decision-making (Xue, Chen, Lu, & Dong, 2010). On the other hand, one study claimed that neurofeedback strategies might help due to their placebo effect (Robert T Thibault, Lifshitz, & Raz, 2017).

CONCLUSIONS

In conclusion, political neuroimaging can be used to create beneficial tools to improve and ensure the psychological stability of politicians. However, it is controversial how it can be implemented to assess the political behavior of politicians. Thereby, more studies are needed to elucidate the decision-making process related to politicians' decision-making. Such advanced tools can help select better politicians and improve their decision-making by providing

feedback

CONFLICT OF INTEREST

The Authors declare no conflict of interest.

REFERENCES

- Boyatzis, R. E. (2014). Possible contributions to leadership and management development from neuroscience: Academy of Management Briarcliff Manor, NY.
- Cottam, M. L., Mastors, E., Preston, T., & Dietz, B. (2015). Introduction to political psychology: Routledge.
- deBettencourt, M. T., Cohen, J. D., Lee, R. F., Norman, K. A., & Turk-Browne, N. B. (2015). Closed-loop training of attention with real-time brain imaging. *Nature Neuroscience*, 18(3), 470-475. doi:10.1038/nn.3940
- Delfin, C., Krona, H., Andiné, P., Ryding, E., Wallinius, M., & Hofvander, B. (2019). Prediction of recidivism in a long-term follow-up of forensic psychiatric patients: Incremental effects of neuroimaging data. *PLOS ONE*, 14(5), e0217127. doi:10.1371/journal.pone.0217127
- DOWDING, K. M., & KIMBER, R. (1983). The Meaning and Use of 'Political Stability'*. *European Journal of Political Research*, 11(3), 229-243. doi:https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1983.tb00060.x
- Haas, I. J., Warren, C., & Lauf, S. J. (2020). Political neuroscience: Understanding how the brain makes political decisions Oxford Research Encyclopedia of Politics.
- Hannula, M., & Lehtinen, E. (2010). What is the added value of neuroimaging for research in educational psychology? A research example from studies on spontaneous focusing on numerosity. Paper presented at the Front. Neurosci. Conference Abstract: EARLI SIG22-Neuroscience and Education. doi: 10.3389/conf.fnins.
- Illes, J. (2007). Empirical neuroethics. *EMBO reports*, 8(S1), S57-S60. doi:https://doi.org/10.1038/sj.embor.7401007
- Jost, J. T., Nosek, B. A., & Gosling, S. D. (2008). Ideology: Its resurgence in social, personality, and political psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 3(2), 126-136.
- Köbis, N. C., van Prooijen, J.-W., Righetti, F., & Van Lange, P. A. M. (2016). Prospection in Individual and Interpersonal Corruption Dilemmas. *Review of General Psychology*, 20(1), 71-85. doi:10.1037/gpr0000069
- Koffarnus, M. N., & Kaplan, B. A. (2018). Clinical models of decision making in addiction. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 164, 71-83.
- Lieberman, M. D., Schreiber, D., & Ochsner, K. N. (2003). Is Political Cognition Like Riding a Bicycle? How Cognitive Neuroscience Can Inform Research on Political Thinking. *Political Psychology*, 24(4), 681-704. doi:https://doi.org/10.1046/j.1467-9221.2003.00347.x
- Luber, B., Fisher, C., Appelbaum, P. S., Ploesser, M., & Lisanby, S. H. (2009). Non-invasive brain stimulation in the detection of deception: Scientific challenges and ethical consequences. *Behavioral sciences & the law*, 27(2), 191-208. doi:https://doi.org/10.1002/bsl.860
- Nail, P. R., McGregor, I., Drinkwater, A. E., Steele, G. M., & Thompson, A. W. (2009). Threat causes liberals to think like conservatives. *Journal of*

- Experimental Social Psychology, 45(4), 901-907.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2009.04.013>
- Sai, L., Bellucci, G., Wang, C., Fu, G., Camilleri, J. A., Eickhoff, S. B., & Krueger, F. (2021). Neural mechanisms of deliberate dishonesty: Dissociating deliberation from other control processes during dishonest behaviors. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(43), e2109208118.
doi:[10.1073/pnas.2109208118](https://doi.org/10.1073/pnas.2109208118)
- Sartori, R., Costantini, A., & Ceschi, A. (2020). Psychological assessment in human resource management: discrepancies between theory and practice and two examples of integration. *Personnel Review*.
- Schweitzer, N. J., & Saks, M. J. (2011). Neuroimage evidence and the insanity defense. *Behavioral sciences & the law*, 29(4), 592-607.
- Sokunbi, M. O. (2017). Feedback of real-time fMRI signals: From concepts and principles to therapeutic interventions. *Magnetic Resonance Imaging*, 35, 117-124.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.mri.2016.08.004>
- Speer, S. P., Smidts, A., & Boksem, M. A. (2020). Cognitive control increases honesty in cheaters but cheating in those who are honest. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(32), 19080-19091.
- Thibault, R. T., Lifshitz, M., Birbaumer, N., & Raz, A. (2015). Neurofeedback, self-regulation, and brain imaging: clinical science and fad in the service of mental disorders. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 84(4), 193-207.
- Thibault, R. T., Lifshitz, M., & Raz, A. (2016). The self-regulating brain and neurofeedback: Experimental science and clinical promise. *Cortex*, 74, 247-261.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.cortex.2015.10.024>
- Thibault, R. T., Lifshitz, M., & Raz, A. (2017). Neurofeedback or neuroplacebo? *Brain*, 140(4), 862-864.
- Verdejo-Garcia, A., Chong, T. T. J., Stout, J. C., Yücel, M., & London, E. D. (2018). Stages of dysfunctional decision-making in addiction. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 164, 99-105.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.pbb.2017.02.003>
- Xue, G., Chen, C., Lu, Z.-L., & Dong, Q. (2010). Brain Imaging Techniques and Their Applications in Decision-Making Research. *Xin li xue bao. Acta psychologica Sinica*, 42(1), 120-137.
doi:[10.3724/SP.J.1041.2010.00120](https://doi.org/10.3724/SP.J.1041.2010.00120)

Оглядова стаття

УДК: 316 [455 + 622.2]

Кадір Улудаг^{1,2}

¹ Провідна лабораторія психічного здоров'я CAS, Інститут психології Китайської академії наук, Пекін, Китай.

² Кафедра психології Університету Китайської академії наук, Пекін, Китай.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРОВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ВІЗУАЛЬНИХ ЗМІН МОЗКУ ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЕТИЧНИМ ПРИЙНЯТТЯМ РІШЕНЬ У ПОЛІТИКІВ

АНОТАЦІЯ

Актуальність. Політична нейровізуалізація – це нова область, яка досліджує неврологічні коріння політичної поведінки, тоді як багато методів візуалізації мозку, такі як магнітно-резонансна томографія (МРТ) та функціональна МРТ, надають кількісно вимірну інформацію. Проте в літературі мало інформації щодо їх практичного застосування в політичних науках, оскільки незрозуміло, як вони впливають на політичні науки. Простіше кажучи, незрозуміло, чи розвиток нейровізуалізації можна використовувати як інструмент у політиці, особливо для моніторингу та оцінки прийняття рішень, пов'язаних із злочинними діями, такими як корупція. Крім того, існують потенційні етичні обмеження, які заважають дослідникам використовувати зображення мозку для оцінки та моніторингу поведінки політиків.

Метою дослідження було обговорити потенційну роль нейровізуалізації як політичного інструменту. Інструменти нейровізуалізації можуть допомогти нам продемонструвати специфічну ненормальну поведінку, пов'язану з політично неетичною поведінкою, наприклад корупцію або оманливу поведінку. Однак документування результатів візуалізації мозку, характерних для такої девіантної поведінки, може бути складним. Тут ми припускаємо, що практичне використання політичної нейровізуалізації може покращити прозорість у політичному полі. Можна рекомендувати аналізувати та мати уявлення про процес прийняття рішень політиками. Крім того, інструменти нейрозворотного зв'язку, такі як електроенцефалографія, можуть бути використані для покращення прийняття рішень політиками.

Методологія. Це дослідження не є систематичним оглядом, оскільки доступна література не містить багато інформації про нейровізуалізацію як політичний інструмент. Ми використовували Google Scholar для пошуку релевантних статей, щоб надати довідкову інформацію для його підтримки.

Огляд та обговорення. У цьому дослідженні ми міркували про потенціал оцінки політично невідповідної поведінки, такої як корупція та оманлива поведінка. Щоб дослідити це, ми обговорили вимірювання психологічної стабільності до та після того, як стати політиком. Потрібні додаткові дослідження, щоб допомогти політикам мати стабільну психологію та покращити прийняття рішень. Тому це може допомогти підвищити продуктивність. Однак багато факторів і обмежень, що збивають з ладу, заважають досягненню такої мети.

Висновки. Таким чином, політична нейровізуалізація може бути використана для створення корисних інструментів з метою покращення та забезпечення психологічної стабільності політиків. Однак є суперечливі питання, як це можна реалізувати для оцінки політичної поведінки політиків. Таким чином, необхідні додаткові дослідження для з'ясування процесу прийняття рішень. Такі передові інструменти можуть

допомогти вибрати кращих політиків і покращити прийняття ними рішень шляхом надання зворотного зв'язку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

політична корупція; політична психологія; етика, нейровізуалізація; функціональна магнітно-резонансна томографія.

Оглядова стаття/ Review article
УДК 159.9.019

Чуніхіна Світлана Леонідівна

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (Київ, Україна)

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49\(52\).264](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49(52).264)

КОНГРУЕНТНІСТЬ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА: ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ В ЛЮДИНОЦЕНТРОВАНОМУ ПІДХОДІ

АНОТАЦІЯ.

Метою статті є проблематизація конгруентності політичного лідера як способу побудови довірчих стосунків з послідовниками та формування більш реалістичних підходів до розв'язання нагальних завдань національного і глобального порядку денного.

Підхід. Розглянуто феномен конгруентності в людиноцентрованому підході, де він визначається як узгодженість внутрішнього переживання, його символізації у свідомості та експресії назовні. В рамках сучасних теорій лідерства конгруентність розглядається як одна з трьох базових рис «хорошого лідера» і розуміється як здатність встановлювати глибокі, змістовні стосунки з послідовниками на основі близькості способу життя. Нарешті, в політологічних науках конгруентність розуміється як відповідність позиції лідера настановленням, очікуванням, діям послідовників. Особливе значення має відповідність патернів владно-підвладних стосунків. Вимога конгруентності, що актуалізується для політичного лідера на інтра- та інтерсуб'єктному рівнях, створює конфлікт конгруентностей.

Результати. Описано два базових типи розв'язання політичним лідером конфлікту конгруентностей, які можуть призводити до деструктивних наслідків щодо політичної стабільності і суспільної довіри – інконгруентність експресії та інконгруентність переживань. Окреслено принципи та умови більш конструктивного розв'язання конфлікту конгруентностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Попри деякі обмеження у застосуванні поняття конгруентності до політичного лідерства, людиноцентрований підхід відкриває певні перспективи у розв'язанні дилем між імперативами приватного і публічного, які нині залишаються джерелом політичних конфліктів з системними негативними наслідками для стабільності та ефективності політичних систем. Нагальним завданням сучасної політики є відмова від ригідних, застиглих, деструктивних способів розв'язання конфлікту конгруентностей на користь більш гнучких, усвідомлених і відповідальних підходів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

конгруентність політичного лідера; довіра; риси «хорошого лідера»; людиноцентрований підхід, Роджерс.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Світлана Чуніхіна,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
s.chunikhina@ispp.org.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0813-6741>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Chunikhina, 2022

Видавець: Sciendo

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49\(52\).264](https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49(52).264)

Стаття надіслана:
22.02.2022

Стаття виправлена:
09.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

ВСТУП

Ідея цієї статті народилася після зустрічі автора із впливовим політиком, який зараз перебуває у низькій точці своєї політичної кар'єри і активно намагається знайти шляхи до повернення на владні посади. Він багато експериментує на цьому шляху, випробовує різні ходи та нестандартні рішення, але поки без значного успіху. Його запит до психолога-консультанта стосувався коригування іміджу. Що, як, з якими інтонаціями та жестикуляцією треба говорити виборцям, щоб їм сподобатися? Як змінити спосіб презентації себе, щоб знову завоювати довіру людей? Такі запити політичних лідерів є досить розповсюдженими на

ринку консультативних послуг. Однак цей випадок був не зовсім звичайним у тому сенсі, що кар'єра цього конкретного політика постраждала насамперед через його очевидну нещирість або навіть більше – лицемірство, щодо яких неодноразово дорікали як фахівці, так і звичайні виборці. Виправляти цю ситуацію впаданям у ще більш витончене лицемірство навряд чи було б вдалим рішенням.

Цей епізод змусив замислитися над тим, чи взагалі можливим в політиці є той ступінь щирості і аутентичності самопрезентації, до якої психологи заохочують у психотерапії та консультуванні своїх клієнтів, націлених на покращення стосунків з оточенням.

Питання є актуальним з огляду на кризу довіри, яка набула глобального характеру, і помітно ускладнює

розв'язання нагальних проблем сучасного світу політичними засобами. Дослідження показують, що рівень довіри до політичних лідерів та політичних інститутів знижується в усьому світі (Edelman Trust Institute, 2013, 2022). У країнах, що беруть участь у щорічних дослідженнях Edelman Trust Institute, рівень довіри до здатності керівників компаній або урядів чесно обговорювати складні проблеми, становить лише 20%. Близько 64% респондентів у 2022 р. вважають, що зараз люди не в змозі вести конструктивні та громадянські дебати з питань, з якими вони не згодні. Шість з десяти опитаних практикують «недовіру за замовченням», тобто воліють не вірити політикам, доки не побачать докази того, що ці політики заслуговують на довіру. Рівень суспільної довіри до уряду та його очільників в США протягом кількох десятиліть коливається у коридорі 17-45%, і у 2021 р. становив 24% (PRC, 2021). В Україні рівень політичної довіри є стабільно низьким. За винятком періоду 2019-2020 рр., коли довіру президенту Зеленському висловлювала більша кількість громадян, аніж недовіру, усі українські політики мали і мають від'ємний баланс довіри (Rating Group Ukraine, 2021; The Razumkov Centre, 2021). В умовах війни в Україні (або інших екстремальних подій та обставин в усьому світі) криза політичної довіри може мати цілком фатальні наслідки – через ускладнення консолідованої колективної відповіді на актуалізовані загрози.

Довіра до політичних інститутів та лідерів, з одного боку, визначає межі їхньої ефективності, зокрема у здійсненні суспільно значущих перетворень або розв'язанні нагальних проблем, а з іншого, – визначається якістю стосунків, які інститути за посередництвом лідерів здатні побудувати зі своїми контрагентами у суспільстві (Traverse, Chunikhina, 2021).

Зокрема, йдеться про здатність інтегруватися до цих відносин у цілісності своїх справжніх цінностей, настановлень, почуттів (Rogers, 1961; Valgarðsson, Clarke, Jennings, Stoker, 2021). Одним зі способів забезпечення згаданої глибини інтеграції людини у відносини є конгруентність – центральне поняття людиноцентрованого підходу в психології.

МЕТА

Метою статті є проблематизація конгруентності політичного лідера як способу побудови довірчих стосунків з послідовниками (виборцями, аудиторіями, стейкхолдерами) та застосування більш реалістичних підходів до розв'язання нагальних завдань національного і глобального порядку денного, зокрема формування належної колективної відповіді на актуалізовані загрози.

ПІДХІД

Конгруентність у людиноцентрованому підході

Засновник людиноцентрованого підходу в психології та психотерапії Карл Роджерс визначив конгруентність як узгодженість (відповідність) внутрішнього переживання, його символізації у свідомості та експресії назовні (Rogers, 1961; Joseph, 2021). Тобто, якщо людина, яка гнівається, водночас здатна вірно розпізнати своє переживання як гнів і відкрито транслювати його партнеру по спілкуванню, перебуває у конгруентному стані. Таким чином, конгруентність дорівнює цілісності

зв'язку між переживанням та його суб'єктивним усвідомленням з одного боку, і проявом назовні, передусім у ситуації соціальної взаємодії – з іншого (див. рис. 1). Тобто феноменологія конгруентності має двоєдину природу: це внутрішня, інтрасуб'єктивна узгодженість переживань та їх символізацій у просторі психічного (усвідомленість), і зовнішня, інтерсуб'єктивна відповідність переживань та експресій у просторі відносин (щирість, чесність).

Роджерс виходить з того, що ситуація, в якій принаймні один з учасників спілкування перебуває у конгруентному стані, змінює на краще якість та динаміку цього спілкування загалом. Він описує механіку цього впливу таким чином:

- 1) що більше переживання, їх символізація та експресія першого учасника спілкування узгоджуються між собою, то більш точно другий учасник зрозуміє його повідомлення;
- 2) що яснішими є повідомлення першого, то яснішою є реакція на них другий;
- 3) чим більше перший учасник є конгруентним у всьому, що стосується теми обговорення, тим менше він потребує того, щоб захищати свій «фасад» - ознаки відповідності вимогам соціальної бажаності;
- 4) що менше захисту, то менше бар'єрів у спілкуванні і більше свободи і відкритості у сприйманні реакцій другого учасника;
- 5) більш відкрите сприймання розкріпає другого учасника, створює у нього відчуття, що його розуміють правильно (не спотворено), послаблює напруження і необхідність захищатися, і, як наслідок, спонукає до більшої відповідності переживань, усвідомлень та експресії.

Конгруентність хоча б одного з учасників стосунків запускає цикл зворотного зв'язку, який зрештою сприяє поглибленню таких стосунків,

більш надійному вкоріненню учасників у інтра- та інтерсуб'єктивну реальність, посиленню їхньої здатності до відкритого і конструктивного обговорення тем будь-якої складності.

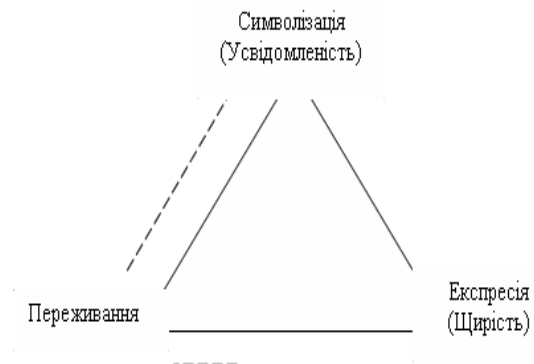

Рис. 1 Модель конгруентного (суцільний зв'язок) та інконгруентного (переривчастий зв'язок) станів особистості

Незважаючи на те, що концепт конгруентності народився і активно застосовувався у психотерапевтичній практиці – як базова передумова для встановлення ефективних психотерапевтичних стосунків – Роджерс не полишав спроб спроектувати ці напрацювання на політичну сферу, у площину розв'язання політичних конфліктів.

У книзі «Про становлення особистості» (Rogers, 1961) Карл Роджерс наводить приклад, як могла б виглядати міжнародна політика США, якби представники цієї держави ризикнули проявити себе посправжньому відкритими, широкими, толерантними – тобто саме такими, якими вони себе позиціонують.

Наприклад, замість того, щоб заявляти про власне всещилля, мудрість і непогрішність, дипломати від імені своєї країни могли б говорити щось таке:

«Ми як нація поступово усвідомлюємо свою величезну силу, а також міць та відповідальність, які її супроводжують.

Ми рухаємось незграбно і до певної міри навпомацки до прийняття

статусу відповідального світового лідера.

Ми робимо багато помилок. Нерідко ми буваємо непослідовними.

Ми сильно налякані силою комунізму, тобто точкою зору комуністів на життя, відмінною від нашої.

Ми злимось і відчуваємо себе приниженими, коли комуністи перевершують нас у будь-якій галузі.

Деякі наші інтереси дуже егоїстичні, наприклад, нафту на Близькому Сході.

З іншого боку, ми не маємо бажання панувати над іншими народами.

Ми цінуємо свободу, незалежність і самовизначення як окремих людей, так і цілих країн і пишаємося їхніми здобутками у минулому, проте нас часто лякає справжнє значення цих тенденцій.

Ми схильні цінувати та поважати гідність та майно кожного індивіда, однак, коли ми налякані, у нас це не виходить».

Для політика це може звучати як дипломатична катастрофа, проте психолог у такій щирості побачить багато важливих переваг:

- спокій людей, яким нема чого приховувати;
- вивільнення ресурсів для вирішення поточних проблем, тому що їх більше не потрібно витратити на доказ неіснуючих чеснот;
- визнання того факту, що кожна країна має і егоїстичні, і альтруїстичні устремління, дає змогу збалансувати їх краще та чесніше;
- зниження напруженості та підозрливості з боку партнерів;
- право на прийняття рішень, заснованих на реальності, а не на фантазіях.

Безумовно, ухвалення подібного стилю у політиці – як внутрішньої, так і зовнішньої, – це жахливий ризик.

У спогадах про чотириденний семінар для політичних та державних діячів «Виклики для Центральної Америки», який відбувся 1985 р. в Австрії Роджерс та його колеги зазначили низку переваг, які виникають при застосуванні людиноцентрованого підходу до фасилітації політично заангажованих групових процесів (Rogers, 1986; Swenson, 1987). Участь у семінарі взяли 50 державних, політичних і громадських діячів і високопосадовців (як чинних, так і у відставці) з країн Північної, Південної і Центральної Америки.

Зокрема, учасники семінару змогли зустрітися як унікальні особистості, а не як виконавці визначених типових соціальних ролей, і при цьому не втратити своєї глибокої мотивації розв'язувати гострі політичні суперечності. Їм вдалося не тільки слухати, а й почути один одного – завдяки особливій атмосфері міжособистісного довірливого спілкування на засадах вільної експресії переживань, думок, настановлень, створеної за сприяння команди людиноцентрованих фасилітаторів. При цьому фасилітатори здебільшого поклалися на запуск таких психологічних механізмів як динаміка групової автономії у малих групах, заохочення конгруентності учасників. Основними психологічними цілями, які за звітом фасилітаторів вдалося досягти за підсумками семінару, стало покращення саморозуміння і саморегуляції у його учасників. Фактично, Роджерсу і його колегам вдалося емпірично довести, що політик може досягти більшої особистісної конгруентності, залишаючись при цьому у політичній – тобто публічній, офіційній – позиції. Професійна відповідність і кваліфікація учасників при цьому не лише не постраждала, а в деяких випадках навіть зросла (Rogers, 1986).

Водночас, зазначаються й очевидні обмеження застосованого підходу: згаданих результатів вдалося досягти за умов ізолювання учасників від їх звичного соціального середовища і зміни ритму життя; цілеспрямованих і постійних зусиль команди висококваліфікованих фасилітаторів; забезпечення конфіденційного режиму спілкування – без присутності представників ЗМІ, навіть удаваної. У звичайних умовах сучасного політичного життя та інформаційного проникнення відтворити описані Роджерсом результати було б абсолютно неможливим.

Інші підходи до визначення конгруентного політичного лідерства.

В рамках сучасних досліджень лідерства і політичних режимів конгруентність розуміється, по-перше, як відповідність цінностей, настановлень, настроїв лідера цінностям, настановленням та настроям суспільства (Huber, Powell, 1994; Sheaffer, Shenhav, 2013). З цього випливає, зокрема, й відповідність дій лідера суспільним очікуванням з питань, які ідентифікуються конкретним суспільством як першочергові. У більш вузькому розумінні конгруентність означає відповідність політичного режиму, який встановлено у державі, тим патернам владно-підвладних стосунків, які реалізуються всередині суспільства та його окремих структурних осередків (груп, спільнот, організацій) (Eckstein, 1997).

По-друге, емпірично показано, що конгруентність разом з чесністю і компетентністю, входить до визначних рис «хорошого лідера», причому вага конгруентності у цьому конструкті стає дедалі більшою (Valgardsson, Clarke, Jennings, Stoker, 2021). У конгруентному політику громадяни здатні розпізнати передусім звичайну людину, яка вкорінена у те саме поле

проблем і викликів, в якому живуть вони самі. Часто це означає вимогу для політика виглядати просто, неофіційно – оскільки зовнішні прояви соціальної форми мають відповідати внутрішньому змісту життя «простої людини». Демонстративна відмова політика виконувати вимогу офіційного протоколу також сигналізує виборцям (громадянам, стейкхолдерам) про його/її вірність власним переконанням, уявленням, поглядам, здатність чинити опір зовнішньому тиску і зберігати самовідповідність попри будь-яку політичну кон'юнктуру. Конгруентність лідера у зазначеному розумінні забезпечує його/її здатність встановлювати більш глибокі, змістовні стосунки з послідовниками.

Отже, конгруентне лідерство сучасними дослідниками оцінюється як важливий чинник формування стабільних політичних режимів і надійних стосунків довіри в їх середині. Однак водночас підкреслюються певні ризики політичної конгруентності: вона не створює передумови для консолідації популістських настроїв, у тому числі на хвилі захоплення недемократичними або антидемократичними суспільно-політичними практиками. Конгруентність пов'язана з притаманною сучасним секуляризованим суспільствам «ідеологією інтимності», тобто дедалі більш виразним перенесенням на публічне життя, у тому числі на функціонування політичних інститутів, вимог приватності – проявів тепла, довіри та відкритого вираження усіх почуттів і переживань. Це проявляється у консолідації суспільних очікувань більшої автентичності від політичної участі (Valgardsson, Clarke, Jennings, Stoker, 2021).

Нарешті, конгруентність загострює дилеми, пов'язані з відносинами більшості і меншості, мейнстріму і авангарду, меншин і титульних спільнот тощо. В умовах

співіснування різних груп та інтересів, які можуть конфліктувати один з одним навіть в межах єдиних політичних форм та інститутів (зокрема, партій), вимога співпадіння лідерських настановлень з настановленнями послідовників не може бути реалізована в імперативі конгруентності (Huber, Powell, 1994). Скоріш тут має йтися про множинні або ситуативні конгруентності – здатності лідерів входити у тимчасовий резонанс з тією чи іншою спільнотою.

РЕЗУЛЬТАТИ

Отже, в психологічному розумінні конгруентність лідера означає узгодженість його/її почуттєвих, символічних та експресивних проявів «тут і тепер», тобто відповідність собі, а в політичному – це єдність реалізованої лідером політики з очікуваннями та настановленнями суспільства, тобто відповідність своїм послідовникам. Очевидно, що ситуації, в яких би ці вимоги або виміри конгруентності – приватний і публічний – повністю співпадали, в реальному політичному житті є рідкісними. Більше того, сучасна політична динаміка визначається світоглядним розривом між елітами і масовим суспільством, який драматично поглиблюється протягом останніх років (Edelman Trust Institute, 2013, 2022). Цей розрив певною мірою спричинений тим, що репутація політиків в усьому світі планомірно руйнується численними свідченнями їхнього подвійного життя, подвійної моралі, двоєдумності, які набувають широкого розголосу завдяки необмеженому проникненню сучасних інформаційних технологій у життя мільйонів людей. Однак актуальним є і зворотній процес: стикаючись з драматичною глибиною розриву між своїми життєвими умовами або

ціннісними настановленнями з настановленнями широких суспільних кіл політики розв'язують цей конфлікт конгруентностей способами, які призводять до поглиблення інконгруентності, іноді з драматичними наслідками. Між тим завдання полягає у пошуку реалістичних та екологічних з політико-психологічної точки зору способів конструктивної взаємодії з напруженням, що виникає між приватним і публічним вимірами конгруентності політичного лідерства. Далі розглянемо два базових (деструктивних) сценарії розв'язання конфлікту конгруентностей і намітимо контури більш конструктивних альтернатив.

Інконгруентність експресії

Одним з очевидних способів подолання розриву або конфлікту інтересів для політичного лідера є інконгруентність експресії – тобто формування поведінкового малюнку, який відповідає настановленням (очікуванням, переживанням) послідовників, проте йде врозрід з власними настановленнями (рис. 2). Йдеться про намагання демонструвати єдність з виборцями у стилі життя, у тому числі за допомогою різноманітних медійних live-форматів, заохочення виборців до парасоціальних стосунків із застосуванням соціальних мереж (Чаплінська, 2020), просування популістських цінностей та проєктів тощо. Ризики такого способу розв'язання конфлікту конгруентностей полягають в потуранні популістським настроям у суспільстві. Крім того, удаючи з себе не тих, ким вони є, політики тим самим поглиблюють власну інконгруентність, яка, у свою чергу, є підґрунтям для примноження свідчень подвійного життя політичних еліт та подальшої руйнації політичної довіри.

Ступінь деструктивності наслідків інконгруентності цього типу для політичної стабільності і суспільної

довіри залежить від глибини усвідомлення лідером власного стану. Ситуації, в яких лідер обманює своїх виборців, потенційно є більш керованими і контрольованими, аніж ті, де лідер обманює також й себе, тобто переривається зв'язок переживань та експресії з їхньою символізацією у свідомості.

Рис. 2 Модель інконгруентності експресії лідера.

Інконгруентність переживань

Ще один тип інконгруентності лідера виникає в ситуації, коли конфлікт між індивідуальними та колективними переживаннями, настановленнями, очікуваннями розв'язується шляхом викривлення їх символізації (рис. 3). Внутрішня феноменологія такої інконгруентності відповідає станам, на які зазвичай спрямовані інтервенції в рамках людиноцентрованого психотерапевтичного або консультативного процесів – хибна Я-концепція, обмежена автономія, екстернальний зсув соціальних настановлень, схильність до проєктування внутрішніх конфліктів назовні, підкорення емоційно-вольової сфери особистості імперативам соціальної бажаності тощо (Kocharyan, 2010; Slobodyanyuk, 2012). У просторі суспільно-політичних відносин подібний тип інконгруентності може формуватися шляхом несвідомої підміни лідером власних, аутентичних

переживань колективними і проявлятися у вигляді патологізованих лідерських феноменів. Зокрема, психічної інфляції – розширення Я-концепції за рахунок поглинання невластивих особистості якостей, здібностей, повноважень, приналежних інституту чи посаді, затоплення індивідуальної свідомості артефактами колективного несвідомого тощо (Gornostai, 2018; Donchenko, 2008). Подібний тип інконгруентності лідера може призводити до вкрай важких суспільно-політичних наслідків, у тому числі до консолідації деструктивних політичних режимів. Можливості корегування даного типу інконгруентності лідера обмежені низкою істотних обставин. Передусім тому, що на відміну від психотерапевтичного процесу, в рамках якого актуалізуються належні умови для руху клієнта у бік більшої конгруентності, політичний процес характеризується:

- асиметричними відносинами влади, причому зазвичай на користь суб'єкта, який перебуває в інконгруентному стані;
- пріоритетом соціальних вимог над індивідуальними особливостями, керованості над спонтанністю, директивності над колегіальністю, публічності над приватністю;
- узагальненням відносин, абстрактністю обговорюваних питань, що створює безліч лазівок для уникнення лідером конфронтації зі свідченнями власної інконгруентності.

Напрями конструктивного розв'язання конфлікту конгруентностей

Перспективи більш конструктивного або принаймні менш руйнівного для політичної стабільності та суспільної довіри способу розв'язання лідером конфлікту конгруентностей мають виходити принаймні з трьох базових припущень.

По-перше, ми маємо прийняти той факт, що подібні конфлікти є не виключенням, а правилом політичної діяльності, і, як будь які конфлікти між приватним і колективним, особистісним і груповим, вони лежать в основі людської соціальності як такої. У рамках людиноцентрованого підходу соціальні та політичні інститути розглядаються як ворожа до особистості сила, що блокує її самоактуалізацію та спонукає до засвоєння інконгруентних способів соціальної поведінки (Caspary, 1991).

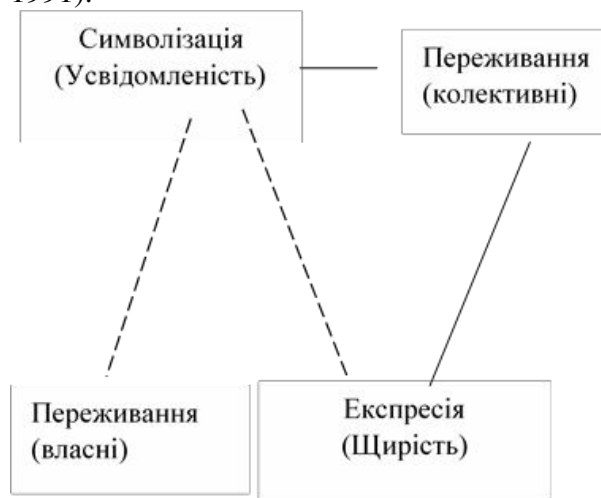

Рис. 3 Модель інконгруентності переживань лідера.

Водночас самореалізація особистості можлива лише в просторі соціального. Саме тому конфлікти конгруентностей, що постійно виникають в рамках політичної чи громадсько-політичної діяльності, не можуть бути розв'язані раз і назавжди. Тим більше, не може бути єдино вірного способу їх вирішення. Чого дійсно може і мусить прагнути політичний лідер, це зберігати можливість вільного обговорення подібних конфліктів як в узькому колі експертів або фахівців, так і в широкому медійному просторі з метою розширення поля усвідомлюваного колективного і індивідуального досвіду та уникнення формування сліпих зон, які не можуть бути символізовані належним чином.

По-друге, стан конгруентності не може бути повним і остаточним. Причому в політичній діяльності з причин, що вже обговорювалися вище, діапазон доступної конгруентності є істотно більш обмеженим порівняно з тим, що доступний в приватному житті. Імператив службового обов'язку максимально звужує допустимі межі конгруентної експресії аутентичних почуттів з боку політичного лідера. Це є запобіжником від імпульсивних дій чи суто егоїстичних рішень, однак лише у тому випадку, якщо лідер усвідомлює як наявність самого конфлікту між приватними і публічними настановами, так і власну відповідальність за обраний ним/нею спосіб його розв'язання.

По-третє, причини прагнути більшої конгруентності для політичного лідера пов'язані не тільки з перспективою встановлення більш довірчих стосунків з виборцями (послідовниками, стейкхолдерами), а й з необхідністю якомога глибшого укорінення в реальність – соціальну, політичну, психологічну. За словами Роджерса, в результаті людиноцентрованих інтервенцій, спрямованих на досягнення більшої конгруентності, члени політично заангажованих груп приходили до більшого реалізму. Зокрема, люди, які спочатку були соціальними фанатиками, ставали більшими реалістами, але не втрачали бажання діяти. Люди, які не дуже переймалися соціальними проблемами, починали більше перейматися ними, і знаходили реалістичні шляхи до їх розв'язання (Rogers, 1987).

НАУКОВА ЦІННІСТЬ

Потенціал людиноцентрованого підходу у розв'язанні нагальних

проблем політичного порядку денного, зокрема проблеми кризи довіри, трансформації політичного лідерства, глобалізації політичних процесів тощо, нині не розкритий повністю. Дана стаття є спробою окреслити простір політично значущого застосування інтервенцій, які походять з людиноцентрованої психотерапевтичної практики і консультування.

ВИСНОВКИ

Попри очевидні й значущі обмеження у застосуванні поняття конгруентності до політичного лідерства, людиноцентрований підхід відкриває певні перспективи у розв'язанні дилем між імперативами приватного і публічного, які нині залишаються джерелом численних політичних конфліктів з системними негативними наслідками для режимів, заснованих на правах і свободах особистості. Показано, що для таких режимів конфлікт конгруентностей, який актуалізується в інтра- та інтерсуб'єктивному просторі політичного лідера, є закономірним наслідком зіткнення індивідуальних і групових, короткострокових і довгострокових інтересів на різних рівнях соціальної організації. Нагальним завданням сучасної політики є відмова від ригідних, застиглих, деструктивних способів розв'язання конфлікту конгруентностей на користь більш гнучких, усвідомлених і відповідальних підходів.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

- Casparly, W. R.. (1991). Carl Rogers-Values, Persons, and Politics. *Journal of Humanistic Psychology*, 31(4), 8–31.
<https://doi.org/10.1177/0022167891314002>
- Edelman Trust Institute (2013) 2013 Edelman Trust Barometer finds a crisis in leadership.
<https://www.edelman.com/news-awards/2013-edelman-trust-barometer-finds-crisis-leadership>
- Edelman Trust Institute (2022) The Cycle of Distrust. 2022 Edelman Trust Barometer.
<https://www.edelman.com/trust/2022-trust-barometer>
- Gornostai, P. (2018). Group Interaction as the Dynamics of the Group Conscious and Unconscious. *Scientific Studies on Social and Political Psychology*, (42(45), 72-85).
[https://doi.org/10.33120/ssj.vi42\(45\).193](https://doi.org/10.33120/ssj.vi42(45).193)
- Huber, J. D., & Powell, G. B. (1994). Congruence Between Citizens and Policymakers in Two Visions of Liberal Democracy. *World Politics*, 46(3), 291–326.
<https://doi.org/10.2307/2950684>
- Joseph S. (2021). How Humanistic Is Positive Psychology? Lessons in Positive Psychology From Carl Rogers' Person-Centered Approach-It's the Social Environment That Must Change. *Frontiers in psychology*, 12, 709789.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.709789>
- Pew Research Center (2021). Public Trust in Government: 1958-2021.
<https://www.pewresearch.org/politics/>

- 2021/05/17/public-trust-in-government-1958-2021/
- Rogers, C. R. (1987). The underlying theory: Drawn from experience with individuals and groups. *Counseling and Values*, 32(1), 38-46.
- Rogers, CR. (1961) *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Houghton Mifflin, Boston
- Sheafer, T., & Shenhav, S. (2013). Political Culture Congruence and Political Stability: Revisiting the Congruence Hypothesis with Prospect Theory. *Journal of Conflict Resolution*, 57(2), 232–257. <https://doi.org/10.1177/0022002712446127>
- Swenson, G. L. (1987). When Personal and Political Processes Meet: The Rust Workshop. *Journal of Humanistic Psychology*, 27(3), 309–333. <https://doi.org/10.1177/0022167887273004>
- Traverse, T., & Chunikhina, S. (2020). Relational trust and public perception of educational reforms. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, (46(49), 210-220. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi46\(49\).171](https://doi.org/10.33120/ssj.vi46(49).171)
- Горностай, П. (2018). Групова взаємодія як динаміка свідомого та несвідомого групи. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, (42(45), 72-85. [https://doi.org/10.33120/ssj.vi42\(45\).193](https://doi.org/10.33120/ssj.vi42(45).193)
- Донченко, О. (2008). Феномен психічної інфляції як кризовий механізм політики. *Політичний менеджмент*, №6, 3-15.
- Кочарян, А. С. (2010) Рефлексія клієнтцентрованої психотерапії. *Психотерапія*, №10 (94), 76-80.
- Слободянюк, І. А. (2012) *Основи клієнтцентрованої терапії : навчальний посібник*. К. : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 136.
- Соціологічна група «Рейтинг» (2021) *Суспільно-політичні настрої населення (14-16 грудня 2021)*. Взято з: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_14-16_dekabrya_2021.html
- Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова (2021). *Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень–серпень 2021р.)*. Взято з: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-do-instytutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>
- Чаплінська, Ю. (2020). Парасоціальність у політичній сфері: огляд наукових досліджень. *Проблеми політичної психології*, 23(1), 214-240. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol23-Year2020-54>

Review article
UDC 159.9.019

Chunikhina Svitlana¹

¹ Institute for Social and Political Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, Ukraine

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).264](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).264)

CONGRUENCE OF A POLITICAL LEADER: PROBLEMIZATION IN A PERSON-CENTERED APPROACH

ABSTRACT

The article aims to problematize the congruence of a political leader to build trusting relationships with followers and form more realistic approaches to solving urgent tasks on the national and global agenda.

Approach. In the person-centered approach, congruence appears when an individual's internal and external experiences and symbolizations are one. In modern leadership theories, congruence is one of the three basic traits of a "good leader". It means the ability to establish deep, meaningful relationships with followers based on the closeness of lifestyle. Finally, in political science, congruence is understood as the conformity of the leader's position to the followers' attitudes, expectations, and actions. Conformity of the patterns of power-subordinate relations is of particular importance. The requirement of congruence, which is relevant for a political leader at the intra- and inter-subject levels, creates a conflict of congruence.

Results. The author describes two basic types of conflict resolution by a political leader that can lead to destructive consequences for political stability and public trust: incongruence of expression and experience. The author outlines the principles and conditions for a more constructive resolution of the conflict of congruences.

Conclusions and prospects for further research. Despite some limitations in applying congruence to political leadership, the human-centered approach opens up some perspectives in resolving dilemmas between private and public imperatives, which now remain a source of political conflict with systemic negative consequences for the stability and effectiveness of political systems. The urgent task of modern politics is to abandon rigid, destructive ways of resolving the conflict of congruences in favor of more flexible, conscious, and responsible approaches.

KEYWORDS

congruence of a political leader; trust; traits of a "good leader"; person-centered approach; Rogers.

Оригінальна стаття/Original research

УДК 316.6

Гусєв Андрій Ігоревич¹, Кондур Земфіра Анатоліївна²

¹ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України»

(Київ, Україна)

²Офіс Ради Європи в Україні (м.Київ, Україна)

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).265](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).265)

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ ДО ДЕКОНСТРУЮВАННЯ СТЕРЕОТИПІВ ЯК КОМПОНЕНТУ ТРЕНІНГОВИХ ПРОГРАМ, СПРЯМОВАНИХ НА НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ СПІВРОБІТНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА РОМАМИ

АНОТАЦІЯ

Представлено результати теоретичного обґрунтування, практичної розробки та апробації мультидисциплінарного підходу до деконструювання стереотипів при розробці тренінгових програм, спрямованих на покращення взаєморозуміння та довіри між співробітниками Національної поліції та представниками ромських громад з метою налагодження співпраці у питаннях безпеки та профілактики правопорушень. Мультидисциплінарний підхід був розроблений та пройшов апробацію в рамках двох проєктів, реалізованих Міжнародною благодійною організацією «Ромський жіночий фонд «Чіріклі» у 2019 році та ГО «Правозахисний ромський центр» у 2021 році у партнерстві з Управлінням забезпечення прав людини Національної поліції України. Загальною метою реалізації проєктів було забезпечення безпеки, справедливості та уваги до потреб ромів із застосуванням практичних заходів, що відповідають стандартам у сфері прав людини; налагодження діалогу та взаємної довіри між співробітниками поліції та ромами. Реалізація мультидисциплінарного підходу базувалась на принципах освіти дорослих, які передбачають залучення учасників до інтерактивної взаємодії, активізацію їхнього критичного мислення шляхом звертання до власного професійного та особистісного досвіду, надання необхідної інформації стосовно механізмів формування етнічних та професійних стереотипів з огляду на здобутки соціальної та кримінальної психології, дослідження у сфері вивчення «культури бідності», ромської ментальності, особливостей етногенезу, культурних традицій та укладу життя як способу збереження ідентичності ромів як представників традиційної культури. Також учасникам надавалась інформація стосовно актуальних проблем дотримання прав людини, ознайомлення із європейськими стандартами роботи поліцейських у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті та історичних причин міжнародної уваги до дотримання прав саме цієї групи населення як такої,

що

неодноразово страждала від дискримінації та геноциду. Розроблений підхід підтвердив свою ефективність в ході практичного апробування. Також було продемонстровано, що відсутність у співробітників поліції упередженого ставлення та стереотипного сприймання щодо ромів та розуміння ними традицій, культурних особливостей та специфіки світосприйняття ромів є необхідною умовою для успішного налагодження співробітництва у межах існуючого правового поля з питань безпеки та профілактики правопорушень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА:

роми; співробітники поліції; стереотипи; мультидисциплінарний підхід; співпраця

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Гусев Андрій Ігоревич
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та особистісного розвитку
ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України»
м.Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-1790-3295>
Igorich70@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Гусев, Кондур, 2022

Видавець: Sciendo

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).265](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).265)

Стаття надіслана:
17.02.2022

Стаття виправлена:
10.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

ВСТУП

Актуальність налагодження співпраці між співробітниками національної поліції та представниками ромських громад обумовлюється, з одного боку, незвичністю традиційного укладу кочового життя значної кількості ромських громад (таборів),

специфічними механізмами збереження власної ідентичності, обумовленими багатовіковою історією дискримінації та поневірянь цього народу, а з іншої, – новими вимогами до методів роботи підрозділів національної поліції з акцентом на профілактичні заходи та вимоги щодо досягнення якісно нового рівня співробітництва між поліцейськими та членами громади.

За даними перепису населення 2001 року в Україні офіційно проживає 47 600 ромів. Але згідно з оцінками

громадських організацій ця цифра на сьогодні є значно більшою — від 200 000 до 400 000 ромів. Найчисленніші ромські громади розташовані в Закарпатській, Одеській і Харківській областях (Повсякденні практики...2013, с. 16; Бочева, 2019).

Становище ромів в українському суспільстві є дуже складним. Проблемні сфери існування ромського населення відображені в звітах багатьох міжнародних організацій. Серед них особливий акцент робиться на безгромадянстві, дискримінації, маргіналізації, криміналізації та бідності значної кількості ромського населення (Аналітичний звіт..., 2020; Безгромадянство..., 2018; Повсякденні практики..., 2013).

Слід зазначити, що складності соціальної адаптації ромів не є лише українською проблемою. Архаїчність життєвого укладу вступає у конфлікт із сучасним укладом життя практично у всіх розвинутих країнах (див., наприклад: Горват, 2019; Allen, 2016; Social Inclusion..., 2011). Так «ще 1990 року ОБСЄ (на той час діяла під назвою «Нарада з безпеки та співробітництва в Європі») визнала існування особливих проблем у галузі людського виміру, з якими стикаються громади рому та синті на всій території регіону» (Полиция и рома..., 2010, с.24). Під час опитування, проведеного у 2011 році в 11 країнах-учасниках Євросоюзу, близько половини опитаних ромів заявили, що за останні 12 місяців стикалися з дискримінацією під час пошуку житла та роботи; у сфері освіти, охорони здоров'я та на робочому місці. (Кин, 2017, с. 27). Як зазначає Томас Хаммарберг, колишній комісар Ради Європи з прав людини: «Антициганські настрої «[це] термін, що поєднує особливий різновид упереджень, забобонів та стереотипів, які визначають повсякденну поведінку багатьох представників найбільш численних груп по відношенню до

ромів та кочових спільнот...» (Кин, 2017, с. 30).

Проблемність взаємовідносин між ромами та поліцією також має достатньо давню історію та відображається як у звітах соціологічних та правозахисних досліджень, так і в публікаціях ЗМІ (див, наприклад: Близько 30 тис. ромів..., 2021; Буткевич, 2011; Лишка, 2018; Рымар, 2019). Так, автори проведеного у 2017 соціологічного дослідження «Безпека ромського населення: результати дослідження в Одеській та Закарпатській областях» стверджують, що «методи роботи поліції все ще продовжують бути першочерговими загрозами для безпеки ромського населення в Україні. Саме тому важливим для розуміння глибини означеної проблеми було визначити ставлення самих поліцейських до представників ромської національної меншини, їх досвід взаємодії та труднощі, з якими вони стикаються при роботі з ромським населенням» (Безпека ромського населення..., 2018, с. 27). У сфері правовідносин особливу небезпеку становлять злочини, що скоюються проти представників ромського населення на ґрунті ненависті (Звіт про оцінку..., 2014). Так у 2018-2019 роках відбулась серія нападів на ромські поселення у різних містах держави, під час яких загинули 2 особи, а загальна кількість постраждалих ромів склала понад 150 осіб, у тому числі жінки та діти.

У той же час існують чисельні приклади успішної інтеграції ромів у життя місцевих громад у різних регіонах країни (див, наприклад, Аналітичний бріф..., 2021).

За останні десятиліття значно зросла і громадська активність самих ромів. Ще у 1993 році була відкрита одна з перших ромських неурядових організацій «Асоціація циган м. Ізмаїл та Ізмаїльського району», яка у 2004

році трансформувалась у
Міжнародну

благодійну організацію Ромський жіночий фонд «Чіріклі», яка у співдружності з іншими громадськими та правозахисними організаціями в останні кілька років докладає масу зусиль до створення мережі ромських медіаторів як соціальних посередників між ромським населенням та місцевою владою, громадами та поліціантами (Горват, 2019а). У своїй діяльності ромські організації спираються на прийняту в 2021 році оновлену «Ромську Стратегію 2030», яка є послідовницею доопрацьованої та переглянутої «Ромської Стратегії 2020» (Про схвалення Стратегії..., 2021). 25 жовтня 2021 року Міністерство Економіки України видало наказ Про затвердження Змін №10 до національного

класифікатора

ДК003:2010. В оновленому Класифікаторі професій можна знайти нову професію Посередник у спільноті під кодом КП 3460. Це означає на практиці, що ромські посередники можуть бути офіційно прийняті на посаду та працювати для своєї громади (див. Зустріч ромських медіаторів..., 2022; Конкурс..., 2019; Медіатори..., 2019; Ромське посередництво..., 2019).

МЕТА

Теоретичне обґрунтування, практична розробка та апробація мультидисциплінарного підходу до деконструювання стереотипів при розробці тренінгових програм, спрямованих на покращення взаєморозуміння та довіри між співробітниками Національної поліції та представниками ромських громад з метою налагодженні співпраці у питаннях безпеки та профілактики правопорушень.

МЕТОДОЛОГІЯ

Мультидисциплінарний підхід до побудови тренінгових занять був розроблений та пройшов апробацію в рамках реалізації двох проектів, перший з яких мав назву «Побудова діалогу та порозуміння між ромами та поліцією» та був реалізований Міжнародною благодійною організацією «Ромський жіночий фонд «Чіріклі» у 2019 році, а другий проект під назвою «Об'єднання сил заради безпеки в ромських громадах» був реалізований у 2021 році ГО «Правозахисний ромський центр», обидва проекти - у партнерстві з Управлінням забезпечення прав людини Національної поліції України. Загальною метою реалізації проектів було забезпечення безпеки, справедливості та уваги до потреб ромів із застосуванням практичних заходів, що відповідають стандартам у сфері прав людини; налагодження діалогу та взаємної довіри між співробітниками поліції та ромами.

При розробці в рамках реалізації першого проекту первинного варіанту тренінгової програми, яка проводилась у офлайн режимі (всього було проведено 14 тренінгових занять у різних регіонах країни) автори спирались на досвід роботи західноєвропейських громадських активістів, правозахисників та поліціантів, застосовували принципи просвітництва та інформування із використанням елементів фасилітації та роботи учасників у малих групах. Акцент при цьому робився на наданні учасникам необхідної інформації стосовно актуальних проблем дотримання прав людини (Кин, 2017), ознайомленні з вітчизняними та західноєвропейськими стандартами роботи поліцейських у сфері боротьби

зі злочинами на ґрунті ненависті (Полиция и рома., 2010; Взаємодія поліції та громади, 2017; Довідник для працівників поліції., 2019). Також окремий інформаційний блок був присвячений особливостям етногенезу, культури, традиції та укладу життя ромів (Роми: міфи та факти., 2018), поясненням специфіки налагодження взаємодії між ромами та поліцією та історичних причин міжнародної уваги до дотримання прав саме цієї групи населення як такої, що неодноразово страждала від дискримінації та прямого геноциду (Бочева, 2019; Переслідування та вбивства ромів., 2013). Зворотній зв'язок від учасників тренери отримували двома шляхами – безпосереднім опитуванням, та за допомогою запитальника.

Вже після проведення перших занять з'ясувалось, що значна кількість співробітників поліції перебуває під впливом побутових та професійних стереотипів, які мають характер «автоматичних упереджень» (Allen, 2016) відносно осіб ромської національності. Так в ході занять вони озвучили практично увесь спектр як професійних, так і побутових стереотипних уявлень стосовно життя, культури та особистісних якостей ромів, наявність яких автори соціологічних та правозахисних досліджень фіксували у попередніх дослідженнях (див. наприклад: Безпека ромського населення., 2018; Кислова, Кузіна, & Дирда, 2020). Нижче ми наводимо узагальнений список цих уявлень: у ромів немає батьківщини, кожен ром потенційно небезпечний, вони всі займаються крадіжками, обманом та шахрайством, схильні до створення кримінальних угруповань. Всі роми безробітні, неосвічені та не бажають працювати, займаються жебрацтвом, шукають легкої роботи. Роми не приймають норми та принципи сучасного європейського суспільства, вони соціально неактивні. Роми крадуть

дітей, а власних дітей народжують у великій кількості виключно задля заробітку грошей та отримання державної допомоги. Усі роми займаються магією, вміють ворожити та розкладають на картах, володіють гіпнозом. Гарно співають та танцюють. Роми неохайні, мають специфічний запах тіла, тому що не дотримуються елементарних правил гігієни тощо.

Результатом наявності таких уявлень та упереджень стосовно ромів стали не лише супротив та прояви негативізму з боку окремих учасників тренінгів, але і загальний низький рівень уваги у навчальній групі. Також з'ясувалось, що у багатьох учасників наявні внутрішні переконання у марності зусиль щодо налагодження системи профілактики правопорушень серед ромського населення та зневіра щодо можливості якихось інших підходів, крім каральних.

Відповідно, виникла необхідність удосконалення змісту та форм проведення тренінгової програми з акцентом, перш за все, на деконструювання наявних у учасників стереотипів як попередньої умови успішного засвоєння навчального матеріалу та включення у поле дискусії їхнього професійного досвіду та креативного потенціалу. Пошук шляхів вирішення цієї проблеми відбувався паралельно з подальшим проведенням семінарів першого проекту, в результаті тренери мали змогу випробувати наявні ідеї відразу у полі взаємодії із учасниками тренінгів.

У результаті найбільш вдалим варіантом було визнано мультидисциплінарний підхід до деконструювання етнічних та професійних стереотипів, який базувався на принципах освіти дорослих, що передбачають максимальне залучення учасників до інтерактивної взаємодії, активізацію їхнього критичного мислення шляхом надання необхідної інформації стосовно

механізмів формування етнічних та професійних стереотипів з огляду на здобутки кримінальної психології (Севрук, & Павленко, 2016), дослідження у сфері вивчення особливостей ментальності ромів як представників традиційної культури (Social Inclusion., 2011; Procop, 2018; Винничук, & Юрченко, 2018) та як осіб, масово включених до «культури бідності» (Культура (субкультура) бідності., 2019). Вдалим прийомом виявилась паралельна фіксація учасниками у кількох малих групах стереотипних уявлень, які існують у суспільстві стосовно поліцейських та ромів, їхнє порівняння та аналіз джерел виникнення цих суджень, що надало змогу досягнути

максимального особистісного включення учасників у навчальний процес. Також ефективним виявилось використання прикладів з інших традиційних культурта соціальних груп, включно з кримінальною та тюремною субкультурами. Важливим елементом програми було знайомство з особистими історіями ромських медіаторів, а також те, що троє з чотирьох ведучи тренінгу були ромами.

Також була звернена особлива увага на роз'яснення значення традицій, цінностей, особливостей самосвідомості та життєвих уявлень ромів як способу збереження власної ідентичності, який дозволив їм зберегти власну неповторність та самоідентифікацію протягом як мінімум п'ятнадцяти століть кочового життя. Також аналізувався вплив цих особливостей на сучасну поведінку та форми організації життя ромських громад, які не завжди є зрозумілими для стороннього спостерігача.

В контексті цієї складної розмови учасниками також проводився самоаналіз власного життєвого та професійного досвіду взаємодії з представниками ромського населення, що дозволяло поліціантам не тільки

розширити та збагатити уявлення щодо ромів, але і деконструювати власні етнічні стереотипи, спираючись на чітке відокремлення складових, які належать до сфер кримінальної психології, психології бідності, особливостей традиційних уявлень, елементів магічного мислення, особливостей психології та поведінки неписьменної людини тощо. Все це надало змогу учасникам змінити оцінне ставлення до багатьох аспектів ромського способу життя, а також краще зрозуміти мотиви поведінки представників цього етносу та можливі шляхи налагодження з ними взаєморозуміння та співпраці.

Під час реалізації другого проекту отримані оцінки та якісний аналіз зворотного зв'язку учасників підтвердили висновки стосовно підвищення ефективності розробленого формату програми. Тренінгова програма в зв'язку із введенням карантинних обмежень була адаптована до онлайн формату проведення занять, що згідно з отриманими оцінками не тільки не знизило її якості, але і надало можливості охопити більшу кількість співробітників Національної поліції та значно розширити географію проекту.

РЕЗУЛЬТАТИ

У цілому у тренінгах взяли участь 365 співробітників Національної поліції. В рамках першого проекту 140 поліцейських з шести областей України (Львівська, Закарпатська, Київська, Одеська, Черкаська, Харківська), а також у м. Києві та Львові. В рамках другого проекту навчання пройшли 225 співробітників поліції з 17 регіонів України (Київська, Чернігівська, Черкаська, Полтавська, Херсонська, Луганська, Одеська, Миколаївська, Хмельницька, Волинська, Закарпатська,

Івано-Франківська,
а,

Львівськ

Запорізька, Донецька, Харківська, Дніпропетровська області) та з м. Києва.

У першому проєкті зворотній зв'язок та оцінку заняття тренери отримували за допомогою опитувальника, який заповнювали учасники після закінчення тренінгу, та в ході спілкування із учасниками протягом заняття. У другому проєкті у зв'язку зі зміною формату проведення на онлайн учасникам, крім усного зворотного зв'язку пропонувалось оцінити різні параметри відвідуваного заняття за допомогою онлайн опитувальника.

У обох проєктах учасники оцінювали три параметри: корисність, цікавість та практичну значущість для них проведеного тренінгового заняття за висхідною 10-тибальною шкалою, а також мали змогу залишати додаткові коментарі та відгуки. Крім того, в фіналі заняття кожен з учасників тренінгу ділився своїми враженнями та оцінками в усній формі. Середні показники по шкалах за підсумками першого проєкту склали корисність – 67%, цікавість – 75%, практична значущість – 55%. За результатами другого проєкту корисність – 84%, цікавість – 86%, практична значущість – 93%. Якісний аналіз зворотного зв'язку також продемонстрував значний зріст зацікавленості у наданому матеріалі у учасників тренінгу, позитивне ставлення до ромської тематики, підвищення оптимізму стосовно

налагодження співробітництва з ромськими активістами та представниками громад. Окремо учасники відмічали власні інсайти стосовно того, як вони раніше не замислювались щодо складових елементів та структури своїх стереотипних уявлень та упереджень відносно ромів.

Таким чином розроблений нами мультидисциплінарний підхід до деконструювання стереотипів стосовно

ромів у співробітників Національної поліції як обов'язкової умови встановлення між ними довіри з метою налагодження співпраці у сферах безпеки ромського населення та профілактики правопорушень підтвердив свою ефективність в ході практичного апробування.

Слід зазначити, що головною метою проведення тренінгових занять було налагодження діалогу та взаємної довіри між співробітниками поліції та ромами, результатом чого мало бути забезпечення безпеки, справедливості та уваги до потреб ромів. Тобто розробка описаного нами вище мультидисциплінарного підходу до деконструювання стереотипів стосовно ромів у представників поліції стало «побічним продуктом» реалізації цих проєктів. Тому загальна оцінка відображає ставлення до усього тренінгу. Таким чином, отримані результати можуть розглядатись як отримані у ході квазіексперименту та з наукового погляду потребують подальшого поглибленого вивчення, що і планується зробити у майбутньому. Зазначимо, що для громадських організацій та міжнародних грантових структур, які опікуються проблемами безпеки ромського населення, наявні результати вважаються успішними та є достатніми для практичного впровадження запропонованого підходу та розробленої на його базі тренінгової програми.

ОБГОВОРЕННЯ

Наявність негативних стереотипних уявлень та різноманітних упереджень стосовно ромів у представників поліції, владних структур та рядових мешканців різних громад фіксуються практично в усіх соціологічних та правозахисних

розвідках. На необхідність роботи з цими стереотипами вказують не тільки дослідники, але і самі ромі. «На думку ромів, ключовим кроком на шляху до підвищення рівня безпеки є подолання стереотипних уявлень про них з боку поліції та інших державних структур. Саме дискримінація, на їх погляд, сприяє обмеженню права ромів на безпечну життєдіяльність, і вона ж гальмує розслідування випадків його порушення. Це підтверджують і представники громадських організацій» (Безпека ромського населення., 2018, с.47). При цьому автори різноманітних посібників та програм роботи з антиромськими настроями, як правило, притримуються вузькодисциплінарного підходу до вирішення цієї проблеми, як то: правозахисного (Кин, 2017), педагогічного (Лабощ, 2020), історико-культурного та просвітницького (Навроцька, 2018; Роми: міфи та факти, 2018) тощо. Помітним також є ухил у бік, перш за все, профілактики цього явища та, відповідно, спрямованість цих програм та курсів на дітей, підлітків та молодих людей. Також існує фокус на роботу з ромською молоддю, особливо у ракурсі підвищення її обізнаності у сфері прав людини. «Ми хочемо наголосити, що мета нашого посібника – популяризація концепції прав людини та освіти в цій галузі через призму антициганізму... Його зміст та підхід будуть корисні для будь-якої групи молоді у будь-якій країні» (Кин, 2017, с. 14). У правозахисній логіці опис та фіксація порушень прав ромів, розголос навколо них, звертання на це уваги керуючих та нормотворчих структур з метою розробки нових інструкцій чи алгоритмів є достатньою практикою вирішення цих проблем. Спрощена правоохоронна логіка взагалі передбачає «в ідеалі» ставлення до ромів з боку правоохоронців «як до звичайних громадян», що є максимально цінним з правової точки зору, однак на

практиці часто обертається малою ефективністю суто правоохоронних заходів. Достатньо подивитись на подібність до українських характеру проблем у взаємодії ромів та правоохоронців в більшості європейських держав (див., Бочева, 2019; Довідник для працівників поліції..., 2019; Кин, 2017; Полиция и рома, 2010; Human rights..., 2012;).

Унікальний на сьогоднішній день традиційний уклад життя та пов'язані з цим не звичні для сучасної людини способи та механізми збереження ромської культури та ідентичності також створюють багато бар'єрів в комунікації з представниками державної влади та силових структур. Спираючись на результати нашого дослідження, ми можемо стверджувати, що вирішення цих питань виключно у правовій логіці є недостатньо комплексним та ефективним, оскільки не може врахувати усіх складових унікального укладу життя та ментальності ромів, на заваді чому стає нерозуміння представниками влади існуючої специфіки та стереотипність їхнього сприймання.

Слід зазначити, що самотність ромів та проблемність їхньої інтеграції у сучасні суспільства не є виключно українською проблемою; в багатьох зарубіжних психологічних та антропологічних розвідках робиться спроба зрозуміти історичні та психологічні причини виникнення такого укладу життя та дослідити їхні взаємні впливи та наслідки (див., наприклад: Allen, 2016; Procor, 2018; Simić, Vranješević, & Stančić, 2019; Social Inclusion..., 2011). Між тим, нечисельні вітчизняні дослідження у цій сфері обмежуються лише культурологічним описом особливостей традиційної ромської культури, ромських цінностей та елементів народної філософії, інколи у несподіваному контексті (див., Винничук., & Юрченко, 2018). Можна

сказати, що для налагодження співпраці у сфері безпеки та ефективної профілактики правопорушень роми потребують не скільки «особливого відношення», скільки «особливого розуміння» з боку представників поліції (див., наприклад Методичні рекомендації., 2020). Тому звертання у рамках запропонованого нами мультидисциплінарного підходу у роботі зі правоохоронцями до здобутків соціальної та юридичної психології, культурології та антропології є, на нашу думку, вдалим заповненням існуючої інформаційної лакуни, та дієвим механізмом роботи з існуючими у правоохоронців упередженнями та стереотипами.

ПРАКТИЧНА ЦІННІСТЬ

Мультидисциплінарний підхід, використаний нами для побудови тренінгових програм з налагодження співробітництва між ромами та співробітниками поліції у питаннях запобігання правопорушень, може бути рекомендований для використання при вирішенні більш ~~наповнення~~ питань співпраці та взаєморозуміння між ромами та

представниками державних структур та місцевого самоврядування, як такий, що забезпечує всебічний розгляд, усвідомлення та можливість урахування усього спектру соціально-психологічних, культурологічних та історичних причин виникнення проблем з успішністю адаптації ромського населення до умов сучасного побутування.

ВИСНОВКИ

Багато авторів акцентують увагу на самотності та унікальності ромів, але ця констатація часто не знаходить свого відображення у площині урахування ромських особливостей при побудові з ними практичної взаємодії. При цьому логіка формування довіри та налагодження співробітництва між ромами та поліцією виключно у правових категоріях є недостатньо ефективною, оскільки на заваді впровадженню правових норм стають соціально-психологічні та культурно-історичні бар'єри, одним з яких є наявність у співробітників поліції стереотипів та упереджень щодо ромів.

Розроблений та апробований мультидисциплінарний підхід до побудови тренінгових програм дозволяє успішно деконструювати стереотипні уявлення та упередження у працівників правоохоронних органів стосовно ромів, що, в свою чергу, сприяє більш високому рівню зацікавленості та включеності поліціантів у тренінгове заняття.

У рамках дослідження також було продемонстровано, що відсутність у співробітників поліції упередженого ставлення та стереотипного сприймання представників ромського населення, а також розуміння ними традицій, культурних особливостей та специфіки світосприйняття ромів є необхідною умовою для успішного налагодження співробітництва у межах існуючого правового поля з питань безпеки та профілактики правопорушень.

Подальшого міждисциплінарного дослідження потребують соціально-психологічні механізми утворення та функціонування наявних культурних та цивілізаційних бар'єрів розуміння між представниками сучасної влади та членами ромських громад. Також існує широке поле для дослідження соціально-психологічних особливостей ромів, їхньої ментальності та світогляду. На жаль, в сучасних умовах у самих ромських активістів та

дослідників вистачає ресурсів та сил тільки на висвітлення та дослідження найбільш проблемних та невідкладних соціально-побутових, правових, економічних питань. Залишається сподіватись, що по мірі зростання рівня благополуччя ромських громад та суспільства в цілому, прийде час і для докладних та глибоких соціально-психологічних та антропологічних розвідок представників цього унікального та багатогранного народу.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

ЛІТЕРАТУРА

Аналітичний брїф за результатами дослідження «Мапування потенціалу працевлаштування та розвитку підприємництва в ромських громадах (на матеріалі Волинської, Донецької, Закарпатської, Луганської, Одеської, Харківської, Черкаської областей)» (2021, січень). Взято з <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2021/04/employment-brief-corrected2.pdf>

Аналітичний звіт за підсумками соціологічного дослідження «Потреби і наслідки у ромських громадах від поширення коронавірусної хвороби в Україні» (2020). Міжнародний Фонд «Відродження», Київ. Взято з https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2020/05/roma_full-report.pdf

Безгромадянство, Дискримінація та Маргіналізація Ромів в Україні (2018). ERRC, ISI, ENS, Десяте Квітня. Взято з http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/4616_file2_roma-belong-ukraine-ukranian-language.pdf

Безпека ромського населення: результати дослідження в Одеській та Закарпатській областях. (2018). Харків: ХІСД, 74 с.

Взято з <https://khisr.kharkov.ua/bezpeka-roms-koho-naselennia-rezul-taty-doslidzhennia-v-odes-kiy-ta-zakarpats-kiy-oblastiakh/>

«Близько 30 тис. ромів в Україні не мають документів». Розповідь ромського активіста. (2021, 04 січня). Взято з <https://ukraine.un.org/uk/106824-blizko-30-tis-romiv-v-ukraini-ne-mayut-dokumentiv-rozpovid-romskogo-aktivista>

Бочева Галина. (2019). Роми в Україні – Час для дій: Пріоритети та шляхи ефективної політики. Аналітичний звіт. - Міжнародна група з прав меншин. Взято з <http://www.chirikli.com.ua/index.php/en/news/video/item/262-analytical-report-mrg-chirikli>

Буткевич Б. (2011). Українські цигани приречені на кримінал. Український тиждень. Взято з <https://job-sbu.org/ukrayinski-tsigani-prirecheni-na-kriminal.html>

Взаємодія поліції та громади (Community Policing) (2017). Взято з <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/191/%D0%92%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4-1.pdf>

Винничук Р.О., Юрченко Г.М. (2018) Порівняльна характеристика

- господарського менталітету української та ромської громад у контексті управління поліетнічними колективами // Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. Випуск 17. Одеса, С.327-333.
- Горват М. (2019). Особливості включення ромів у громадсько-політичне життя країн Центрально-східної Європи (на прикладі Румунії, Угорщини та Словацької республіки) Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Випуск 24, с. 141-150.
- Горват М.В. (2019а). Правозахисна діяльність ромських та проромських неурядових організацій Закарпатської області. Регіональні студії. – С. 105-109
- Довідник для працівників поліції: Стандарти Ради Європи щодо злочинів на ґрунті ненависті та недискримінації з особливою увагою на ромів і мандрівників (2019). Рада Європи. Взято з: <https://rm.coe.int/coe-police-toolkit-en-web-version-pdf-ukr/1680a00a57>
- Звіт про оцінку становища ромів в Україні та впливу поточної кризи (Неофіційний переклад) (2014). Варшава. Взято з <https://www.osce.org/files/f/document/s/d/e/131776.pdf>
- Зустріч ромських медіаторів з місцевими органами влади (2022, 23 січня). Інформаційно-аналітичне агенство "RomaUA". Взято з <https://www.youtube.com/watch?v=J5EBb2IXduo>
- Кин Элли (2017). Зеркала. Пособие по борьбе с антицыганскими настроениями посредством образования в области прав человека План действий по работе с рома молодежью Напечатано в Венгрии Совет Европы. Взято з <https://rm.coe.int/2017-mirrors-rus-web-version/1680786349>
- Кислова О., Кузіна І., Дирда І. (2020). Дослідження онлайнової мови ворожнечі щодо ромської меншини в українському інтернет-просторі // IDEOLOGY AND POLITICS JOURNAL, № 2(16), 250-275.
- Конкурс на медіаторів до ромських громад. (2019) Взято з <https://gurt.org.ua/news/competitions/57068/>
- Культура (субкультура) бідності в Україні (2019). Центр близькосхідних досліджень (AMES), Аналітичний центр УКУ, за підтримки МФ «Відродження». - 56 с. Взято з <https://www.irf.ua/publication/doslidzheniya-kultura-subkultury-bidnosti-v-ukrayini/>
- Лабош К. (2020). Педагогіка партнерства в освітньому середовищі ромського населення. // Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА». Випуск 1(28), 90-97
- Лишка Я. (2018). Думка. Звідки взялася ромська "антисупільність". Взято з https://update.com.ua/istorii_tag/dumka-a-zvdki-vzialasia-romska-antisusplnst_n4060
- Медіатори, або Кому довіряють роми? (2019). Roma women fund Chirikli. Взято з <http://www.chirikli.com.ua/index.php/en/library/item/90-mediatory-abo-komu-doviriaiut-romy>
- Методичні рекомендації, щодо проведення моніторингового візиту до ромського поселення (2020). Рада Європи, Київ. Взято з <https://rm.coe.int/methodology-final/16809ee504>
- Навроцька Є. (2018). Етногенез та етнічна історія ромів: навчально-методичні рекомендації / М. Зан, Є. Навроцька; Навчально-методична серія «РОМСЬКІ СТУДІЇ В УЖНУ» / № 1; [Ужгород. нац. ун-т]. – Ужгород, 23 с.

- Переслідування та вбивства ромів на теренах України у часи Другої світової війни: Збірник документів, матеріалів та спогадів (2013).- К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 208 с.
- Повсякденні практики інституційної дискримінації: український вимір (2013). К.: Центр дослідження суспільства. Взято з https://cedos.org.ua/system/attachment_s/files/000/000/032/original/Institutional_discrimination_CSR.pdf?1395901217
- Полиция и рома, и синти: формирование доверия и взаимопонимания. Примеры надлежащей практики (2010, апрель). Серия публикаций ОСВПД, том 9 OSCE. – Вена. Взято з https://www.osce.org/files/f/document_s/1/1/74952.pdf
- Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 28 липня 2021 р. № 866-р Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#n10>
- Роми: міфи та факти. Навчально-методичний посібник для вчителя з протидії ромофобії / Авт.-упоряд. О. Войтенко (2018). М. Тяглий. – Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 140 с.
- Ромське посередництво: українські історії успіху (2019). Рада Європи. Взято з <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/project-publications-minorities?fbclid=IwAR3hcfaO-DxxPo7WZPeVimJbSjKU0RLXyh7oExyWbXLS0INMg6cR0jJvIG0>
- Рымар А. (2019). Вечные темы: есть ли перспективы в решении ромского вопроса Взято з <https://bigkyiv.com.ua/>
- Севрук В. Г., Павленко С. О. (2016). Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, сформованими на етнічній основі // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ, № 1 (98).
- Allen, D. (2016) "It's in their culture': working with automatic prejudice towards Gypsies, Roma and Travellers during care proceedings' , Seen and Heard, 26 (2) , pp. 40-52. Retrieved from <http://usir.salford.ac.uk/id/eprint/39118/>
- Human rights of Roma and Travellers in Europe (2012, February). Council of Europe Publishing, 252 p. Retrieved from <https://rm.coe.int/the-human-rights-of-roma-and-travellers-in-europe/168079b434>
- Procop Svetlana (2018). Towards the gypsies' mentality: A lesson of the perception of gadje (strangers) // Revista de etnologie și culturologie, VOLUMUL XXIV pp.70-78
- Simić N., Vranješević J., and Stančić M. Roma in Higher Education— Psychological and Social Capital as Factors of Academic (2019). Success Andragoške studije, issn 0354–5415, broj 11, decembar, str. 127–148.
- Social Inclusion and Cultural Identity of Roma Communities in South-Eastern Europe / Gabriela Mirescu (2011). Working Paper : swisspeace : CopyQuick Printing Center, Bern. Retrieved from <https://www.gbv.de/dms/subhamburg/657439509.pdf>

Original research

УДК 316 [455 + 622.2] : 371.124-055.2 : 321.64 : 94

Andrii I. Gusiev¹, **Zemfira A. Kondur**²

¹ University of Educational Management, NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

² Council of Europe Office in Ukraine (Kyiv, Ukraine)

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).265](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).265)

THE USE OF A MULTIDISCIPLINARY APPROACH TO DECONSTRUCTION OF STEREOTYPES AS A COMPONENT OF TRAINING PROGRAMS AIMED AT ESTABLISHING COOPERATION BETWEEN NATIONAL POLICE OFFICERS AND ROMA

ABSTRACT

The results of theoretical substantiation, practical development and testing of a multidisciplinary approach to deconstruction of stereotypes in the development of training programs aimed at improving mutual understanding and trust between the National Police and Roma communities to establish cooperation in security and crimes prevention issues are presented. The multidisciplinary approach was developed and tested within two projects implemented by the International Charitable Organization “Roma women fund “Chiricli” in 2019 and the NGO “Roma Human Rights Center” in 2021 in partnership with the Human Rights Department of the National Police of Ukraine. The overall goal of the projects was to ensure security, justice and attention to the needs of the Roma using practical measures that meet human rights standards; to establish a dialogue and mutual trust between police officers and Roma. Implementation of a multidisciplinary approach was based on the principles of adult education, which involve students in interpersonal interaction, activation of their critical thinking by turning to their own professional and personal experience; providing the necessary information on the mechanisms of ethnic and professional stereotypes, given the achievements of social and criminal psychology, research in the field of “poverty culture”, Roma mentality, ethnogenesis, cultural traditions and lifestyle as a way to preserve Roma identity as a traditional culture. Participants were also provided with information on current human rights issues, European standards of policing in the fight against hate crimes, and historical reasons of international attention to the rights of this group as a population that has repeatedly suffered from discrimination and genocide. The developed approach proved its effectiveness during the practical testing. It was also demonstrated that police officers’ lack of prejudice and stereotypical attitudes towards Roma and their understanding of Roma traditions, cultural characteristics and worldviews are a prerequisite for successful cooperation within the existing legal framework on security and crime prevention.

KEYWORDS

Roma; police officers; stereotypes; multidisciplinary approach; cooperation.

Оригінальна стаття / Original article

УДК 316.35

Гурій Богдана¹, Школяр Мар'яна²

¹ Малопольська школа державного управління Краківського економічного університету, Краків, Польща

² Національний університет «Львівська політехніка» Львів, Україна

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49\(52\).266](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi49(52).266)

**ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ
У ВТІЛЕННІ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ
ЧЛЕНІВ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

**PRACTICES OF USING SOCIAL CAPITAL
IN THE LIFE STRATEGIES IMPLEMENTATION
OF YOUTH PUBLIC ORGANIZATION MEMBERS**

ABSTRACT

Introduction. Activity and involvement in a public organization can significantly change a young person's outlook and accelerate his future career growth and life success. The development of his life strategies depends on the resources he accumulates as a member of a youth organization and the created relationships being a member of those organizations.

The article's **purpose** is theoretical and empirical substantiation of the generation features, conversion, and use of social capital in implementing life strategies by young people based on their membership in youth public organizations.

Methodology. Using the method of in-depth interviews, an empirical study of the peculiarities of the acquisition and influence of the accumulated social capital by members of youth public organizations on the construction of their life strategies. The author defines life strategies as behavioural orientations based on life ideas, goals, and demands, formed under the influence of public activity in youth public organizations.

Results. Based on in-depth interviews conducted within the study's framework, an authors' typology of life strategies was proposed for former youth public organizations members in Lviv. In particular, social-, business-, management-, political-, and religious-oriented types of life strategies were highlighted and described.

Conclusions. The conducted theoretical and empirical analysis of the capital generation process of youth public organizations and the possibilities of using this resource by their current and former members in the construction of life strategies allowed us to characterize the social capital of youth as a significant and necessary factor in the development of civil society. It's important to outline the key directions of its development: establishing social relations, ties, and contacts; forming conditions for the development of relations based on trust; encouraging and stimulating cooperation, etc.

The further perspective of the study consists of identifying factors that prevent the transition of the individual social capital level of public organizations members into the organization's social capital.

KEYWORDS

public organization; social capital; youth; life strategies.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ГОЛОВНОГО АВТОРА

Школяр Мар'яна Володимирівна, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, Національний університет «Львівська політехніка», shkolyar.maryana@gmail.com, ORCID:000-0003-1890-2363

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Shkoliar, 2022

Видавець: Sciendo

DOI: [https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49\(52\).266](https://doi.org/10.33120/ssppj.vi49(52).266)

Стаття надіслана:
02.03.2022

Стаття виправлена:
11.05.2022

Прийнята до публікації:
30.05.2022

ВСТУП

Актуальність. Соціальний капітал молоді, як і соціальний капітал суспільства в цілому, належить до тих визначальних чинників, які сприяють формуванню соціальної солідарності на макро-, мезо- та мікрорівні соціетального розвитку, що надзвичайно актуалізується в умовах сучасного українського суспільства. Важливим джерелом формування соціального капіталу молоді є її участь у громадських рухах, об'єднаннях, організаціях, які ініціюють та спрямовують соціальну активність молоді людини. Об'єднання молоді в громадські організації засвідчує

її прагнення до самоорганізації у вирішенні різноманітних суспільних проблем, в тому числі пов'язаних з життєдіяльністю молодого покоління, тобто є одним із важливих чинників та, водночас, показників розбудови громадянського суспільства в нашій країні.

Постановка проблеми. Окремі аспекти ролі молодіжних громадських організацій в процесі формування соціального капіталу висвітлювали такі українські соціологи як О. Балакірева, О. Бень, М. Бондаренко, В. Головенько, М. Задорожна, О. Лазоренко та інші. Вітчизняні автори, здебільшого, досліджують цю проблематику з точки зору участі молодіжних громадських організацій в реалізації молодіжної політики та у розбудові громадянського суспільства. Мало вивченими залишаються процеси формування

соціального капіталу в молодіжних громадських організаціях, тому на сьогодні існує можливість доволі поверхового окреслення окремих сторін його реалізації членами цих організацій. Поза увагою дослідників залишається проблематика власне процесу генерування соціального капіталу в самих організаціях, використання його молодими людьми як інструменту для закладення життєвих стратегій, а самих організацій – як поля формування індивідуального соціального капіталу.

Розробка проблеми. Спроби концептуалізації соціального капіталу останнім часом є доволі популярною практикою. У рамках соціологічного дискурсу сформовано три рівні дослідження соціального капіталу, кожен із яких має власні аналітичні інструменти. Такого підходу дотримуються науковці С. Боргатті, К. Джонс, М. Еверет (Borgatti et al., 1998) та Н. Лін (Lin, 1999), виділяючи соціальний капітал на цих рівнях. Мова йде про макро- мезо- та мікропідходи у дослідженні соціального капіталу.

Макропідхід зосереджений на трактуванні соціального капіталу на рівні цілого суспільства та оперує категоріями соціетального типу, які пов'язані з потенціалом взаємодії. Довіра, цінності та норми – це основні субкатегорії, які пояснюють категорію соціального капіталу на макрорівні. Йдеться про середовище, в якому певним чином можуть вибудовуватись взаємодії, засновані на довірі та певних цінностях, і яке підтримується певними нормативними зразками. Існує низка інтерпретацій соціального капіталу на цьому рівні у різних наукових полях. Зокрема, теорії Р. Патнама, Ф. Фукуями, Р. Інглхarta ілюструють інституційний, соціокультурний та ціннісний підходи відповідно (Патнам, 2001; Фукуяма, 2008; Inglehart, 1997).

Інституційний підхід (Р. Патнам) репрезентує феномен соціального капіталу з точки зору ефективності

функціонування інститутів громадянського суспільства. Соціокультурний підхід (Ф. Фукуяма) концентрує увагу на ціннісних орієнтаціях та культурних традиціях як передумовах економічного розвитку суспільства (Фукуяма, 2008). Ціннісний підхід (А. Хіршман, Р. Інглхарт, та ін.) ґрунтується на аналізі соціального капіталу як елемента ціннісної системи індивідів (Hirschman, 1982; Inglehart, 1997).

На нашу думку, у межах макропідходу до трактування соціального капіталу залишається без належної уваги рівень соціальної організації як середовища, у якому створюється та генерується соціальний капітал. Науковці, які обмежуються лише дослідженням макроконцепту соціального капіталу, мало знають про процеси в структурах мезорівня і специфіку формування й реалізації індивідуального соціального капіталу, що ускладнює вивчення витоків його негативних проявів. Відповідно, ми звернемось до аналізу як мікрорівневої концепції соціального капіталу, зосереджуючись на особливостях використання соціального капіталу у реалізації життєвих стратегій молоді, так і мезорівневої, оскільки фокусуватимемо увагу на членстві молодих людей в громадських організаціях як осередках генерування соціального капіталу.

Мікропідхід передбачає трактування індивіда крізь призму ресурсів, якими він володіє, і його потенціалу вступати в соціальні взаємодії та вибудовувати свою мережу. На цьому рівні соціальний капітал у соціології розглядають в межах таких субкатегорій, як престиж, репутація тощо. Це рівень персональних соціальних зв'язків та обмінів індивідів, завдяки яким передбачається очікувана віддача від інвестицій у соціальні відносини і забезпечується доступ до необхідних соціальних ресурсів у

суспільстві: доступ до інформації, яка міститься в соціальних зв'язках, що відтворюються в певному середовищі та на певних ієрархічних рівнях і недоступні з інших джерел; доступ до соціальних зв'язків з людьми, які володіють ресурсами, тощо.

Мікропідхід репрезентує соціальний капітал як ресурс, який примножується і конвертується в інші види ресурсів, що дають можливість індивідам отримати дохід та індивідуальний добробут. На цьому рівні проявляється капіталогенеруюча функція соціального капіталу.

Мікрорівневе трактування соціального капіталу представлено в ресурсному та інтеракційному підходах. У ресурсному підході (П. Бурдье, Н. Лін, Г. Лоурі) у межах мікрорівневої концепції зосереджено увагу на соціальному капіталові як кількості ресурсів, якими залучений індивід може оперувати у щоденній взаємодії (Бурдье, 2002; Lin et al., 2001; Loury, 1992).

Інтеракційний підхід (Спренгерс, Р. Барт та ін.) ґрунтується на діяльнісних та комунікативних аспектах природи соціального капіталу і пояснює його походження через здатність індивідів взаємодіяти в межах певної структури чи мережі (Sprengers and Tazelaar, 1988; Burt, 2000).

Мезопідхід є інтегративний, у ньому перетинаються елементи макро- та мікроконцепцій соціального капіталу. Об'єктом аналізу тут є мережа, група, організація як система, побудована на певній довірі, принципах, цінностях, нормах, а також як система взаємодій конкретних індивідів і носіїв певних ресурсів. Теорію соціального капіталу мезорівня найбільш яскраво розвинено в таких теоретико-методологічних підходах: мережевий підхід (Дж. Коулман, М. Пелдем), в межах якого фокус уваги спрямований на аналіз різноманітних соціальних мереж та структур, що дають доступ індивіду до соціального капіталу (Коулман, 2001;

Paldam, 2000); організаційний підхід (Д. Кноук, Л. Пенінг та ін.), який зосереджений на визначенні організації як основної мережі мікрорівневих взаємодій між індивідами (Кноке, 1999; Penning, 1998); підходи, що аналізують соціальні взаємодії на рівні територіальних громад (Дж. Сенсенбреннер та А. Портес, Д. Нараян та Л. Прітчет, С. Грутаерт, А. Крішна та Н. Упхофф) тощо (Portes, 1998; Narayan and Pritchett, 1999; Grootaert, 2002; Krishna and Uphoff, 1999).

МЕТА

Теоретичне та емпіричне обґрунтування особливостей генерування, конвертації та використання соціального капіталу у втіленні життєвих стратегій молоддю завдяки членству в молодіжних громадських організаціях.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Занурення в концептуальні підходи до інтерпретації соціального капіталу на макро-, мікро- і мезорівні в межах теорії капіталу дозволило нам виділити чотири основні виміри його аналізу на кожному рівні, а саме: інституційний, мережевий, інтеракційний та ресурсний. Виокремлені виміри слугують основою теоретичного та емпіричного вивчення соціального капіталу та закладені в

методологічну базу дослідження формування соціального капіталу в молодіжних громадських організаціях, результати якого представлено в цій статті.

Кожен вимір може мати певні форми об'єктивації соціального капіталу:

– *інституційний вимір* передбачає визначення соціального капіталу як сукупності норм, цінностей та довіри, які виникають у процесі взаємодії в певних структурах;

– *мережвий вимір* репрезентує природу соціального капіталу як систему соціальних структур та мереж, до яких належить індивід;

– *інтеракційний вимір* ґрунтується на діяльнісних і комунікативних аспектах природи соціального капіталу і пояснює його походження через здатність індивідів взаємодіяти в межах певної структури;

– *ресурсний вимір* включає оцінку ресурсів, які залучені в процес накопичення соціального капіталу та є результатом конвертації соціального капіталу у інші види капіталу. На цьому рівні соціальний капітал – ресурс, сформований у процесі взаємодії індивідів, тобто це рівень індивідуального накопичення соціального капіталу.

Описані виміри соціального капіталу за природою його походження є рамкою нашого емпіричного дослідження.

З метою пізнання особливостей реалізації життєвих стратегій колишніх членів молодіжних громадських організацій під впливом сформованого соціального капіталу в середовищі молодіжної громадської організації, ми провели якісні напівструктуровані глибинні інтерв'ю з колишніми учасниками молодіжних громадських організацій у м. Львові. (n=29). Вік респондентів коливався від 22 до 40 років. Пошук респондентів здійснювався методом «снігової кулі».

Інтерв'ю проводилося за допомогою напівструктурованого запитальника.

РЕЗУЛЬТАТИ

Варто зазначити, що під «життєвими стратегіями членів молодіжних громадських організацій» ми розуміємо спрямованість поведінки членів молодіжних громадських організацій, що ґрунтується на життєвих уявленнях, цілях та домаганнях, сформованих під впливом громадської активності в молодіжній громадській організації.

В процесі аналізу глибинних інтерв'ю нам вдалося типологізувати життєві стратегії членів молодіжних громадських організацій під впливом набутого соціального капіталу (див. табл. 1).

Основними критеріями виділення типів життєвих стратегій були:

- членство в молодіжній організації та спрямованість діяльності організації; мотиви вступу;
- типи виконуваної діяльності та особливості співпраці між членами організації; виконання завдань в організації;
- взаємодія та спілкування в організації;
- довіра до організації та до її членів, дотримання норм і цінностей, запроваджених в організації;
- доступ до ресурсів та їх реалізація в особистих і суспільних процесах.

**Типи життєвих стратегій членів
молодіжних громадських організацій
м. Львова**

Таблиця 1

<i>Тип життєвої стратегії</i>	<i>Зміст типу</i>	<i>Ознаки типу</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Громадсько орієнтований	спрямованість особистості на побудову кар'єри в громадському секторі	- соціальне середовище; - практична діяльність; - спільні дії та заходи; - праця для розвитку суспільства; - швидка переорієнтація на суспільні зміни;
Бізнесово орієнтований	спрямованість особистості на побудову кар'єри в комерційній, бізнес-сфері	- навчання в інших; - досвід ведення власної справи; - знання середовища; - особистий саморозвиток; - командний дух;
Управлінсько орієнтований	спрямованість на побудову кар'єри в органах місцевого самоврядування та державної влади	- професійний розвиток; - готовність працювати; - обізнаність в роботі державного сектора; - довіра;
Політично орієнтований	спрямованість на побудову кар'єри в політичній сфері	- формування професійних контактів; - знання державних і політичних справ; - комунікація з представниками міжнародного середовища;
Релігійно орієнтований	спрямованість на кар'єру в релігійно- церковних та асоційованих з ними структурах	- духовність і світогляд; - християнські цінності; - волонтерська діяльність; - повага;

Проаналізуємо детальніше виділені типи стратегій та їхнє змістове наповнення. Першочергово зупинимось на *релігійно орієнтованому типі*. В основі цього типу лежить спрямованість на кар'єру в релігійно-церковних та асоційованих з ними структурах; він формується через взаємозв'язок духовності та світогляду, які підкріплюються повагою, довірою, спільними інтересами, християнськими цінностями та волонтерським вектором. Набутий соціальний капітал колишні члени молодіжних організацій реалізують щодня як в особистому, так і в професійному житті.

Релігійні засади цього типу життєвих стратегій сформувались завдяки участі респондентів у молодіжних релігійних громадських організаціях м. Львова, таких як: «Родина», «Руки допомоги», «Ми – майбутнє України», «Українська молодь – Христові», «Молодіжна християнська організація при парафії Архистратига Михаїла». Свою діяльність вони здійснюють на основі сформованого в молодіжній організації духовного життя та цінностей. Надання допомоги є невід'ємною складовою життєдіяльності молодіжних релігійних організацій. Це проявляється і у зрілому віці через подальшу волонтерську допомогу і підтримку дітей-сиріт, бездомних людей, а також і через волонтерську діяльність з допомоги воїнам АТО/ООС, ЗСУ. Реалізація соціального капіталу через надання допомоги та спільну працю формує великий ступінь довіри до організації та до її діяльності як серед членів організації, так і у суспільстві.

Громадсько орієнтований тип – спрямованість особистості на побудову кар'єри в громадському секторі. Досвід громадської діяльності мотивує молодь продовжувати свою роботу в громадському секторі на базі розвинутих організацій, які мають фінансування та диференційовану структуру. Вони можуть змінювати

сферу та рівень діяльності, долучатися до громадських організацій конкретного спрямування, займати керівні посади в цих організаціях чи створювати свої власні громадські організації.

Опитані респонденти сферами розвитку своїх життєвих стратегій в громадському секторі обрали сільське господарство, культуру (туризм і мистецтво), надання безоплатної правової допомоги, роботу в громадських організаціях соціального спрямування, здійснення волонтерства тощо; вони були членами таких молодіжних громадських організацій у м. Львові, як «Етновир», «Клуб толерантності», «Пласт», «Сокіл», «Форум видавців», «Асоціація випускників», «Профком студентів».

Для більшості колишніх учасників молодіжних організацій теперішня робота в громадському секторі є професійною та оплачуваною, завдяки якій вони здійснюють прямий вплив на суспільство, а паралельно – реалізуються як професіонали - експерти в певній галузі. Однією з цілей життя цих людей є розвиток суспільства та покращення життя в країні. Отриманий досвід здійснення громадської діяльності колишні учасники громадських організацій активно застосовують не лише у своєму професійному житті, але й продовжують розвивати громадський сектор через втілення власних ініціатив.

Бізнесово орієнтований тип.
Кожна молода людина приходиться в громадську організацію зі своїми індивідуальними мотивами, тому важливо, щоб це було враховано при розподілі функцій і завдань. Хоч в організації не платять за роботу, учасник спільноти отримує винагороду у вигляді компетенцій, які він потім зможе втілити у своєму професійному житті. Важливо зауважити, що особистість, починаючи здійснювати громадську діяльність, бачить, як вона у подальшому зможе реалізувати набуті знання і навички. Цей

тип життєвих стратегій відтворюють колишні учасники освітніх і студентських організацій, ділових та професійних асоціацій, спілок. Респонденти, які реалізують цей тип життєвих стратегій, є вихідцями з молодіжних організацій «Студентське братство Львівської Політехніки», «AIESEC», «BEST», «Ліга молодих правників».

Основними цінностями, які закладені в цьому типі, є відповідальність, працьовитість, розвиток креативності, командний дух, повага один до одного, відкритість до інших та віра в себе. Однак в цих організаціях формуються також цінності матеріального характеру, зокрема, бажання отримати прибуток, адже постійна організація проєктів і великі фінансові бюджети змушують членів організації думати про кошти.

Реалізація цієї життєвої стратегії починається практично одразу після виходу з організації чи завершення навчання. Ще будучи членом цих громадських організацій, молода людина напрацьовує знання та досвід, які допомагають їй стати фахівцем та досвідченим працівником в адміністративній сфері, продажах, обслуговуванні клієнтів, рекламі, піарі та ін. Зокрема, випускники таких громадських організацій, як «AIESEC» і «BEST» успішно стажуються і працевлаштовуються в таких міжнародних компаніях як «Мрія», «Нестле», «ПрайсВотерХаусКуперс», «Samsung» тощо.

Усі набуті знання та контакти є цінним ресурсом в побудові власної підприємницької діяльності. Соціальний капітал у бізнесово орієнтованому типі життєвих стратегій реалізувався через набутий досвід, зокрема, досвід роботи з колегами, роботи в команді, досвід пошуку партнерів та у спілкуванні з відомими і успішними людьми, який розвивається у подальшому в підприємницькій діяльності.

Управлінсько орієнтований тип.
Ця життєва стратегія є протилежною до бізнесово орієнтованої і формується у людей, які отриманий соціальний капітал в молодіжній громадській організації реалізують шляхом побудови професійної кар'єри в органах місцевого самоврядування та державної влади.

Реалізацію життєвих стратегій в органах державної влади здійснюють, найчастіше, вихідці з національно-патріотичних організацій, зокрема таких, як «Спадщина» і «Граніт». Носії цього типу життєвих стратегій прагнуть здійснювати зміни саме через діяльність в органах державної влади. Ще під час участі в молодіжних організаціях, вони отримали знання про функціонування державного сектора та владних структур, часто організували та долучались до спільних з органами місцевого самоврядування заходів, брали участь у стажуваннях, які організовує Львівська міська рада.

З одного боку, тісна співпраця молодіжних громадських організацій з органами місцевого самоврядування дає можливість та виходи працювати в державних структурах, а з іншого, - активна позиція членів цих організацій та їхня висока мотивація до роботи, спрямована на розвиток громадянського суспільства, привертає увагу вказаних структур і вони залучають таких активних молодих людей до своєї діяльності. Через певний період своєї діяльності в органах державної влади, значна кількість колишніх членів саме національно-патріотичних громадських організацій переходить в політичну сферу. Вони мають бажання впливати на політичні процеси, змінювати законодавство і мати доступ до влади, адже лише таким чином бачать можливість долучитись до змін у суспільстві.

Політично орієнтований тип
полягає у формуванні життєвої стратегії шляхом побудови кар'єри в якості

суб'єкта і об'єкта політичного життя. Її формування зумовлено бажанням молодих людей мати політичні важелі у суспільних процесах, лобювати інтереси громади зсередини та вести політичну діяльність. Саме тому вони вирішують йти в політику. В основному, цей тип життєвої стратегії відтворюють вихідці з молодіжних громадських організацій політичного спрямування, такі як «Батьківщина молода», «Християнсько-демократичний союз молоді», «Молодий Рух», «Українська народна молодь», а також національно-патріотичних організацій «Спадщина», «Граніт».

Першочергово молоді люди йдуть в молодіжну громадську організацію політичного спрямування з метою впливати на політичне середовище через адвокасі кампанії, моніторинги, участь в громадських слуханнях, організацію політичних протестів тощо. Проте поступово участь в політичних організаціях стає інструментом для досягнення як суспільних, так і особистих цілей. Адже в більшості, політичні молодіжні організації створюються як крило політичної партії, де молодіжний сегмент формується як її майбутня основа.

Колишні вихідці з політичних організацій, які продовжують працювати в політичній сфері, мають налагодженні тісні зв'язки з представниками органів державної влади, глибокі знання і розуміння місцевих та державних справ. Відтворення цього типу життєвих стратегій здійснюється, більшою мірою, тому, що після громадської діяльності в молодіжній організації політичного спрямування відбувається вступ в партію. Можна сказати, що в цей час і починається розвиток політичної кар'єри. Відтворення політично орієнтованого типу життєвих стратегій вимагає чіткого розуміння цілей здійснення політичної діяльності та мотивів отримання влади, а відповідно –

планомірного формування політичної кар'єри. Якщо цього немає, молоді люди розчаровуються в низькоефективній діяльності рядових членів партії на місцевому рівні чи в політичній організації і повертаються у громадський сектор або ж ідуть у комерційну діяльність.

ОБГОВОРЕННЯ

Отже, виведені нами та представлені вище теоретичні положення отримали підтвердження теоретичної валідності у дослідженнях впливу соціального капіталу на формування життєвих стратегій колишніх членів молодіжних громадських організацій у м. Львові. Серед головних особливостей життєвих стратегій членів молодіжних громадських організацій є вирішення життєвих протиріч і поєднання власних потреб із потребами суспільства. На формування життєвих стратегій колишніх членів молодіжних громадських організацій впливають комунікаційні процеси в межах організації, відтворювані цінності, довіра, можливість отримання та надання допомоги, досвід, отриманий в організації, а також сфера діяльності організації. За допомогою нашої методики нам вдалося прослідкувати тенденцію щодо сфери реалізації соціального капіталу. Так, колишні члени молодіжних організацій, які відтворюють бізнесово - та політично орієнтований типи життєвих стратегій, реалізують соціальний капітал в напрямку досягнення особистих благ, тоді як в громадсько - та релігійно орієнтованому типах життєвих стратегій капітал скеровується для досягнення суспільних благ. Видимі результати реалізації соціального капіталу з метою сприяння розвитку громадянського

суспільства найбільше простежуються у релігійно-, громадсько- та бізнесово орієнтованих типах життєвих стратегій. На це впливають цінності, які сформувались у відповідних типах молодіжних громадських організацій. Натомість молоді люди, які формують політично орієнтований тип життєвих стратегій, хоча і мають доступ до політичних процесів та політичної еліти, не мають реальних важелів змінювати законодавчу базу і, таким чином, впливати на формування громадянського суспільства.

Важливим аспектом дослідження, який потребує уваги, є особливості процесу накопичення соціального капіталу і його етапів. На індивідуальному рівні накопичений соціальний капітал в молодіжній організації стає трампліном, стартом для її членів у формуванні і реалізації майбутніх життєвих стратегій, адже переважно час перебування в громадській організації збігається з періодом первинної соціалізації, коли молоді люди ще не мають визначених життєвих траєкторій та реалізованості в житті. Молодіжні громадські організації постійно потребують нових людей, їхніх ідей та потенціалу. Часто молодь бажає і потребує реалізації власних ініціатив, але не завжди знає, як це ефективно зробити, не має досвіду пошуку ресурсів, і саме громадські організації надають такі можливості або допомагають у цьому. Долучившись до організації, індивід отримує перелік можливостей, які йому надає молодіжна громадська організація. Зокрема, це інституційні рамки організації, які індивід може використовувати для реалізації організаційних та приватних проектів та включення у соціальні відносини з тими, хто має владу, приймає рішення, що надає йому доступ до ресурсів тощо. Зі свого боку, молодь надає свій потенціал і нові креативні ідеї для їх втілення в межах організації. Персональні соціальні зв'язки індивіда

також можуть прийматись організацією як певні гарантії, які дають самій організації доступ до ресурсів.

Відповідно до цього, накопичення соціального капіталу членами молодіжних громадських організацій відбувається як на рівні особистих комунікацій між усіма учасниками організаційної взаємодії, так і на вищих рівнях системної інтеграції.

Це дало нам можливість сформулювати схему процесу накопичення соціального капіталу в молодіжних організаціях, який складається з 4 етапів: 1) набування персональних соціальних зв'язків у межах організації; 2) здійснення внутрішньоорганізаційної діяльності організації; 3) розвиток певного напрямку чи галузі в громадському секторі; 4) реалізація соціального капіталу для формування подальших типів життєвих стратегій та просування у соціальній ієрархії суспільства (див. рис. 1.)

Рис. 1. Процес накопичення соціального капіталу в молодіжних громадських організаціях

На *першому етапі* відбувається нагромадження персональних соціальних зв'язків. Для молодої людини починається формування і набуття індивідуального соціального капіталу, проте це ще не означає, що вона буде його використовувати. Незважаючи на те, що це лише етап початкового накопичення соціального капіталу, однак уже відбувається

отримання індивідами цілого ряду переваг та бонусів. Зокрема, молоді люди отримують приналежність до певної організації, впізнаваність і публічність.

На *другому етапі* відбувається здійснення діяльності організації з метою забезпечення її зовнішнього і внутрішнього розвитку. На цьому рівні створюються та підтримуються умови для розвитку соціального капіталу організації.

На *третьому етапі* відбувається розвиток певної галузі чи напрямку діяльності. Тут уже увага зосереджена не на індивідах чи самій організації, а на тій сфері чи ділянці, в якій організація задекларувала свою діяльність. Можна сказати, що проходження та успішність цього етапу визначається результатами діяльності як самої організації, так і її членів на двох попередніх етапах.

Четвертий етап надає можливість членам організації накопичувати і конвертувати соціальний капітал у інші види капіталу та паралельно здійснювати реалізацію набутого соціального капіталу з метою формування подальших життєвих стратегій та просування у соціальній ієрархії суспільства. Якщо організація залишилась активним гравцем у полі молодіжних громадських організацій, то на цьому рівні накопичений соціальний капітал організації сприяє розвитку організації як успішної структури громадянського суспільства. З іншого боку, накопичений індивідуальний соціальний капітал членів організації впливає на формування їхніх життєвих стратегій в процесі його реалізації.

Отже, на четвертому етапі накопичення соціального капіталу членів молодіжних організацій відбувається не лише його накопичення, а й паралельна реалізація набутого соціального капіталу через формування своїх життєвих стратегій. На цьому етапі ці процеси є органічно взаємопов'язаними.

Таким чином, членство у молодіжній громадській організації дає можливість молодій людині реалізувати життєві стратегії через взаємовплив соціального досвіду людей, що існують в єдиному соціокультурному просторі, та соціально обумовлених чинників. Сучасні громадські організації виводять своїх членів одразу на мезорівень суспільної активності (вплив на процеси формування громадянського суспільства, здійснення різного роду заходів, спілкування з широкою мережею людей), що в свою чергу поступово складає та диференціює життєві та культурні стилі, створюючи соціокультурне середовище, яке сприяє формуванню та реалізації різних стратегій життя (Маринов, 2007).

Формування життєвої стратегії під впливом молодіжної громадської організації передбачає розуміння життєвих шансів індивіда як комплексного набору певних варіантів та способів побудови життя. Потенційні життєві шанси можна розглядати крізь призму можливостей вибору та зв'язків із соціальним оточенням. Тобто кожна громадська організація надає певний баланс можливостей вибору та соціальних зв'язків, що утримують людину у цій групі та сприяють формуванню зв'язків людини із різними значимими для неї групами та цінностями (Кухта, 2011).

НАУКОВА ЗНАЧУЩІСТЬ/ ПРАКТИЧНА ЦІННІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наукова цінність одержаних результатів полягає у розробці концептуальної схеми аналізу соціального капіталу на макро-, мезо-, мікрорівнях, на підставі якої емпіричним шляхом досліджено та розроблено типологію життєвих

стратегій колишніх членів молодіжних громадських організацій під впливом сформованого соціального капіталу в середовищі молодіжної громадської організації.

ВИСНОВКИ

Формування соціального капіталу членів молодіжних громадських організацій – це процес, який привносить у життя кожної молодої людини якісно нові життєві шанси і можливості. Здобутий в організації соціальний капітал може впливати на формування та реалізацію майбутньої життєвої стратегії та бути тим підґрунтям, яке дає можливість не тільки вести певну соціальну та професійну діяльність, а й допомагає в особистісному розвитку, здобутті та реалізації влади, ресурсів і, таким чином, трансформується у цілком матеріальні вигоди для кожного члена цієї організації. Акумуляований соціальний капітал в молодіжній громадській організації загалом сприяє підвищенню обізнаності індивіда про можливості щодо майбутньої життєвої кар'єри (Adams, 2006), а реалізація життєвих стратегій відбувається у відповідності з його уявленнями про мету, сенс життя та власне місце у суспільстві.

Соціальний капітал молоді, сформований завдяки членству в молодіжних громадських організаціях, закладає фундамент громадянського суспільства і гармонізує життєвий простір країни. Зростання соціального капіталу через активізацію участі молоді в суспільному житті є важливою частиною концепції громадянського суспільства. Українське суспільство, особливо в час суспільних трансформацій, воєнних дій та внутрішніх переселень, потребує нарощення соціального капіталу молоді.

Підтвердженням цього є сплеск громадської та волонтерської активності молоді, нових громадських ініціативах, формування нових молодіжних політичних партій та соціальних ініціатив. Отже, соціальний капітал молоді, сформований завдяки членству в молодіжних громадських організаціях, закладає фундамент громадянського суспільства і гармонізує життєвий простір країни.

Перспективи подальших досліджень. Аналіз процесу накопичення соціального капіталу в молодіжних громадських організаціях показує, що часто члени молодіжних організацій застрягають на першому етапі набування зв'язків для використання їх в приватних цілях. Вони формують доволі велику базу корисних контактів, проте, не вміють та не мають навиків подальшої реалізації соціального капіталу для розвитку соціального середовища. Це і стає причиною того, що перехід від рівня індивідуального соціального капіталу на рівень соціального капіталу організації не відбувається. Цей факт впливає на виникнення потреби у продовженні дослідження зазначеної проблеми, зокрема в частині вивчення чинників, що перешкоджають трансформації одного рівня соціального капіталу в інший.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бурдье, П. (2002). Формы капитала. *Экономическая социология*, Т. 3, № 5. 60–74.

Коулман, Дж. (2001). Капитал социальный и человеческий. *Общественные науки и современность*, № 3, 121–139.

Кухта, М.П. (2011). Взаємозв'язок життєвих шансів та активнісного

компоненту життєвих стратегій. <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/pedagogy-psychology-and-sociology-311/special-and-industrial-sociology-311/7457-vzamozyvnyazok-zhittvih-shansv-ta-aktivnsnogo-component-zhittvih-strategy>.

Маринов, М.Б. (2007). Выход на континуумальную стратегию жизни в индивидуализирующемся обществе. *Теория и практика общественного развития*, № 1, 60–63.

Патнам, Р. (2001). Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу. *Незалежний культурологічний журнал «І»*, № 21, 30–47.

Фукуяма, Ф. (2008). Соціальний капітал. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, № 53. <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>.

Adams, S. (2006). Social capital : Encyclopedia of Career Development. SAGE Publications, Inc.

Billet, P. (2012). Indicators of youth social capital. The case for not using adult indicators in the measurement of youth social capital. *Youth Studies Australia*, N. 2, VOL. 31.

Borgatti, S., Jones, C., Everett, M. (1998). Network measures of social capital. *Connections*, № 21, 27–36.

Burt, R. (2000). The network Structure of Social capital. *Research in organizational behavior*, № 22, 345–423 <http://faculty.chicagobooth.edu/ronald.burt/research/files/NSSC.pdf>.

Coleman, J.(1990). Foundations of social theory. Cambridge : Belknap press of Harvard University press.

Burt, R. (2000). The network Structure of Social capital. *Research in organizational behavior*, № 22, 345–423 <http://faculty.chicagobooth.edu/ronald.burt/research/files/NSSC.pdf>

Calvert, M., Emery, M, Kinsey, S (2013). Youth Programs as Builders of Social Capital. *New Directions for Youth Development*, N.138.

Enfield, R. (2008). Social Capital and

Implications for Positive Youth Development. *Monograph University of California*.

<http://4h.ucanr.edu/files/1225.pdf>.

Grootaert, C. (2002). Social capital, household welfare and poverty in Indonesia. *Policy research working paper*, No 2148, Washington D.C. The world Bank.

Hirschman, A. (1982). *Shifting Involvements : Private Interest and Public*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization : Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton; NJ : Princeton Univ. Press.

Knoke, D. (1999). Organizational networks and corporate social capital. *Corporate Social Capital and Liability*; edited by S. M. Gabbay. Boston: Kluwer, 17–42.

Krishna, A., Uphoff, N. (1999). Mapping and Measuring Social Capital : A Conceptual and Empirical Study of Collective Action for Conserving and Developing Watersheds in Rajasthan, India. *Social Capital Initiative Working Paper*, No. 13, Washington DC : the World Bank.

<http://siteresources.worldbank.org/INTSO-CIALCAPITAL/Resources/Social-Capital-Initiative-Working-Paper-Series/SCI-WPS-13.pdf>

Lin, N. K., Cook, K., Burt, R. S. (2001). *Social Capital : Theory and Research*. New York : Aldine de Gruyter.

Lin, N. (1999). Building a network theory of social Capital. *Connections*, No 22, 28–51.

<http://www.analytictech.com/mb874/Papers/lin-socialcapital.htm>.

Loury, G. (1992). The economics of

discrimination : Getting to the core of the problem. *Harvard Journal for African American Public Policy*, No 1, 91–110.

Narayan, D., Pritchett, L. (1999). Cents and Sociability : Household Income and Social Capital in Rural Tanzania, *Economic Development and Cultural Change*, No. 47, 871–897.

Paldam, M. (2000). Social Capital: One or Many? Definition and Measurement. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 14, Issue 5, 629–654. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.194.3259&rep=rep1&type=pdf>

Penning, J.(1998). Human capital, social capital and firm dissolution / J. Penning, K. Lee, A. Witteloostuijn. *Academy of Management Journal*, Vol. 41, 425–440.

Portes, A. (1998). Social capital : Its origins and application in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, Vol. 24, 1–24.

Sprengers, M., Tazelaar, F. (1988). Social networks and unemployment. *Paper presented at the MASO-conference*. Zeits, http://fritstazelaar.com/pdfs/Sprengers_Tazelaar_Flap_1988_Social_Networks_Reemployment_artcile.pdf

ПРАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ВТІЛЕННІ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ЧЛЕНІВ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Актуальність. Діяльність та залученість до громадської організації може значно змінити світогляд молодої людини, пришвидшити її майбутній кар'єрний ріст та життєві успіхи, а розвиток її життєвих стратегій залежить від взаємовідносин, які вона буде як член організації, та від ресурсів, які вона накопичує як учасник молодіжної організації, тобто – від її соціального капіталу.

Метою статті є теоретичне та емпіричне обґрунтування особливостей генерування, конвертації та використання соціального капіталу у втіленні життєвих стратегій молоддю завдяки членству в молодіжних громадських організаціях.

Методологія. На основі концептуального аналізу підходів щодо дослідження соціального капіталу на макро-, мікро- і мезорівні виділено чотири основні рівні його вивчення: інституційний, мережевий, інтеракційний та ресурсний. Зазначені рівні вивчення соціального капіталу були закладені у методологічну базу дослідження формування соціального капіталу в молодіжних громадських організаціях. За допомогою методу глибинних інтерв'ю здійснене емпіричне дослідження особливостей набуття та впливу накопиченого соціального капіталу членами молодіжних громадських організацій на побудову їхніх життєвих стратегій, які визначені автором як спрямованості поведінки, що ґрунтуються на життєвих уявленнях, цілях та домаганнях, сформованих під впливом громадської активності в молодіжній громадській організації.

Результати. На основі проведених в межах дослідження глибинних інтерв'ю була запропонована авторська типологізація життєвих стратегій колишніх членів молодіжних громадських організацій у м. Львові. Зокрема, були виділені та описані громадсько-, бізнесово-, управлінськи- політично- та релігійно- орієнтовані типи життєвих стратегій.

Висновки. Проведений теоретичний та емпіричний аналіз процесу капіталогенерування молодіжних громадських організацій та можливостей використання цього ресурсу їх дійсними та колишніми членами у побудові життєвих стратегій, дозволив охарактеризувати соціальний капітал молоді як вагомий та необхідний чинник розвитку громадянського суспільства, а також окреслити ключові напрямки його розвитку: налагодження соціальних зв'язків та контактів; формування умов для розвитку відносин на основі довіри; заохочення та стимулювання співпраці тощо.

Подальша перспектива дослідження полягає у виявленні чинників, що заважають переходу індивідуального рівня соціального капіталу членів громадських організацій в соціальний капітал організації.

Ключові слова: громадська організація; соціальний капітал; молодь; життєві стратегії.

Оригінальна стаття/Original research

УДК 616.86+37.06

Ivan R. Romash, Vasyl E. Neyko, Iryna B. Romash, Mykhaylo I. Vynnyk, Olesya M. Gerych, Mykhaylo M. Pustovoyt

Ivano-Frankivsk National Medical University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).267](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).267)

**THE NATURE OF THE MANIFESTATION OF
PROCRASTINATION AMONG MEDICAL
UNIVERSITY TEACHERS DURING THE PERIOD OF
ALTERED PSYCHO-EMOTIONAL STATE DURING
FORCED SOCIAL DISTANCING DUE TO THE COVID-
19 PANDEMIC AND ITS IMPACT ON THE QUALITY
OF LIFE**

ABSTRACT

Introduction. According to scientific data, unemployed, lonely and students are most prone to procrastination. And what about teachers, in particular, higher education institutions? There is not enough data in the available literature. As practice shows, in the case of teachers, procrastination or postponement can manifest itself in the form of stress caused by failure to fully realize goals and plans vital to the individual. Negative consequences are expressed both in reduced work capacity and in acute emotional experiences of one's own failure, dissatisfaction with the results of one's work.

The aim of the study was to investigate and evaluate the level of anxiety, depression and the nature of manifestations of procrastination among teachers of the Ivano-Frankivsk National Medical University during the period of altered psycho-emotional state during forced social distancing in connection with the COVID-19 pandemic and its impact on social functioning and quality of life.

Materials and methods: The survey was voluntary and anonymous. The research was approved by the Bioethics Committee of Ivano-Frankivsk National Medical University and conducted according to the principles of the Helsinki Declaration. We used two clinical test methods to identify emotional disturbances: the Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS) and the Montgomery-Asberg Depression Rating Scale (MADRS) (Zigmond A.S. et.al.,1983; Svanborg P., 2001). In order to assess the degree of expressiveness of the propensity to postpone matters "for later" among the surveyed teachers, we created a special Google questionnaire created on the basis of data. "Questionnaire to study the propensity of the individual to procrastination" (Shivari ,O.A., 2015), which is a modification of the "General Procrastination Scale" (Lay, C., 1986) and consists of two scales: "Personally

conditioned procrastination scale” (Scale I) and “Situationally conditioned procrastination scale” (Scale II). Scale I indicates the general level of procrastination and Scale II - motivational procrastination, its high indicators suggest that the questionnaire will perform some work only in the presence of motivation. In addition, in order to assess the quality of life, the data of “The Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire - Short Form (Q-LES-Q-SF)’ were evaluated. (Endicott J; Rapaport MH; Clary C; Fayyad R). The statistical analysis of the results was performed using STATISTICA 7.0 software packages and the package of statistical functions of Microsoft Excel.

Results and discussion: Were interviewed 214 teachers of various departments of the Ivano-Frankivsk National Medical University: 174 (81.6%) women, 40 (18.6%) - men. 58 interviewees (27.1%) worked at theoretical departments, 156 (72.9%) – at clinical departments. The analysis of the results of the survey according to the “Personally conditioned procrastination scale” showed that 32 (14.9%) of the teachers interviewed by us have had a low, 96 (44.8%) - medium, and 86 (40.3%) - a high level of personal tendency to procrastination. Data of “Situationally conditioned procrastination scale” showed that 54 (25.2%) have had a low level of situational procrastination, 76 (35.5%) - medium and 84 (39.3%) - high, respectively. Based on the results of the survey on the HADS scale, a normal level of anxiety-depressive symptoms (0-7 points on a scale) was found in 9 (15.5%) workers from the theoretical departments and in 52 (33.3%) - clinical departments. According to the data of the conducted questionnaire according “The Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire - Short Form (Q-LES-Q-SF)”, the least satisfied respondents were by daily functioning, present depressed mood, inability to perform housework efficiently and to spend leisure time interestingly, engage in hobbies or even perform professional duties.

Conclusions. The complex of research methods made it possible to comprehensively consider procrastination as a model of the behavior of the subjects and to determine the factors influencing its occurrence during the period of changes in the psycho-emotional state caused by forced distancing in connection with the Covid-19 pandemic and to study the relationship of procrastination with the level of quality of life (from the point of view of satisfaction and enjoyment of life). The main reasons for procrastination were dominated by: lack of motivation to work; stress, as a result of uncertainty and fear of the future; laziness; limited “live” communication and an excess of virtual, external distractions. It is noteworthy that among teachers this phenomenon is not limited to academic procrastination, in most cases everything is fine in this cluster, but more often it extends to homework, interpersonal communication, social and personal life. Attention is drawn to the fact that among teachers this phenomenon is not strictly limited to academic procrastination, but extends to household tasks, interpersonal communication, social and private life.

KEYWORDS

procrastination; teachers; higher medical education; quality of life; mental health; physical health; COVID-19.

INFORMATION ABOUT A CORRESPONDING AUTHOR

Ivan Romanovych Romash

MD, Ph.D., Associate professor of The Department of Psychiatry, Narcology and Medical Psychology.
«Ivano-Frankivsk National Medical University», Ukraine.

Ivano-Frankivsk national medical university
st. Pylyp Orlyk 5/7. 76010. Ivano-Frankivsk. Ukraine.
<https://orcid.org/0000-0002-6591-6613>
e-mail: romashr@gmail.com

Received:
22.02.2022

Revised:
02.05.2022

Accepted for publication:
30.05.2022

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License
(CC BY-NC 4.0).

©Copyright: Romash, Neyko, Romash, Vynnyk, Gerych, Pustovoyt, 2022

Publisher Sciendo

DOI: [https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49\(52\).267](https://doi.org/10.33120/sssppj.vi49(52).267)

INTRODUCTION

According to scientific data, unemployed, lonely and students are most prone to procrastination. And what about teachers, in particular, higher education institutions? Most scientists are inclined to think that the main reason for the prevalence of this phenomenon is scientific and technological progress, which leads to an increase in the pace of life with increasingly strict deadlines for the completion of works and increased requirements for their quality. This phenomenon is more typical of citizens of technologically developed and developing countries. It is noted that the propensity to procrastination is much more characteristic of mental work specialists, which includes teachers of higher educational institutions, in particular doctors, than for workers engaged in physical activity (Babatina, Svitenko, 2019, Romash, 2020).

The essence of the “procrastination” phenomenon is that, while maintaining visible activity, human activity ceases to be productive. The negative consequences of procrastination are manifested not only in a decrease in success and productivity of activities, but also in acute emotional experiences caused by one's own failure, dissatisfaction with the results of one's activities. This entails a loss of faith in oneself, in one's strengths, a decrease in self-esteem, and can plunge a person into a chronic sense of guilt. Another scientific fact: a number of psychosomatic diseases can arise due to the postponement of cases. That is why the process of procrastination is considered as a mechanism that triggers destructive phenomena both physiologically (a state of stress, anxiety, apathy, etc.) and psychologically (a sense of guilt, a sense of failure, low self-efficacy, etc.), causing a violation of social well-being (Yekhalov, Kravets, Barannik, Pylypenko, Sydorenko, 2021).

Thus, although the phenomenon of procrastination was the subject of research by many scientists in foreign and domestic

science, this problem was hardly studied among teachers of higher educational institutions, in particular medical ones. In addition, the social significance of the increase in the number of people who procrastinate and the harmful effect of this phenomenon on the individual, testifies to the undeniable relevance and importance of this research.

PURPOSE

The aim of the study was to investigate and evaluate the level of anxiety, depression and the nature of manifestations of procrastination among teachers of the Ivano-Frankivsk National Medical University during the period of altered psycho-emotional state during forced social distancing in connection with the COVID-19 pandemic and its impact on social functioning and quality of life.

METHODOLOGY

The survey was voluntary and anonymous. We used two clinical testing methods to detect emotional disorders: the Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS) and the Montgomery-Asberg Depression Rating Scale (MADRS) (Zigmond A.S. et al., 1983; Svanborg P., 2001).

In order to assess the degree of expressiveness of the propensity to postpone matters “for later” among the surveyed teachers, we created a special Google questionnaire created on the basis of data. “Questionnaire to study the propensity of the individual to procrastination” (Shivari, 2015), which is a modification of the “General Procrastination Scale” (Lay, C., 1986) and consists of two scales: “Personally

conditioned procrastination scale” (Scale I) and “Situationally conditioned procrastination scale” (Scale II). Scale I indicates the general level of procrastination, and Scale II - motivational procrastination, its high indicators suggest that the questionnaire will perform some work only in the presence of motivation.

In addition, in order to assess the quality of life, the data “The Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire - Short Form (Q-LES-Q-SF) (Endicott J; Rapaport MH; Clary C; Fayyad R), which consists of 16 items. In this questionnaire, each question is rated on a 5-point scale from 1 (very bad) to 5 (very good). Scores for individual items are added together and reported as the highest possible percentage. The short form Q-LES-Q-SF is identical to the general functioning subscale of the larger instrument of the Quality of Life Satisfaction and Enjoyment Questionnaire (Q-LES-Q).

Statistical processing of the results was carried out using STATISTICA 8.0 (StatSoft, Serial STA862D175437Q) software packages and Microsoft Excel statistical functions package. Arithmetic mean (M) and standard error ($\pm m$) were used to describe quantitative characteristics. The reliability of the obtained indicators was confirmed by the calculation of errors for relative values, and the probability of a difference in the data in the compared groups was proven based on the calculation of the t-coefficient (Student's t-criterion).

We performed the correlation analysis using the Pearson coefficient. The direction of the connection was indicated by the sign “-” - reverse connection, or “+” - forward connection. We evaluated the strength of the correlation by the following gradations: $r = 0.3$ – weak, $r = 0.3-0.5$ – moderate, $r = 0.5-0.7$ – significant, $r = 0.7-0.9$ is strong, $r = 0.9-0.99$ is very strong. We used median (Me), mode (Mo) and interquartile range: lower-upper quartile (LQ-HQ) to describe quantitative features.

We calculated the odds ratio (OR), the standard error of the odds ratio (S) and assessed the statistical significance of this relationship by calculating its 95% confidence interval (CI): its lower and upper limits. We took 0.05 as the critical level of significance when testing statistical hypotheses (Mintser, Voronenko, Vlasov, 2003).

The study was approved by the Bioethics Committee of the Ivano-Frankivsk National Medical University and was conducted in accordance to the basic principles of GMP (1996), ethical principles of scientific medical research with human participation - the Helsinki Declaration of the World Medical Association (Helsinki 1964, 2000 ed.).

RESULTS AND DISCUSSION

We interviewed 214 teachers of various departments of the Ivano-Frankivsk National Medical University. Most of the respondents were women, 174

(81.6%), while only 40 (18.6%) were men. (Fig. 1).

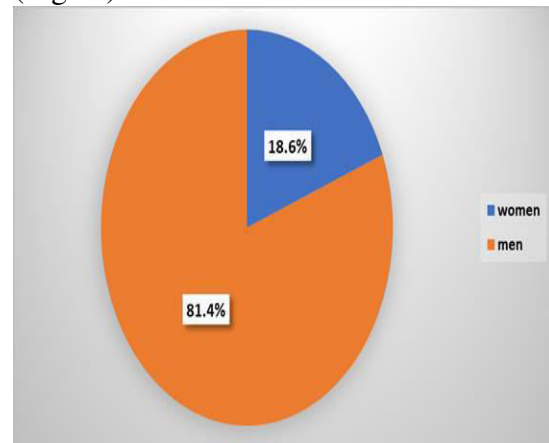

Fig. 1. Distribution of respondents by gender.

The profile of the departments whose employees were interviewed is presented in Figure 2. According to the obtained data, 58 interviewees (27.1%) worked at theoretical departments, while 156 (72.9%) – at clinical departments. In particular, 76 therapists, 33 surgeons, 18 pediatricians, 8 pharmacists, and 29 dentists were among those surveyed.

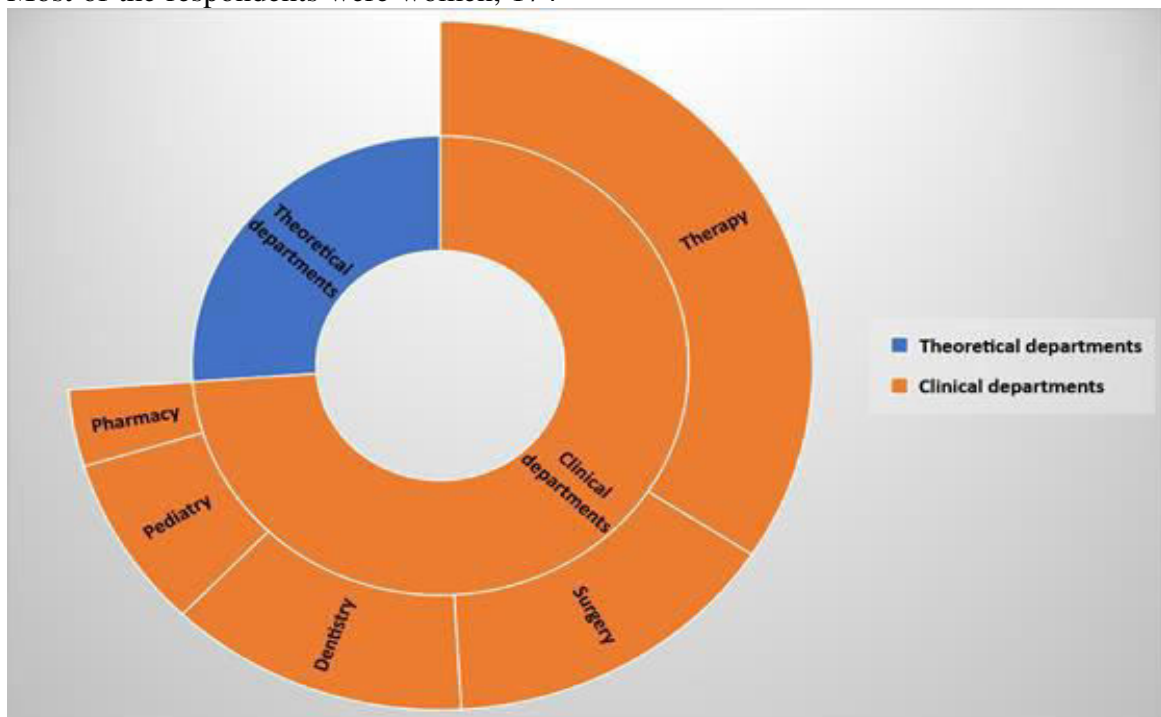

Fig. 2. Distribution of respondents by profile of departments.

The analysis of the results of the survey according to the “Personally conditioned procrastination scale” (Scale I) showed that 32 (14.9%) of the teachers interviewed by us have had a low, 96 (44.8%) - medium, and 86 (40.3%) - a high level of personal tendency to procrastination (fig 3 a.).

The analysis of the results “Situationaly conditioned procrastination scale” (Scale II) showed that 54 (25.2%) of the teachers interviewed by us have had a low level of situational procrastination, 76 (35.5%) - medium and 84 (39.3%) - high, respectively (fig 3 b.).

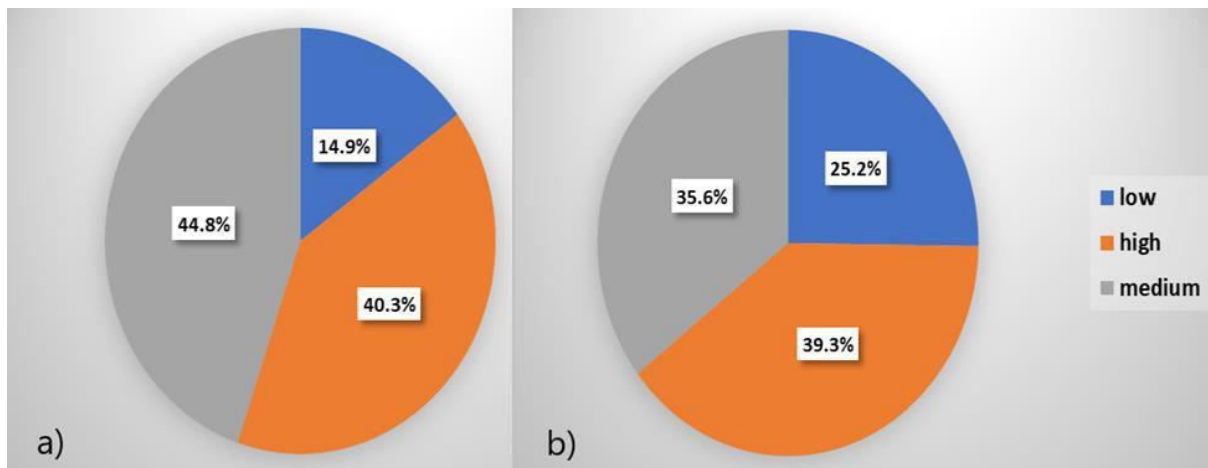

Fig. 3 Distribution of respondents depending from the level of personally conditioned (a) and situationally conditioned (b) manifestation of procrastination

Based on the results of the survey on the HADS scale (Fig. 4 a) and 4 b)) during the period of altered psycho-emotional state, a normal level of anxiety-depressive symptoms (0-7 points on a scale) was found in 9 (15.5%) workers from the theoretical departments and in 52 (33.3%) - clinical departments. Symptoms of “borderline” states (8-10 points on a

scale) were found in 33 (56.8%) and 49 (31.4)% of teachers from the theoretical and clinical departments, respectively. Clinically pronounced anxiety and depression (11-21 points) were found in 16 (27.7%) of teachers from the theoretical and 55 (35.3%) from the clinical departments.

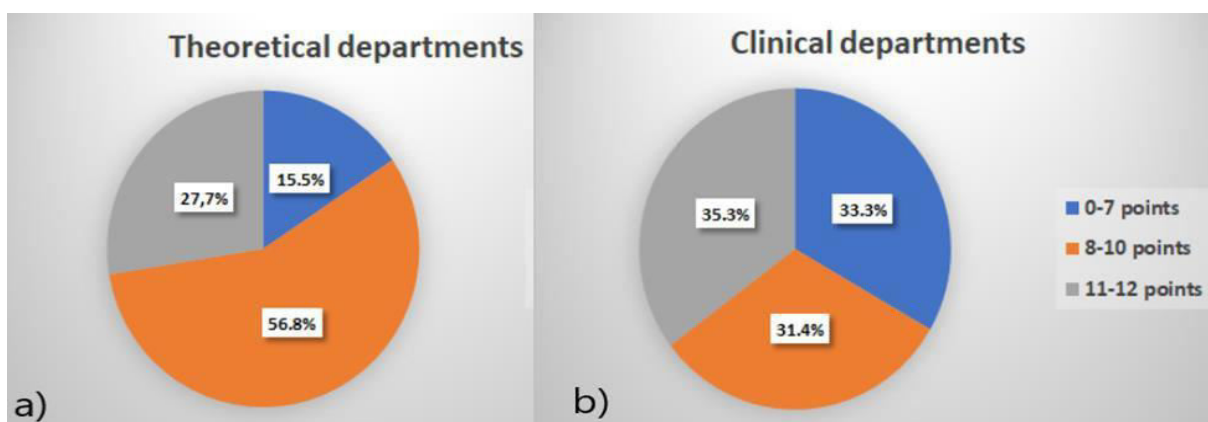

Fig. 4 Distribution of respondents depending on the level of manifestation of anxiety-depressive symptoms (according to the HADS scale) of teachers from the theoretical and clinical departments

The results of the questionnaire conducted according to “The Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire - Short Form” (Q-LES-Q-SF) are shown in Figure 5. As can be seen from the presented data, the least satisfied

examined patients were everyday functioning, low mood, inability to perform qualitatively chores around the house, the impossibility of spending free time, engaging in hobbies or even fulfilling professional duties.

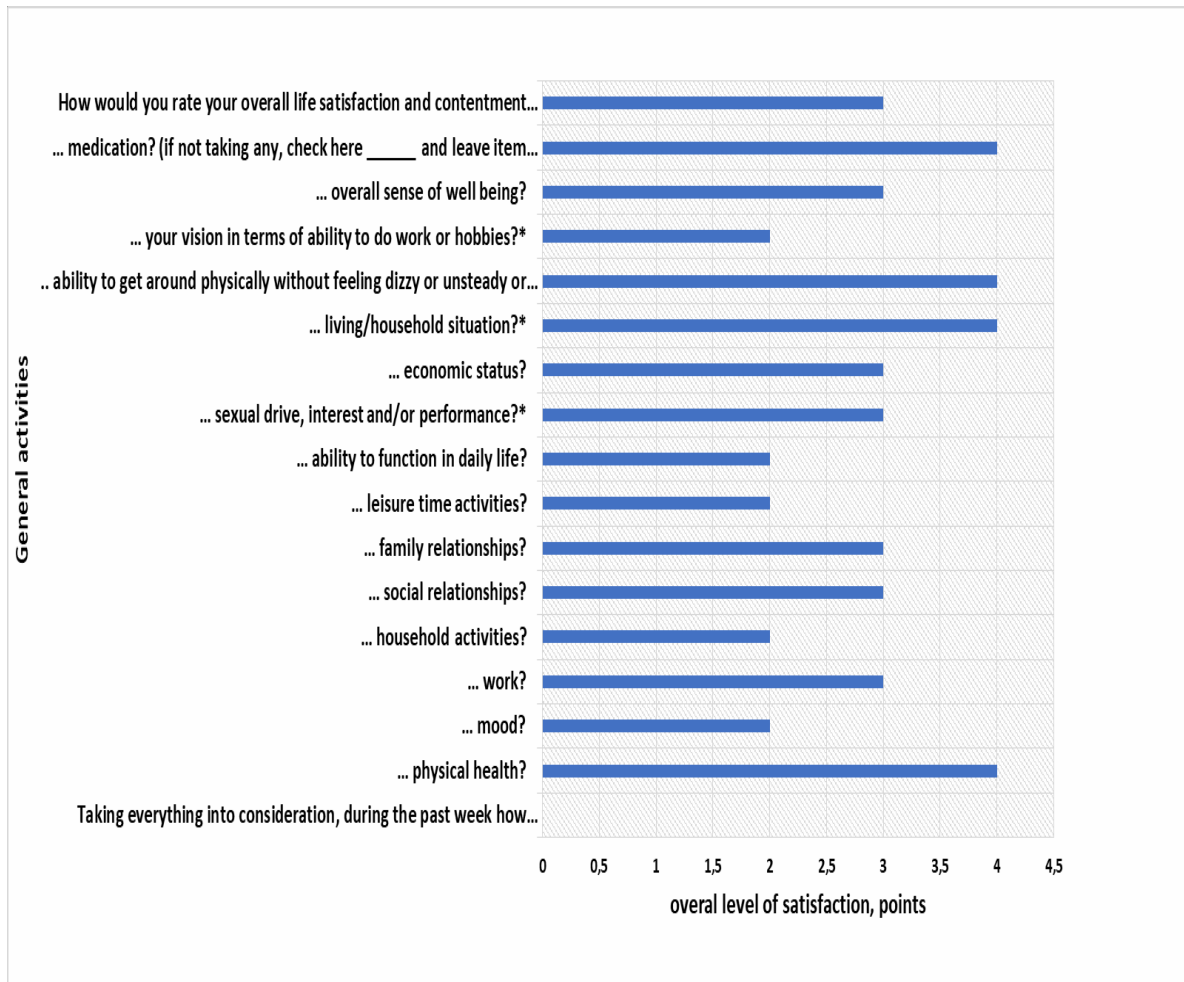

Fig. 5. Average data interviewing of respondents according to “The Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire - Short Form” (Q-LES-Q-SF)

CONCLUSIONS

The complex of research methods made it possible to comprehensively consider procrastination as a model of the behavior of the subjects and to determine

the factors influencing its occurrence during the period of changes in the psycho-emotional state caused by forced distancing in connection with the Covid-19 pandemic and to study the relationship of procrastination with the level of quality of life (in terms of satisfaction and enjoyment of life). Among the main reasons for procrastination, the following prevailed: lack of motivation to work; stress, as a result of uncertainty and fear of the future;

laziness; limited "live" communication and an excess of virtual, external distractions. It is noteworthy that among teachers this phenomenon is not limited to academic procrastination, in most cases everything is fine in this cluster, but more often it extends to homework, interpersonal communication, social and personal life.

According to the obtained data, among the teachers of the medical university, procrastination can manifest itself in the form of stress caused by the non-realization of goals and plans that are vital for the individual. Negative consequences are expressed both in reduced work capacity and in acute emotional experiences of one's own failure, dissatisfaction with the results of one's work. The fact that among teachers this phenomenon is not limited only to academic procrastination, in most cases everything is fine in this cluster, draws attention, but more often extends to household tasks, interpersonal communication, social and private life.

CONFLICT OF INTERESTS

The Authors declare no conflict of interest.

REFERENCES

- Babatina, S. I., Svitenko, S. V. (2019). Study of adolescents' personal factors of tendency for procrastination. Insight: the psychological dimensions of society.1: 7-14. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-1-1>
- Bourion-Bedes, S., Schwan, R., Laprevote, V., Bedes, A., Bonnet, J.L., Baumann, C. (2015). Differential item functioning (DIF) of SF-12 and Q-LES-QSF items among French substance users. *Health Quality of Life Outcomes*, 13(1):172.
- Endicott J, Nee J, Harrison W, et al. Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire: a new measure. *Psychopharmacol Bull*. 1993;29(2):321-6.
- Florea, I., Danchenko, N., Brignone, M., Loft, H., Rive, B., Abetz-Webb, L. (2015). The effect of Vortioxetine on health-related quality of life in patients with major depressive disorder. *Clinical Therapy*, 37(10): 2309-2323.
- Rapaport MH, Clary C, Fayyad R, et al. Quality-of-life impairment in depressive and anxiety disorders. *Am J Psychiatry*. 2005 Jun;162(6):1171-8.
- Romash, I. (2020). The nature of the manifestation of procrastination, level of anxiety and depression in medical students in a period of altered psycho-emotional state during forced social distancing because of pandemic COVID-19 and its impact on academic performance. *Mental Health: Global Challenges Journal*, 3(2), 6–11. <https://doi.org/10.32437/mhgcj.v4i2.92>
- Yekhalov, VV., Kravets, OV., Barannik, SI., Pylypenko, OV., Sydorenko, AA. (2021). The phenomenon of procrastination at the stages of higher medical education. *Novyny medytsyny ta farmatsii (№15-16)*. S. 16-17.
- Mintser, OP., Voronenko, YuV., Vlasov, VV. (2003). Information technologies in health care and practical medicine: Training. manual for students higher education incl.: In 10 books. Book 5. Processing of clinical and experimental data in medicine. Kyiv: Vyshcha shkola; 2003. 350 s.

Original article

UDC 616.86+37.06

Ромаш Іван Романович, Нейко Василь Євгенович, Ромаш Ірина Богданівна,
Винник Михайло Іванович, Герич Олеся Михайлівна, Пустовойт Михайло
Михайлович

Івано-Франківський національний медичний університет (Івано-Франківськ, Україна)

ХАРАКТЕР ПРОЯВУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У ВИКЛАДАЧІВ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА ПЕРІОД ЗМІНЕНОГО ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПІД ЧАС ВИМУШЕНОГО СОЦІАЛЬНОГО ДИСТАНЦЮВАННЯ ЧЕРЕЗ ПАНДЕМІЮ COVID-19 ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ

АНОТАЦІЯ

Актуальність. Згідно з науковими даними, найбільше до прокрастинації схильні безробітні, самотні та студенти. А як же викладачі, зокрема, вищих навчальних закладів? У доступній літературі недостатньо даних.

Мета дослідження. Дослідити та оцінити рівень тривожності, депресії та характер проявів прокрастинації викладачів Івано-Франківського національного медичного університету в період змін психоемоційного стану під час вимушеного соціального дистанцювання у зв'язку з пандемією COVID-19 та її вплив на соціальне функціонування та якість життя.

Матеріали і методи: Опитування було добровільним та анонімним. Дослідження схвалено Ми використовували два клінічні методи тестування для виявлення емоційних розладів: лікарняну шкалу тривоги та депресії (HADS) і шкалу оцінки депресії Монтгомері-Асберга (MADRS). Щоб оцінити ступінь вираженості схильності відкладати справи «на потім» серед опитаних вчителів, ми створили спеціальний Google-опитувальник, створений на основі даних «Опитувальника для вивчення схильності особистості до прокрастинації», який є модифікацією «Загальної шкали прокрастинації» (Lay, С., 1986) і складається з двох шкал: «Шкала особистісно зумовленої прокрастинації» та «Шкала прокрастинації, зумовленої ситуацією». Крім того, для оцінки якості життя застосовували «The Quality of Life Enjoyment and Satisfaction Questionnaire - Short Form (Q-LES-Q-SF)». Статистичну обробку результатів проводили з використанням пакетів програм STATISTICA 8.0 та пакету статистичних функцій Microsoft Excel.

Результати та обговорення. Було опитано 214 викладачів різних кафедр Івано-Франківського національного медичного університету: 174 (81,6%) жінки, 40 (18,6%) – чоловіки. 58 опитаних (27,1%) працювали на теоретичних кафедрах, 156 (72,9%) – на клінічних. Аналіз результатів опитування за «Особистісно обумовленою шкалою прокрастинації» показав, що 32 (14,9%) опитаних нами вчителів мали низький, 96

(44,8%) – середній, 86 (40,3%) – високий рівень особистісної схильності до прокрастинації. Дані «Шкали ситуативно зумовленої прокрастинації» показали, що 54 (25,2%) мають низький рівень ситуативної прокрастинації, 76 (35,5%) – середній і 84 (39,3%) – високий відповідно. За результатами опитування за шкалою HADS нормальний рівень тривожно-депресивної симптоматики (0-7 балів за шкалою) виявлено у 9 (15,5%) співробітників теоретичних кафедр і у 52 (33,3%) - клінічних. Згідно з даними проведеного опитувальника Q-LES-Q-SF, обстежені найменш задоволені повсякденною життєдіяльністю, присутністю депресивного настрою, нездатністю ефективно виконувати роботу по дому та цікаво проводити дозвілля, займатися хобі або навіть виконувати професійні обов'язки.

Висновки. Комплекс методів дослідження дозволив всебічно розглянути прокрастинацію, як модель поведінки досліджуваних, та визначити фактори, що впливають на її виникнення в період змін психоемоційного стану, спричиненого вимушеним дистанціюванням у зв'язку з пандемією COVID-19 та вивчити зв'язок прокрастинації з рівнем якості життя. Серед основних причин прокрастинації переважали: відсутність мотивації до роботи; стрес, як результат невизначеності та страху перед майбутнім; лінь; обмеженість «живого» спілкування та надлишок віртуальних, зовнішніх відволікаючих факторів. Звертає на себе увагу той факт, що серед викладачів це явище не обмежується лише академічною прокрастинацією, у більшості випадків у цьому кластері все гаразд, але частіше поширюється на домашні завдання, міжособистісне спілкування, соціальне та особисте життя.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

прокрастинація; вчителі; вища медична освіта; якість життя; психічне здоров'я; фізичне здоров'я, COVID-19.